

Latvijas Universitātes
Sociālo zinātņu fakultātes
Politikas zinātnes nodaļa

Politikas zinātnes bakalaura studiju programmas
3. kursa studenta
Riharda Bambala
RB 07021

BAKALAURA DARBS

PRIVĀTĀS MILITĀRĀS UN DROŠĪBAS KOMPĀNIJAS – JAUNI AKTIERI STARPTAUTISKAJĀS ATTIECĪBĀS PĒC AUKSTĀ KARA BEIGĀM

Vadītājs: Toms Rostoks

Dr. sc.pol.

Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes
Politikas zinātnes nodaļas studiju docents

Rīga, 2010

GALVOJUMS

Ar šo es apliecinu, ka šis bakalaura darbs ir pildīts patstāvīgi, par izmantotajiem datiem un materiāliem ir dotas atsauces. Šis darbs tādā vai citādā formā nav nekad iesniegts nevienai citai pārbaudes komisijai.

Apliecinu, ka manā bakalaura darbā ir 142 507 burtu zīmes.

Datums: 18.05.2010

Paraksts:

Satura rādītājs

Ievads	6
1. Kara un vardarbības nesēju transformācijas teorētiskā koncepcija	10
1.1. Kara jēdziena definējums un kara transformācija	10
1.2. Taisnīgs karš, tā pamatprincipi un to transformācija	14
1.3. Vardarbības nesēju transformācija un privātā sektora aktieru loma tajā	19
1.4. Privāto militāro aktieru definējums – drošības <i>outsourcing</i> kontekstā	23
2. PMK un PDK attīstības pēc Aukstā kara beigām daudzdimensiju analīze	30
2.1. Privāto militāro aktieru izmantojums vēsturiskajā dimensijā	30
2.2. Politiskā dimensija	34
2.2.1. PMK un PDK izmantojums 20.gs. 90.gados – politiskie ieguvumi	34
2.2.2. Politiskie ieguvumi un zaudējumi PMK un PDK izmantojumā Irākas karā	37
2.2.3. Politiskās skatuves sagatavošana un dažādās attieksmes pret PMK un PDK	39
2.3. Militārā dimensija	44
2.4. Ekonomiskā dimensija	48
2.5. Normatīvā dimensija un privāto militāro spēku regulēšana	54
2.6. Privāto militāro un drošības spēku attīstības perspektīvas	62
2.6.1. Scenārijs A – PMK un PDK triumfs, izkonkurējot nacionālos bruņotos spēkus	63
2.6.2. Scenārijs B – PMK un PDK noriets, valstiskās vardarbības nesēju stiprināšana	63
2.6.3. Scenārijs C – regulēta valsts un privāto vardarbības nesēju partnerība	64
Nobeigums	66
Izmantoto avotu un literatūras saraksts	72
Anotācija	80
Summary	81

Izmantoto saīsinājumu un simbolu atšifrējums

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

CIA – Central Intelligence Agency (Centrālā Izlūkošanas Pārvalde)

CPA – Coalition Provisional Authority (Koalīcijas Pagaidu Pārvalde)

CRS – Congressional Research Service (Kongresa Izpētes Dienests, ASV)

EDSO – Eiropas Drošības un sadarbības organizācija

EO – Executive Outcomes

FBI – Federal Bureau of Investigation (Federālais Izmeklēšanas Birojs, ASV)

FCO – Foreign and Commonwealth Office (Ārlietu un Labklājības Birojs, Lielbritānija)

FDFA – Federal Department of Foreign Affairs (Federālais Ārlietu Departaments, Šveice)

GAO – Government Accountability Office (Valdības Atskaišu Birojs, ASV)

ICRC – International Committee of the Red Cross (Starptautiskā Sarkanā Krustā Komiteja)

IKP – iekšzemes kopprodukts

KBR – Kellog, Brown & Root

KFOR – NATO Kosovo Force misija

LFR – Lielā Franču Revolūcija

LOGCAP - Logistics Civil Augmentation Program (Civilās Loģistikas Palielināšanas Programma, ASV)

MEJA – Military Extraterritorial Jurisdiction Act

MPLA – Popular Movement for the Liberation of Angola (Kustība Angolas atbrīvošanai)

MPRI – Military Professional Resources, Inc.

NATO – North Atlantic Treaty Organization (Ziemeļatlantijas Līguma Organizācija)

NPRC – National Provisional Ruling Council (Irākas Nacionālā Pagaidu Padome)

NVO – nevalstiskā organizācija

PDK – Privātā drošības kompānija

PMK – Privātā militārā kompānija

RUF - Revolutionary United Front (partizānu kustība Sjerraleonē)

SALW – Small Arms and Light Weapons

SEAL – SEa, Air and Land (ASV jūras spēku speciālo uzdevumu vienība)

SKT – Starptautiskā Krimināltiesā

SMTJ – Special Maritime and Territorial Jurisdiction (Speciālā Jūras un Teritoriālā Jurisdikcija)

SOFA – Status of Forces Agreement (Vienošanās par spēku statusu)

SWAT – Special Weapons and Tactics (ASV ātrās reaģēšanas speciālo uzdevumu vienība)

UCMJ – Uniform Code of Military Justice (Vienotais Militārās Tiesvedības Kodekss)

UNAMSIL – United Nations Assistance Mission in Sierra Leone (ANO Palīdzības misija Sjerraleonē)

UNITA – National Union for the Total Independence of Angola (atbrīvošanas partizānu bruņotie spēki cīņai pret valdību)

11/9– saīsinājums 2001.gada 11. septembrim, kad norisinājās teroristu uzbrukums ASV

£ - Lielbritānijas mārciņa

Ievads

Bakalaura **darba tēma** ir „Privātās militārās un drošības kompānijas – jauni aktieri starptautiskajās attiecībās pēc Aukstā kara beigām”. Karam transformējoties, īpaši pēdējās divās desmitgadēs, arvien biežāk un skaitliski vairāk konfliktu risināšanā tiek iesaistīti nevalstiskie militārie un drošības aktieri. Privātās militārās kompānijas (PMK) un privātās drošības kompānijas (PDK) piedāvā visdažādākos pakalpojumus, sākot no visparastākajiem apsardzes pakalpojumiem, tehnoloģisko, loģistikas un drošības konsultēšanu un beidzot ar militāro apmācību, cilvēku rekrutēšanu speciālo spēku vienībām, kā arī kaujas vienību pakalpojumu piedāvāšanu konfliktu pārvaldībā un citus. Arī klientu loks šiem privātajiem aktieriem ir ļoti diferencēts – par drošības un militārajiem pakalpojumiem ir gatavas maksāt gan nacionālo valstu valdības, gan nevalstiskās organizācijas, starptautiskās organizācijas, multinacionālās korporācijas, un arī privātpersonas.

To, ka privātā militārā un drošības industrija joprojām pētnieku un valdību vidū ir kaut kas novatorisks un neiepazīts, atzīst arī pasaulē vadošais eksperts šajā jomā, Pīters Singers (*Peter W.Singer*), sakot: „Pēc 10 gadu privātās militārās industrijas izpētes un sadarbojoties ar gandrīz katru valdības aģentūru un to atzariem dažādos to attiecību aspektos, es joprojām neesmu pārliecināts par to, ko mēs darām”¹. Kaut arī PMK un PDK pastāv un savus pakalpojumus piedāvā vismaz pēdējās divas desmitgades, tomēr joprojām pārāk maz akadēmisko pētnieku ir pievērsušies to izpētei, kā arī plašāka sabiedrība par to ir nepietiekami informēta, tātad nav izveidojies konkrēts viedoklis par šo spēlētāju lomu starptautiskajās attiecībās.

Pētnieciskā darba gaitā tiks meklēta atbilde uz vienu kopīgo **problēmjaudājumu**, proti – **vai PMK un PDK straujā attīstība un darbība pēdējā laikā ir drauds vai panākumu atslēga valstu drošības nodrošināšanā starptautiskajā sistēmā?**

Bakalaura darbs tiek balstīts uz **hipotēzes** pamata: „**PMK un PDK straujā attīstība pēc Aukstā kara beigām, konkurējot ar nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, neapdraud valstu monopolstāvokli vardarbības pielietošanā**”.

¹ Singer P.W. *The Regulation of New Warfare*. The Politic, February 2010.
http://www.brookings.edu/opinions/2010/0227_defense_regulations_singer.aspx (Brookings Institution Home Page, skatīts: 09.05.10)

Izstrādājot šo pētniecības darbu, tiek izvirzīts sekojošs **izpētes mērķis – izpētīt privāto militāro un drošības kompāniju lomu 21.gs. starptautiskajā drošības vidē, izprotot to ietekmi uz mūsdienu karadarbības transformāciju.**

Lai sasniegtu bakalaura darba izpētes mērķi, tiek izvirzīti sekojoši **uzdevumi**:

- 1) izveidot teorētisko bāzi par karadarbības transformāciju un to, kā mainījusies izpratne par karu dažādās teorētiskajās pieejās;
- 2) izprast mūsdienu un tuvākās nākotnes kara tendences, iesaistītos aktierus, to intereses;
- 3) izprast taisnīga kara principus un leģitīmās vardarbības nesēju jēdzienu, kā arī to transformāciju laika gaitā;
- 4) definēt privātos militāros drošības aktierus, kategorizēt tos un izprast to attiecības ar valsti karadarbības transformācijas un ekonomisko faktoru kontekstā;
- 5) izpētīt, analizēt un izdarīt secinājumus par PMK un PDK lomu vēsturiskajā, politiskajā, militārajā, ekonomiskajā un normatīvajā dimensijā, izprotot šo aktieru vietu starptautiskajā sistēmā;
- 6) izprast normatīvos izaicinājumus jeb privāto drošības un militāro aktieru legālo statusu, regulējošos un kontrolējošos mehānismus;
- 7) izdarīt prognozes, kas balstītas uz vispārējām tendencēm un faktiem, par šo aktieru lomu starptautiskajā vidē tuvākajā nākotnē;
- 8) pierādīt vai apgāzt hipotēzi.

Bakalaura darbs konceptuāli ir dalīts divās lielās daļās – teorētiskajā un empīriskajā – ar detalizētāku iztīrājumu vairākās apakšnodalās. Izpētes teorētiskajā daļā tiks meklētas atbildes uz to, kā dažādas teorētiskās pieejas un autori definē karu un kā šis definējums mainās, karam transformējoties, proti, kā mainās aktieri – vardarbības nesēji, intereses un intensitāte, kā tiek prognozēta karu attīstība tuvākajā nākotnē. Tāpat šajā daļā tiek aplūkota kara ētiskā izpratne un pamatojums, respektīvi, taisnīga kara pamatprincipi un tas, kā tie atspoguļojas uz PMK un PDK darbības pamatotību. Visu beidzot teorētiskajā daļā tiek definēts, kas ir privātās militārās un drošības kompānijas, ko nozīmē *outsourcing* jēdziens. Kopumā teorētiskajā koncepcijā tiks atbildēts uz 3 būtiskiem jautājumiem: 1) kur PMK un PDK ir iesaistītas, kādā sfērā un kas tajā tradicionāli ir darbojies, un kā šis konteksts mainās? 2) pēc kādiem noteikumiem, normām karā un drošības nodrošināšanā līdz šim bija pieņemts darboties, kā šis vērtības transformējas? 3) ko reāli izmaina vai neizmaina PMK un PDK klātbūtne kontekstā ar vardarbības pielietojuma leģitimitāti?

Savukārt bakalaura darba empīriskajā daļā tiks iztirzāti un salīdzināti PMK un PDK raksturparametri un to izmaiņas 5 dimensijās – vēsturiskajā, politiskajā, militārajā, ekonomiskajā un normatīvajā. Tāpat, izmantojot līdzšinējo karu transformācijas attīstību un to, kā tā sasaistās ar PMK un PDK izmantojumu karadarbībā pasaulē pēdējā laikā, tiks piedāvātas tuvākās nākotnes iespējamās attīstības perspektīvas. Darba nobeigumā tiks sniegti galvenie secinājumi par to, kādu lomu kara transformācijas procesā, raugoties no dažādām dimensijām, ieņem privātie militārie un drošības aktieri.

Vēsturiskās dimensijas ietvaros tiks meklētas atbildes uz sekojošiem jautājumiem:

- Vai PMK un PDK ir kaut kas novatorisks un unikāls, vai arī eksistē vēsturiskā kontinuitāte un tās ir pielīdzināmas gadsimtiem ilgi zināmajiem algotņiem?
- Vai vēsturiski drošības nodrošināšana ir bijis valsts monopols, vai arī „tirgus” ir dalīts ar privāto sektoru?
- Kādi faktori ietekmēja PMK un PDK veidošanos un attīstību, beidzoties Aukstajam karam?

Politiskajā dimensijā tiks salīdzināti pozitīvie un negatīvie prakses piemēri PMK un PDK izmantojumam, salīdzinot to spējas konkurēt ar valstu armijām. Tāpat tiks atbildēts uz jautājumiem:

- Kādus politiskos mērķus PMK un PDK izmantojums ļauj sasniegt?
- Kā Irākas karā PMK un PDK izmantojums ļāva ietekmēt valstu politiku?
- Kā valstis, kas ir visvairāk izmantojušas PMK un PDK pakalpojumus, savā politikā attiecas pret tām?

Militārajā dimensijā tiks izvērtēts, vai eksistē kādi unikāli pakalpojumi, ar kuriem PMK un PDK ir labākas par valstu armijām. Tiks atbildēts uz sekojošiem jautājumiem:

- Kā ir kvantitatīvā ziņā mainījies privāto militāro un drošības kompāniju izmantojums pēdējās divās desmitgadēs?
- Kāda ir dinamika starp līgumslēdzēju un armiju karavīru izmantošanu konfliktos?
- Cik lielā mērā privātajām kompānijām piemīt militārā kapacitāte un spējas, lai līdzinātos armijai?

Ekonomiskās dimensijas ietvaros savukārt tiks meklētas atbildes uz šādiem jautājumiem:

- Kādi ekonomiskie nosacījumi ir veicinājuši to, ka valstis izmanto PMK un PDK armijas vietā?

- Kā ir mainījusies privāto kompāniju finansiālā izaugsme un noslēgto līgumu apmēri?
- Kā atšķiras atalgojums nacionālajos bruņotajos spēkos un PMK, PDK?
- Kāda ir korelācija starp privāto militāro un drošības kompāniju attīstību, konfliktiem pasaulē un to stāvokli akciju tirgū?

Normatīvās dimensijas ietvaros tiks analizēts, cik kontrolēta ir PMK un PDK darbība, ar kādiem izaicinājumiem valstīm šajā jomā ir jāsaskaras. Pētāmie jautājumi būs:

- Pēc kādām normām un likumiem PMK un PDK pakļaujas indivīdu un grupas, valstu un starptautiskajā līmenī?
- Kāds ir līgumslēdzēju statuss, tiem iesaistoties konfliktā – civilpersona vai militārpersona?
- Vai jau eksistē kontroles, monitoringa un ierobežošanas mehānismi attiecībā uz privāto militāro sfēru?
- Vai izmantojot PMK un PDK pakalpojumus mūsdienu konflikti tiek risināti taisnīgi?
- Kā lielākās privāto militāro un drošības kompāniju izmantotājas – ASV un Lielbritānija ar savas likumdošanas palīdzību – ierobežo vai veicina šo jauno aktieru izaugsmi?

1.Kara un vardarbības nesēju transformācijas teorētiskā koncepcija

1.1. Kara jēdziena definējums un kara transformācija

Lai varētu pētīt PMK lomu, to radītās iespējas un draudus starptautiskajā vidē un karadarbībā kopumā, vispirms ir nepieciešams izveidot teorētisko bāzi par karu - mainīgu parādību, kas nodrošina ar darbu gan privāto, gan publisko sektoru. Iesākumā jāanalizē kara definīcija, atrodot piemērotāko darba variantu, un jāsalīdzina tradicionālajās starptautisko attiecību teorijās atspoguļotie būtiskākie uzskati par karadarbību starptautiskajā sistēmā. Pēc tam jāizprot, kā karš un izpratne par to ir mainījusies pēc Aukstā kara, un jāsalīdzina dažādu autoru un pārstāvēto pieeju skatījums par karadarbību 21.gadsimtā.

Merriam-Webster vārdnīca karu definē kā „atklāta un paziņota bruņota konflikta stāvokli starp valstīm vai nācijām”². Džons A.Vaskēzs (*John A.Vasquez*) uzskata, ka šāda veida definējums ir pārāk nekonkrēts, un piekrīt, ka ir grūti atrast vienu kopīgu darba definīciju, un vēl grūtāk ir rast apvienojošu teorētisku definīciju. Kā vienu no labākajām viņš izvirza Hedlija Bulla (*Hedley Bull*) definējumu „karš ir organizēta vardarbība, ko viena pret otru vērs politikās vienības”³. Kā galveno iemeslu apkopojumu šīs definīcijas unikalitātei autora skatījumā var izvirzīt to, ka: 1) tā neaprobežojas ar karu tikai starp valstīm, tādēļ to var izmantot ne tikai politikas zinātnē, bet arī vēsturē, antropoloģijā, ģeogrāfijā un citās nozarēs; 2) tā neizvirza priekšplānā „konfliktu”, bet kolektīvo vardarbību, nemēģinot to pielīdzināt karu konfliktam; 3) kolektivitātes aspekts nozīmē to, ka tā nav vardarbība starp jebkuriem aktieriem, bet starp politiskām organizācijām. Tieši kolektīvā vardarbība ļauj izdalīt to, ka: 1) karš ir organizēta darbība ar noteikumiem un paradumiem; 2) karš nav nejauša, bet gan fokusēta un tieša vardarbība ar racionāliem mērķiem; 3) tā ir organizēta kolektivitātes nozīmē, jo ir sociāla nevis individuāla (karavīri nekaru personīgu naidīgu iemeslu dēļ, bet to varu dēļ, kas viņus kontrolē)⁴. Šī definīcija ir arī daudz „pievilcīgāka” šī pētījuma sakarā, jo no karošanas neizslēdz citus aktierus, izņemot valstis, kā arī pastāv uz to, ka tā ir „organizēta vardarbība”, kas pēc būtības ir privāto militāro kompāniju pamatā.

Pēc tam, kad ir gūts vispārīgs ieskats kara definējumā, ir nepieciešams aplūkot kā atšķiras kara definējums ar tam komplektā nākošajiem draudu, iesaistīto pušu jeb aktieru, to interešu dažādajiem raksturojumiem un atšķirīgajām raksturiezīmēm dažādās starptautisko attiecību teorijās - reālismā, liberālismā un konstruktīvismā.

² *Definition of War*. <http://mw1.merriam-webster.com/dictionary/war> (Merriam-Webster Dictionary Home Page; skatīts: 08.02.10)

³ Vasquez J.A. *The War Puzzle*. Cambridge: Cambridge University Press. 1991. p.23

⁴ Turpat, p.24-25

Reālisma skolas klasiķis, Tomass Hobss (*Thomas Hobbes*), karu definē kā pašsaprotamu parādību, jo „cilvēki dzīvo bez godbijības viens pret otru, viņi dzīvo kara stāvoklī, kur visi ir pret visiem”, un uzskata, ka kara iemesli ir meklējami cilvēku dabā, proti, „strīdu pamatā ir trīs cilvēku dabas principi: sacensība, neuzticība un slava”⁵. Tāpat par klasisku definīciju politikas zinātnē tiek uzskatīta Prūsijas militārā teorētiķa Karla von Klauzevica (*Carl von Clausewitz*) kara definīcija, kas skaidro, ka „karš nav nekas vairāk kā duelis plašākos mērogos”, ka „tas ir politikas turpinājums ar citiem līdzekļiem”⁶. Strukturālajā reālismā Dž. Meršheimera (*John J. Mearsheimer*) skatījumā savukārt konfliktiem jeb cīņai par varu nav nekāda sakara ar cilvēka dabu vai kulturālajām atšķirībām starp valstīm, bet gan anarhisko starptautisko sistēmu, kur valda nedrošība valstu starpā, un vara nozīmē valstu rīcībā esošos materiālos resursus. Šīs pieejas skatījumā eksistē pieņēmumi, kuru dēļ valstis vēlas varu: 1) lielvaras ir galvenie spēlētāji, kas darbojas anarhiskā starptautiskajā sistēmā; 2) katras valsts rīcībā ir militārās ofensīvas potenciāls; 3) valstis nekad nevar būt drošas par citu valstu nodomiem lietot vardarbību, lai panāktu spēku līdzsvaru; 4) valstu galvenais mērķis ir izdzīvošana, un tās pielieto dažādas stratēģijas, lai veicinātu šī mērķa pastāvēšanu⁷. Savukārt, skaidrojot karu un strukturālā reālisma būtību pēc Aukstā kara beigām, Kenets Volcs (*Kenneth Waltz*) secina, ka nedrīkst jaukt pārmaiņas pašā sistēmā ar sistēmas maiņu, ar to saprotot, ka starptautiskā sistēma paliek tā pati vecā arī pēc Aukstā kara beigām. Tā ir anarhiska, valstis ir aizdomīgas viena pret otru, kā rezultātā savstarpējā atkarība palielinās, vājākas valstis turpinās izbalansēt spēku līdzsvaru. Zīmīgi, ka viņš uzsver arī to, ka anarhija pastāvēs vienmēr un ka nav iemesla apgalvot, ka demokrātiskām valstīm karojot ar nedemokrātiskiem režīmiem kaut kas mainīsies un karu iespējamība izzudīs⁸. Kopumā abās reālisma pieejās visos laikos attiecībā uz konfliktu stāvokļa definējumu dominē sekojošs pamatpostulāts - valstis ir galvenie aktieri, ieinteresētās puses, kas karo savā starpā anarhiskas starptautiskās sistēmas ietvaros cīņā par varu un drošību.

Liberālisma teorijas pamatā ir 3 pamatpostulāti: 1) sociāli pielāgoties spējīga valsts, kas pielāgojas nevis starptautiskajai anarhijai, bet cilvēku pamatvajadzībām (brīvība, privātīpašums, vienlīdzība); 2) šādi tendētām valstīm ir augstāka starptautisko aģentu ietekme

⁵ Hobbes T. *Leviathan*. London: Forgotten Books. 2008. p.85-86

⁶ Clausewitz C. *On War*. The Project Gutenberg Ebook. 2006. <http://www.gutenberg.org/files/1946/1946-h/1946-h.htm#2HCH0001> (The Project Gutenberg Ebook; skatīts: 13.04.2010)

⁷ Mearsheimer J.J. *Structural Realism*. Dunne T., Kurki M., Smith S. *International relation theories: discipline and diversity*. Oxford: Oxford University Press. 2007. p.72.-74.

⁸ Waltz K.N. *Structural Realism after the Cold War*. *International Security*, Vol.25, No.1. (Summer 2000). p.10-12

uz starptautiskajām attiecībām, jo tās cīnās par globālu labklājību un mieru, nevis vardarbīgu spēka maksimizēšanu; 3) institūcijas valstu iekšpolitikā un ārpolitikā ir tās, kas spēj nodrošināt mieru un labklājību⁹. Kopumā liberālismā konfliktiem un kariem ir duāla daba to nepieciešamības motivācijā – no vienas puses to iespējamība tiek mazināta liberālu valstu starpā, jo starp tām eksistē gan savstarpējo morālo vērtību un tiesību respekts, gan savstarpējā izdevīguma un atkarības saites, piemēram, ekonomiskā ziņā, kas pie tam ir nostiprinātas multilaterālās attiecībās starptautiskās institūcijās, bet no otras puses karu iespējamība un anarhiskais stāvoklis netiek atrisināts starp liberālām un neliberālām, nedemokrātiskām valstīm, jo tās var apdraudēt „miera zonā” esošās valstis un indivīdus.

Konstruktīvisma skatījumā savukārt tiek noliegts, ka tādi lielumi kā starptautiskā sistēma, anarhija, spēku līdzsvars un citas „materiālās” lietas pastāv pašas par sevi. Tā vietā tiek uzsvērts, ka visu lietu pamatā ir sociālās struktūras, kuras saskaņā ar Aleksandru Vendu (*Alexander Wendt*) definē kopīgas izpratnes, ekspektācijas un zināšanas, pēc kurām tiek noteiktas aktieru attiecības un to daba – sadarbība vai konflikts¹⁰. Valstu izturēšanos ietekmē to identitāte un intereses, kuras nosaka starptautiskie spēki, jeb, citiem vārdiem sakot, starptautiskās sabiedrības normu sistēma tiek nodota valstīm, piemēram, ar starptautisko institūciju palīdzību, kas „iemāca” valstīm, kā vajadzētu izturēties, tātad atstājot iespaidu arī uz to politiku veidošanu¹¹. No tā var secināt, ka konstruktīvistu pieņem, ka valstu ārpolitiku, tostarp lēmumus par karošanu, ietekmē dažādās kultūras, morāles normu un identitātes atšķirības, ko veido gan starptautiskā sabiedrība, gan dažādas interešu grupas, organizācijas, indivīdi un citi dalībnieki.

Lai saprastu, kur šobrīd teorētiskā plaknē starptautiskajā sistēmā atrodas PMK, vispirms ir nepieciešams aplūkot, kā karš un izpratne par to ir transformējušies pēc Aukstā kara pēdējās divās dekādēs. Donalds Snovs (*Donald Snow*) uzskatāmi parāda, ka visu 20.gs. un laikā pirms tam konfliktos dominēja Rietumu kultūras, kara likumu un stila simetriskā karadarbība, proti, pastāvēja konfrontācija starp lielām nacionālo valstu armijām. Tas, kas, autora skatījumā, mainās, ir karadarbības stils, respektīvi, no simetriskas karadarbības, parādoties arvien jauniem aktoriem ar salīdzinoši mazāku vai atšķirīgu vardarbības kapacitāti, mainās arī viņu pretnostatījums Rietumu lielvarām – konfliktā iesaistīto pušu rīcībā esošie līdzekļi, ieroči, nodomi, morāles un likumu kopums, kas tiek respektēts, kā arī karadarbības stils krasi

⁹ Hobson J.M. *The State and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press. 2000. p.64

¹⁰ Wendt A. *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*. International Organization, Vol.46, No.2, (Spring, 1992). p.398-400

¹¹ Turpat, p.394

atšķiras. Tātad kopumā karadarbība no simetriskas vardarbības pielietošanas transformējas uz asimetrisku¹².

Neatkarīgi no tā, nākotnes karadarbību prognozējot, ir jāņem vērā 4 analīzes raksturparametri: 1) konflikta vide jeb iemesli kā, kāpēc un ar ko karot; 2) karadarbības fiziskā struktūra jeb iespējas un instrumenti. ar kuru palīdzību karot; 3) pretinieki pret ko karot; 4) pēckara miers. Pie mainīgās konflikta vides D.Snovs min to, ka pēc Aukstā kara neviena valsts pasaulē nevar atļauties sacensties ar ASV konvencionālā, simetriskā karadarbībā, un tiek izmantotas „viltības”, kā, piemēram, uzbrukumi no slēpņa, mašīnu spridzināšanas, teroristi-pašnāvnieki un citas, kas pakāpeniski grauj tradicionālo līdzekļu pielietojšo valstu tēlu, atņemot gan cilvēku, gan ekonomiskos resursus. Karadarbības fiziskajā struktūrā, transformējoties karadarbībai, iedalāmi 5 aspekti: 1) nav nošķiruma starp kareivi un civilpersonu, jo karo sabiedrība pret sabiedrību urbānā vidē, kur no vienas puses ir konvencionālie spēki, bet no otras ir civilo un militārpersonu sajaukums; 2) pretinieki arvien biežāk ir nevalstiskie aktieri, kuriem ir nevalstiska motivācija un mainīga atrašanās vieta; 3) asimetriskie kaujinieki, būdami vājāki, izmanto novilcināšanas taktiku, kas veicina gan nepacietību, gan palielina simetrisko spēku ekonomiskos tēriņus (piemēram, armijas uzturēšanas izmaksas); 4) konfliktu norise tā saucamajās *failed-state* ir psiholoģiski nomācoša, saskaroties ar ilgstošu spriedzi, ko rada, piemēram, pašnāvnieki spridzinātāji; 5) asimetrisko karavīru izmantotās metodes visu laiku mainās, tātad ir jābūt gatavam uz nezināmo. Pretinieki, pret ko ir jākarot, savukārt izmanto gan asimetriskas, gan dažreiz simetriskas karadarbības metodes, bet bieži taktikas un metodes tiek jauktas. Tā kā partizānu un pretošanās kustību metodes ir tās, kas dominē „*failed-state*” valstu nevalstisko aktieru rīcībā, tad ilgtermiņā ir ļoti grūti pret tiem cīnīties, jo, pat nodarot tiem lielus zaudējumus, to pretošanās griba nemazinās. Pie pēckara miera jāmin tas, ka nākotnes karos būtu jāuzsver *counterinsurgency* stratēģijas nozīme, proti, iesaistoties asimetriskos konfliktos ir jāzina iepriekš, kā tiks veidota cilvēku drošība, sociālā drošība, ekonomiskā attīstība, un miera būvēšana neaprobežojas tikai ar militāro spēku trenēšanu¹³.

Kā tradicionāli ir pieņemts tipoloģiski sagrupēt karu veidus? Martins Van Krevelds (*Martin Van Creveld*), analizējot moderno karu 20.gs. 90.gadu sākumā, izdala vairākas kara formas: militārais balanss (Aukstais karš kā piemērs), atomieroču karš (kodolarsenāla veidošana, palielināšana un ar tā palīdzību realizētā politika), konvencionālais karš (parasti ar vienādiem kara noteikumiem un izmantotajām metodēm un pēc 2.Pasaules kara praktiski tikai starp

¹² Snow D.M. *Cases in International Relations. Portraits of the Future. Fourth Edition.* New York: Longman. 2009. p.83

¹³ Turpat, p.89-96

valstīm, kuru rīcībā nav atomieroču vai kurām nav sabiedroto ar tādām valstīm¹⁴), zemas intensitātes karš – vardarbīgi konflikti starp mazajām pasaules valstīm (piemēram, laikā no 1945.-1991.gadam vairāk kā 160 kari ar šādu statusu M.V.Krevelda skatījumā¹⁵). Savukārt Kenets J. Holsti (*Kenneth J.Holsti*), pētot militārus bruņotus konfliktus līdzīgā laika periodā (1945.-1995.g.), uzsver to, kā ir palielinājusies konfliktu loma un skaits valstu iekšienē, proti, 129 no 187 bruņotiem konfliktiem jeb 69% šajā laika periodā ir bijušie iekšējie konflikti¹⁶. Tāpat tendence, salīdzinot 2. Pasaules karu ar 20.gs. beigām, bija tāda, ka „2.Pasaules kara laikā militārpersonas ziņoja par 50% civiliedzīvotāju upuriem, kamēr gadsimta beigu jaunajos konfliktos to ir 90%”¹⁷.

Attiecībā uz zemas-intensitātes kariem ir nepieciešams atzīmēt un izcelt to raksturīgās iezīmes: 1) tie norisinās mazāk attīstītajās pasaules daļās un to būtību attīstītajās valstīs raksturo kā „terorismu vai policijas darīšanas vai kā, piemēram, Ziemeļīrijas gadījumā – nepatīkšanas”; 2) tajos ļoti reti iesaistās regulārā armija, proti, jo visbiežāk kāda puse karo ar partizāniem, teroristiem, civiliedzīvotājiem un citiem; 3) tajos netiek izmantotas sarežģītas tehnoloģijas ieroči¹⁸. Tas liecina par to, ka no visiem līdz šim apskatītajiem tradicionālajiem karu veidiem šis varētu būt tas kara veids, kas pēc būtības ir asimetrisks un kurā gan šobrīd, gan nākotnē dažādas starptautiskās organizācijas un citas institūcijas un aktieri, tostarp PMK, varētu iesaistīties. Tieši šos karus arī nākotnes perspektīvā redz Martins Van Krevelds, kā karu formu, kas attīstīsies 21.gs.

1.2. Taisnīgs karš, tā pamatprincipi un to transformācija

Izpratne par taisnīgumu vēsturiski atšķiras laikā un telpā dažādās kultūrās, bet taisnīga kara teorija ir gandrīz tikpat veca, cik pati karadarbība, un tā nemitīgi vēstures gaitā ir tikusi papildināta ar jauniem pamatpostulātiem. Joprojām ir saglabājusies prasība pakļauties augstāk stāvošai militārpersonai, kā arī ir noteikti principi par padošanos, apiešanos ar karagūstekņiem, karadarbības norisināšanos tikai starp militārpersonām un citi. No vienas puses šodien ir grūtāk pamatot noziedzīgu nodarījumu kaujas laukā nekā tas bija, piemēram, viduslaikos, un tas savukārt palielina karavīru atbildības sajūtu un morālo stāju, bet no otras puses izpratne par to, kas ir cienījams, atšķiras dažādās kultūrās un laikos. Kad simetriskos

¹⁴ Creveld M.V. *On Future War. The Most Radical Reinterpretation of Armed conflict Since Clausewitz*. London: Brassey's (UK). 1991. p.10-14

¹⁵ Turpat, p.20

¹⁶ Holsti K.J. *War, Peace and the State of the State*. International Political Science Review, 1995, vol.16, Nr.4. p.321

¹⁷ Aguirre M. *Conflits armés fin de siècle*. Monde diplomatique, Novembre 1995. p.10

¹⁸ Creveld M.V. *On Future War. The Most Radical Reinterpretation of Armed conflict Since Clausewitz*. London: Brassey's (UK). 1991. p.20

konfliktus nomaina asimetriskie, un kļūst skaidrs, ka pretinieki nepakļaujas nekādiem līdzšinējiem kara noteikumiem, un diskusija par taisnīga kara izpratni kļūst arvien aktuālāka.

Par taisnīga kara teorijas pamatiem var pieņemt grieķu-romiešu un kristietības morālo vērtību apvienojumu, tieši tādēļ, par tās izveidotāju triādi uzskata Aristoteli, Ciceronu un Svēto Augustīnu, bet mūsdienu ievērojamākais teorētiķis ir Maikls Volcers (*Michael Walzer*). Kaut arī daudzi taisnīga kara noteikumi ir iekļauti mūsdienu likumu krājumos, piemēram, Apvienoto Nāciju Hartā un Hāgas un Ženēvas konvencijās, kas nozīmē, ka šie principi dominē, gan legālajā, gan morālajā diskursā, tomēr šeit tiks izmantots pēdējais¹⁹. Deivids Rodins (*David Rodin*) izpratni par karu un tā noteikumiem tradicionālajā izpratnē salīdzina ar šaha spēli, kas ir visvecākā šīs parādības analogiskā izpratne pasaulē. Autors apgalvo, ka „uz šaha laukuma divi līdzvērtīgi sadalīti spēki ar skaidri atšķiramām uniformām cīnās uz ierobežota laukuma, strikti pakļaujoties noteikumiem par to, kā karš tiek sākts, kā tiek turpināts un pie kādiem apstākļiem tas tiek izbeigts”²⁰. Šādā veidā tiek pateikts, ka tradicionālais jeb simetriskais, konvencionālais karš ir salīdzinoši vienkāršs, paredzams, un, kaut arī ar tā palīdzību tiek vardarbīgā ceļā mēģināts rast risinājumu divu nesamērojamu interešu, vērtību vai vajadzību apmierinājumam, tomēr pretinieki viens otru ciena un ievēro taisnīguma principus. Taisnīga kara teorētiķi parasti izdala *jus ad bellum* un *jus in bello*. Ar *jus ad bellum* tiek saprasti taisnīguma ētiskie principi, kam jābūt ievērotiem, lai valsts vai politiskā kopiena varētu iesaistīties karā. Savukārt *jus in bello* ir principi, ētiskie kritēriji, kas jāievēro karadarbības laikā, lai ne tikai tas būtu morāli taisnīgs un tādā veidā arī karots, bet, lai netiktu uzskatīts par noziegumu pret sabiedrību (netiktu pārkāptas vispārpieņemtās morālās normas)²¹.

Pie *jus ad bellum* kritērijiem pieder: 1) taisnīgs iemesls – galvenais kritērijs, kas atļauj doties karā, piemēram, pretuzbrukums, aizsardzība pret uzbrukumu, citu aizstāvība pret agresīva režīma ieviešanu, bet visa pamatā ir tas, ka valstij ir tiesības aizstāvēt savu pilsoņu cilvēktiesības, un piedevām tikai leģitīmām valstīm ir šādas tiesības; 2) labs nodoms – drīkst karot tikai taisnīga iemesla vārdā nevis varas, zemes, resursu, irracionālu motīvu vai naida vadīti; 3) atbilstoša autoritāte un publiski paziņojumi – valstis var karot, ja to leģitīmās

¹⁹ *Just War Theory*. <http://plato.stanford.edu/entries/war/#2.1> (Stanford Encyclopedia of Philosophy; skatīts: 07.02.10)

²⁰ Sorabji R., Rodin D. *Ethics of War: Shared Problems in Different Traditions*. Aldershot: Ashgate Publishing. 2006. p.153

²¹ Maiese M. *Jus ad Bellum. Beyond Intractability*. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Research Consortium, University of Colorado, Boulder. Posted: June 2003. (Pieejams: http://www.beyondintractability.org/essay/jus_ad_bellum/, skatīts: 08.02.10)

autoritātes par to lemj, paziņojot gan saviem iedzīvotājiem, gan pretiniekiem; 4) pēdējais līdzeklis – vardarbības pielietojums tikai tad, kad visas pārējās alternatīvas uz mieru ir izsmeltas; 5) panākumu iespējamība – valsts nedrīkst doties karā, ja neredz reālu iznākumu un mieru pēc tam (nedrīkst bezjēdzīgi pielietot vardarbību); 6) proporcionalitāte – ieguvumam no karadarbības ir jābūt proporcionālam vai lielākam nekā zaudējumiem (ar zaudējumiem saprotot ne tikai savas valsts, bet arī pretinieka zaudējumus)²².

Savukārt morāles vadlīnijas, kas jāievēro karadarbības laikā, kādi principi jāievēro jeb *jus in bello* ir: 1) pakļaušanās starptautiskajiem likumiem par ieroču ierobežošanu – neizmantot ķīmiskos, bioloģiskos un atomieročus; 2) nošķirums un civiliedzīvotāju imunitāte – nedrīkst apzināti censties ievainot civiliedzīvotājus jeb tos, kas ir „morāli imūni pret tiešu un apzinātu uzbrukumu”; 3) proporcionalitāte – jāizmanto spēks proporcionāls vēlamajam rezultātam; 4) labvēlīgi apstākļi karagūstekņiem – ienaidnieku kareivjiem padodoties, tie vairs nedrīkst tikt uzskatīti par letāliem draudiem cilvēku pamattiesībām, kas paredz, ka pret tiem nedrīkst pielietot spīdzināšanu vai kā citādi tiem kaitēt; 5) *Mala in Se*²³ neizmantošana – nepielietot ieročus, kas ir ļauni pēc dabas, piemēram, genocīds, masu izvarošanas, bioloģiskie aģenti u.c.; 6) atriebības nepielietošana – izpaužas, kad valsts A pārkāpj *jus in bello*, bet valsts B atbild arī ar savu *jus in bello* pārkāpumu, lai piespiestu A valsti pakļauties noteikumiem. Tas morālu apsvērumu dēļ nekad neizdodas un tādēļ ir aizliegts, jo tikai vēltīgi pakļauj cilvēku dzīvības agresijai²⁴. Tiesa, M.Volcers arī atzīst, ka labākais iemesls tam, kāpēc taisnīga kara teorija triumfē, (īpaši pēc Vjetnamas kara) ir tas, ka mūsdienās valstis ir spiestas karot taisnīgi, jo „taisnīgums ir kļuvis par militāru nepieciešamību.” Viņš arī uzsver *jus in bello* lomu, proti, ka „nedrīkst karot karus, par kuru taisnīgumu ir šaubas, bet kad esam iesaistījušies karā, tad jārikojas un jākaro tā, lai nevērstos pret civiliedzīvotājiem, kuru atbalsts ir nepieciešams, lai gūtu militāru uzvaru”²⁵.

Kā redzams, tad tās ir tipiskas Rietumu un kristīgās pasaules morālās vērtības un izpratne par cieņu un godu, kas lielā mērā arī izriet no demokrātijas tradīcijām un respektu pret cilvēktiesībām. Liberālisti tos sauktu par likumiem, kas jāievēro, izvēršot karu pret

²² *Just War Theory*. <http://plato.stanford.edu/entries/war/#2.1> (Stanford Encyclopedia of Philosophy; skatīts: 07.02.10)

²³ *Mala in Se* - Nodarījums, kas ir ļauns un aizliegts pēc dabas pats par sevi. <http://dictionary.die.net/mala%20in%20se> (Die.net Online Dictionnary; skatīts: 09.02.10)

²⁴ Maiese M. *Jus in Bello. Beyond Intractability*. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Research Consortium, University of Colorado, Boulder. Posted: June 2003. (Pieejams: http://www.beyondintractability.org/essay/jus_in_bello/, skatīts: 08.02.10); *Just War Theory*. <http://plato.stanford.edu/entries/war/#2.1>, (Stanford Encyclopedia of Philosophy; skatīts: 07.02.10)

²⁵ Walzer M. *The triumph of Just War Theory (and the Dangers of Success)*. Social Research, Vol.69., No.4 (Winter 2002). p.930-931

nedemokrātiskām un neliberālām valstīm, un pēc būtības šādos karos nemaz nevarētu izmantot „neatļautus” paņēmienus, jo tas varētu iedragāt gan citu liberālo valstu ticību kopīgās „miera zonas” vērtībām, gan arī kalpotu par šķērsli veiksmīgai neliberālās valsts demokratizācijai. Konstruktīvistu savukārt taisnīga kara principus uzskatītu par starptautiskās sabiedrības kopīgām morālajām vērtībām, kur par pierādījumu kalpotu jau pieminētās Ženēvas un Hāgas konvencijas kā normatīvie akti.

Neatbildēts paliek jautājums par to vai un kādā veidā šis normu kopums varētu tikt apšaubīts un mainīts kara transformācijas periodā 21.gadsimtā? D.Rodins, analizējot kara ētikas un taisnīguma teorijas lomu pēc 11/9 notikumiem asimetriskā karadarbībā, viennozīmīgi uzsver, ka asimetriskie karotāji, izmantojot jebkuru no netaisnajiem līdzekļiem – terorismu, masu iznīcināšanas un bioloģiskos ieročus, informatīvo karu un tādu, kas vērsts pret informācijas tehnoloģijām un citus – pilnībā pārkāpj *jus in bello* principus, jo šādā veidā izmantotā vardarbība būs neproporcionāla un pakļaus dzīvības draudiem daudzus civiliedzīvotājus²⁶.

Bet autors arī atzīst, ka eksistē nopietnas pretrunas šīs teorijas pielietojumā asimetriskajos konfliktos, jo ir jāanalizē to būtība vairākos līmeņos, piemēram – jāizšķir taisnīgums (*justice* – angļu val.) no godīguma (*fairness* – angļu val.). Šajā gadījumā rodas divi pretēji skatījumi. Pirmais pieļauj to, ka vājo valstu un nevalstisko aktieru rīcībā nav tādu resursu un spēju kā stiprajām valstīm, tādēļ tas būtu tikai godīgi, ka šādi tie starptautiskajās attiecībās konfliktu risināšanā izmanto nekonvencionālas, asimetriskas metodes. Pretējā gadījumā tiem nebūtu reālu iespēju uz panākumiem cīņā pret konvencionālu pārspēku, kā arī vājie ir tie, kam ir tiesības uz paš aizsardzību. Otrais savukārt noliedz šo apgalvojumu, atkāpjoties no analogijas starp karu un šahu un akcentējot to, ka karš no kara spēlēm atšķiras tieši ar to, ka tiek riskēts ar cilvēku dzīvībām un ka karš asimetriskos apstākļos var tikt karots vai nu taisnīgi, vai nu godīgi, bet nekad abējādi – šādu morālo uzstādījumu varēja atļauties atbalstīt tikai simetriskos konfliktos²⁷. Šajā gadījumā ir saredzama analogija ar klasiskā reālisma skolas pārstāvja, sengrieķu vēsturnieka Tukidīda (*Thucydides*) aprakstīto Peloponēsas karu un vienu no zīmīgākajām atziņām: „stiprie dara, ko tie vēlas, bet vājie cieš, kas tiem pienākas”²⁸. Tradicionālajā taisnīga kara teorijā *jus ad bellum* un *jus in bello* morālie pieņēmumi būtu jāievēro vienlīdzīgi, un, kaut arī *jus ad bellum* vairāk aizstāv valstu suverenitāti un kolektīvo autonomiju, bet *jus in bello* indivīdu pamatbrīvības, asimetriskos karos varētu šķist, ka morāli

²⁶ Sorabji R., Rodin D. *Ethics of War: Shared Problems in Different Traditions*. Aldershot: Ashgate Publishing. 2006. p.157-158

²⁷ Turpat, p.158-160

²⁸ Frankel B. *Roots of Realism*. London: Frank Cass and Company. 1996. p.212

pareizi ir izvēlēties vienu no pozīcijām, kuru aizstāvēt, tomēr tā nav – gan karu uzsākšana, gan tas, kā tiek karots, ir vienlīdz svarīgi²⁹. D.Rodins secina, ka mūsdienās stiprās Rietumu lielvaras (šeit izceļot ASV un Lielbritāniju) cenšas politiskajā diskursā vairāk izcelt tieši *jus in bello*, kas ir pašsaprotami, jo ar savu ietekmi starptautiskajā sistēmā tās var vieglāk pamatot karu uzsākšanu, bet ir morāli grūtāk sabiedrībai pasniegt konfliktos dzīvību zaudējošo civiliedzīvotāju un karavīru attaisnojumu, kā arī tas labāk palīdz veidot pretpozīcijas pret asimetriskajiem karotājiem, piemēram, teroristiem un viņu izmantotajām kaujas taktikām³⁰.

Apkopojot galvenos morālos pieņēmumus un teorētiskās idejas par taisnīgu kara teoriju un tās korelāciju ar kara transformāciju no simetriska uz asimetrisku konfliktu, var izdarīt vairākus secinājumus. Pirmkārt, vēstures gaitā karadarbībai attīstoties, bet saglabājot visaptverošus raksturparametrus, respektīvi, kariem un karojošajiem aktieriem esot simetriskiem, tika ievērota vieni un tie paši noteikumi jeb morālie priekšraksti, kas regulēja izpratni par taisnīgumu, kad ir ētiski attaisnojami uzsākt karu un kādi paņēmieni jeb taktikas ir pieņemami. To, ka šo vērtību kolektīva ievērošana starptautiskajā sistēmā ir svarīga, pierāda valstu apņemšanās tos pildīt, akceptējot starptautiskās konvencijas. Otrkārt, taisnīga kara principi reālistu skatījumā anarhiskajā starptautiskajā sistēmā veido ierobežojumus, lai valstu cīņa par varu un izdzīvošanu nepārvērstos par nekontrolējamu vardarbību, kas novestu pie absurdas pašiznīcības; raugoties no liberālisma pozīcijām neļautu valstīm izvērst mērķtiecīgu cilvēka pamatbrīvību pārkāpšanu bez kopējās labklājības efekta panākšanas. Plurālisti un konstruktīvisi uzsvērtu to, ka šāds morālo un normatīvo vērtību kopums neļautu bezjēdzīgi apdraudēt cilvēces drošību un neļautu atšķirīgām identitātēm indivīdu vai grupu līmenī, piemēram, karavīriem uz dažādo kultūru, tautību, reliģiju vai kāda cita pamata nogalināt civiliedzīvotājus. Treškārt, kara transformācijas periodā, asimetriska karadarbība un nevalstisko aktieru izmantotās taktikas nozīmē to, ka karš var tikt karots vai nu taisnīgi vai godīgi, bet ne abējādi, bet ētiski pareizāk, vismaz Rietumu valstīm ar demokrātijas un liberalizācijas tradīcijām būtu to darīt taisnīgi, jo šāds normu atbalstītājs ir veidojies ilgākā vēstures periodā un tādējādi ir pārbaudītāks, kā arī pakļauj mazākam riskam nevainīgu cilvēku dzīvības un nepārkāpj cilvēktiesības un pamatbrīvības. Ceturtkārt, analizējot PMK lomu mūsdienu starptautiskajā sistēmā drošības kontekstā, pietiekami svarīgi ir rast atbildes arī uz vairākiem kara ētikas jautājumiem. Vai PMK pielietojums atbilst taisnīga kara teorijas pamatprincipu ievērošanai? Cik attaisnojama ir šādu cīnītāju-civilpersonu vardarbība pret citiem civiliedzīvotājiem karadarbībā, ja gan vieni, gan otri nav kādas valsts leģitīmās

²⁹ Sorabji R., Rodin D. *Ethics of War: Shared Problems in Different Traditions*. Aldershot: Ashgate Publishing. 2006. p.160

³⁰ Turpat, p.165-166

vardarbības nesēji? Vai PMK ir jāievēro *jus in bello* principi? Ko darīt vai arī varētu darīt, ja tie tiek pārkāpti? Vai PMK pieaugošais izmantojums modernajā karadarbībā ir taisnīga atbilde uz vājo valstu un nevalstisko aktieru izmantotajām asimetriskajām taktikām konfliktu risināšanā?

1.3. Vardarbības nesēju transformācija un privātā sektora aktieru loma tajā

Vardarbības nesēju jeb to aktieru loma, kuru rīcībā tradicionāli tiek nodotas legītīmas tiesības pielietot letālu spēku, tādējādi nodrošinot valsts iekšpolitikas vai ārpolitikas mērķus, cīnoties pret draudiem indivīdu, sabiedrības, valsts un starptautiskās sistēmas līmenī, ir mainījusies vēstures gaitā dažādu apstākļu dēļ. Šajā nodaļā ir jāapskata, kas bijuši vēsturiski un šobrīd ir vardarbības nesēji jeb aģenti, kam ir iepriekš minētās privilēģijas, kā ir mainījusies starptautiskā sistēma un kāda ir legītīmo valstisko un nevalstisko aktieru loma šīs koncepcijas transformācijā. Centrālais jautājums, uz kuru jāatbild šajā sadaļā ir – vai nevalstiskie militārie aktieri kā vardarbības nesēji ir kaut kas jauns un unikāls?

Pārāk bieži, analizējot PMK kā jaunus aktierus starptautiskajās attiecībās, tiem tiek pieiets pārāk virspusīgi, uztverot tos kā vienkāršus algotņus, kuru izmantojums tiek uzskatīts par amorālu un aizliegtu, bet kā viens no galvenajiem argumentiem tiek minēts, ka tās draud valstīm atņemt to monopolstāvokli uz legītīmu vardarbības pielietošanu. Šādā veidā netiek izprasts, ka starptautiskā sistēma, kuras pamatelementi ir nācijvalstis, pastāv apmēram tikai 200 gadus jeb kopš Lielās Franču revolūcijas (1789.g.), kas ir salīdzinoši ļoti mazs vēstures laika posms. Ko nozīmē „legītimitātes”, „autoritātes” un „vardarbības nesēju” jēdzieni un kā tie saistāmi ar nevalstiskajiem militārajiem un drošības aktieriem? Marks Mērfijs (*Mark C. Murphy*), analizējot politisko autoritāti, atsaucas uz H. Hartu (*H.L.A. Hart*) „komandieris raksturīgi vēlas, lai tā padotais pakļautos komandiera nevis paša gribai izdarot rīcību, tādējādi atbrīvojoties no paša spriedumiem”, bet saskaņā ar Ričardu Frīdmenu (*Richard Freedman*) „cilvēks, kas akceptē autoritāti, nodod savus individuālos vai privātos spriedumus tādēļ, ka nav spējīgs uzstāt uz to, ka iemesli, ko viņš pieņem vai kas viņu apmierinātu, būtu viņa pakļaušanās apstākļi”, līdz beigās nonāk pie sava definējuma, sakot, ka „politiskā autoritāte ir pārvaldība, kuras rīcībā ir cilvēku nodotās spriešanas spējas”³¹. No šāda sprieduma izriet, ka gan politiskā, gan pēc būtības arī militārā autoritāte nozīmē pakļaušanos augstāk stāvošai institūcijai un tās lēmumiem. Savukārt ar legītimitāti vēsturiski tiek saprasta varas turētāju spēja pārliecināt varas subjektus, ka vadība un pakļaušanās ir pareiza. Legītimitāte var

³¹ Murphy M.C. *Surrender of Judgement and The Consent Theory of Political Authority*. Law and Philosophy, Vol.16, No.2. 1997. p.115

izpausties un tikt veicināta 3 veidos: ticība leģitimitātei, vardarbīgas autoritātes formā, kas iekļauj sekošanu pakļauto rīcībai un potenciālu sodu par nepakļaušanos un atalgojuma formas leģitimitāte, kas motivē pakļauties potenciāla atalgojuma klātbūtnes faktora dēļ. Izšķir gan 3 lielās Maksa Vēbera (*Max Weber*) leģitīmās autoritātes formas: harizmātisko, tradicionālo (uz tradīcijām balstīto) un racionālo jeb procedūru un principu atzīšanu, bet ir arī 3 lielas leģitimitātes formas, ko izdala Kreigs Matesons (*Craig Matheson*), proti, pakļaušanās uz konvencionālas bāzes jeb vadīšanās pēc sabiedrībā iekodētām sociālajām normām, līguma leģitimitāte – cilvēki ir akceptējuši likumu varu pār tiem, bet trešā forma ir atbilstība universālajiem principiem jeb vēsturiski saskaņā ar dabiskajiem likumiem kritiski izvērtētas morālās normas ir tās, kas liek cilvēkiem atbalstīt kādu autoritāti³². Pēc būtības leģitīmās vardarbības nesēji jeb turētāji ir tie sabiedrības pārstāvji, kas pēc sabiedrībā valdošajām normām, kur attiecībā uz karošanu varētu minēt jau iepriekš apskatītos taisnīga kara likumus un principus, kā arī vēsturiskās tradīcijas, piedalās letāla spēka pielietošanā, un to var izsecināt no leģitimitātes un autoritātes jēdzienu būtības.

Attiecībā uz privātajiem militārajiem un drošības aktieriem un to tiesībām uz spēka pielietošanu karadarbībā var izdalīt atsevišķus posmus vēsturē, kad pastāvēja atšķirīgi karadarbības nosacījumi un konfliktu raksturs, dominēja atšķirīgas vērtības un valsts uzbūve. Pirmais no tiem ir posms līdz Vestfālenes līgumam (1648.g.), kad ideja par suverēniem ar līdzīgām tiesībām diktēja starptautiskās sistēmas noteikumus un Lielajai Franču revolūcijai (LFR), kad radās nācijvalsts ideja³³. Šajā periodā dominēja monarhu valsts pārvaldes formas, imperiāliskas ekspansijas un no tā izrietošā vardarbības pielietošana, kas epizodiski izmantoja arī algotņus, jo iekarojamās un pārvaldāmās teritorijas bija lielas, un bija nepieciešami visi pieejamie militārie līdzekļi, bet tā kā nebija skaidra nošķiruma starp militārajiem un civilajiem spēkiem, un pašnodarbinātie drošības aģenti nebija sistēmiski komercializēti, tad šis posms netiks tālāk iztirzāts. Svarīgāk ir izprast, kas mainījās starptautiskajā sistēmā un valsts attiekmē pret karadarbību un vardarbības turētājiem pēc tam, jo dažādu jaunu principu un faktoru parādīšanās veidoja tādu izpratni par karu un starptautiskajām attiecībām, kādu to redzam šodien, un kas kā tāda pētnieciskā prizma arī palīdzēs izprast PMK lomu šodienas drošības kontekstā.

³² Matheson C. *Weber and The Classification of Forms of Legitimacy*. The British Journal of Sociology, Vol.38., No.2. 1987. p.199-204

³³ Kramer D. *Does History Repeat Itself? A Comparative Analysis of Private Military Entities*. Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007. p.23

Kas tad īsti mainījās periodā pēc Vestfālenes līguma un LFR attiecībā uz vardarbības nesējiem? Šeit var izdalīt sekojošus visaptverošus faktorus: 1) cilvēktiesību parādīšanās; 2) karadarbības transformācija, kā rezultātā dominē valstu nacionālās armijas; 3) ideoloģijas un identitātes loma karadarbībā, respektīvi, motivācija cīnīties par savu valsti un tās interesēm; 4) suverenitātes jēdziena parādīšanās un maiņa attieksmē pret pakļaušanos autoritātei un to, kam pieder leģitīmās tiesības uz vardarbību.

Attiecībā uz karadarbību, birokratizācija, politizēšana un industrializācija pēc Franču revolūcijas (1789.g.) bija noteicošie faktori tam, ka valsts kara transformācijas procesā un pat sākot jau ar 1560.g., kad taktiskās inovācijas ieviesa Orānijas Morics (*Maurice of Orange*) un Gustavs Ādolfs (*Gustav Adolf*), noveda pie tā, kā algotņu spēki tika integrēti nacionālajās armijās. Birokrātija organizēja armiju cīnīties efektīvāk, politika padarīja karu personālāku, bet industrializācija noveda pie tā, ka valstis varēja vairāk karavīrus mobilizēt un iesaistīt kaujā – pēc būtības, kad karadarbībā tika iesaistīti tūkstošiem cilvēku lieli spēki, salīdzinoši mazām algotņu vienībām tajā vairs nebija nozīmes. Tā rezultātā pakāpeniski tika ieviesti novatoriski jaunievedumi, kā, piemēram, militārā disciplīna, līnijveida formējumi, vienotas uniformas un ieroči, kas veidoja arī vienotu armijas identitāti, stingrs nošķīrums starp kājnieku un kavalērijas lomām kaujas laukā, kā arī citi, kas attīstoties saglabājās līdz pat 2.Pasaules kara beigām³⁴.

Otra lielākā izmaiņa bija idejā par suverenitāti, demokrātiju un cilvēktiesību attīstīšanās, kā rezultātā vardarbības nesēji bija valstis, kurām tās tauta piešķir leģitīmas tiesības (ar savu atbalstu) ar to rīkoties. Kristofers Kinsejs (*Christopher Kinsey*) raksta, ka „kari kļuva par kariem starp nācijām, kuros karoja šo nāciju pilsoņi, pretstatā monarhiem ar privātajām armijām”³⁵. Uz šo periodu arī attiecināma tradicionālā Maksa Vēbera (*Max Weber*) valsts definīcija, kas nosaka, ka „Valsts ir cilvēku kundzības attiecības pār cilvēkiem, balstoties uz leģitīmo vardarbības līdzekli, bet lai tā pastāvētu, pārvaldītajiem cilvēkiem ir jāpakļaujas tai autoritātei, uz ko attiecīgajā laikā pretendē pārvaldošie”³⁶. Respektīvi, cilvēki nodod daļu savu tiesību pārvaldību valstij, bet par to saņem kolektīvos sociālos labumus, piemēram, drošību, jo valstij vienīgajai ir (tātad monopolstāvoklis) tiesības uz vardarbības leģitīmu pārvaldīšanu gan iekšlietās, gan ārpolitikā.

³⁴ Kinsey C. *Corporate Soldiers in International Security. The Rise of Private Military Companies*. London: Routledge. 2006. p.40-42

³⁵ Turpat, p.43

³⁶ Vēbers M. *Politika kā profesija un aicinājums*. Igors Šuvajevs - priekšv., koment., pēc v. - Rīga : Zvaigzne ABC, 1999. 31. lpp.

Trešais periods starptautiskās sistēmas ir pārmaiņās ir Aukstā kara laikā, kad epizodiski parādās nepieciešamība militārās misijās izmantot algotņus, un īpaši pēc tā, kad savu izaugsmi piedzīvo PMK un PDK. Šādas izmaiņas, kas noveda nevis pie pilnīgām pārmaiņām vardarbības nesēju koncepcijā, kā tas bija iepriekšējā periodā, bet drīzāk tirgus diversifikācijas rezultātā, ietekmēja sekojoši faktori: kara transformācija (kas tika jau apskatīta iepriekš šajā darbā), liberālisma un globālisma ideju izplatība, kā rezultātā „liberālā miera” ideja tiek sasniegta, sniedzot attīstības iespējas un palīdzību attīstības valstīm, kurās ir nestabili apstākļi, lai uzlabotu kopējās starptautiskās sistēmas drošību, kā arī citi faktori. K.Kinsejs raksta: „Ja agrāk vardarbība tika virzīta caur patrona un klientam attiecībām, tad tagad stratēģiskie resursi, kuriem jātiek novirzītiem attīstībai, tiek izmantoti, lai nodibinātu nepieciešamos politiskos un komerciālos tīklus, ap kuriem tad arī vardarbība tiek privatizēta”³⁷. Kaut arī valsts ir spējusi nošķirt publisko no privātās vardarbības un kriminalizēt pēdējo attīstītajās valstīs un īpaši Eiropā, tomēr attīstības valstīs nav skaidra nošķiruma starp likumu kā publisko pakalpojumu, tā izmantošanu privātam labumam un tā atbalstīšanu, kā rezultātā globalizācijas laikmetā, kad multinacionālās korporācijas darbojas šādās *failed-state* valstīs (piemēram, naftas, derīgo izrakteņu sfērās), tās izmanto PMK savu darbinieku aizsardzībai, kā rezultātā rodas tas, ko autors sauc par „attīstības-drošības arēnu”. Tas ir saprotams tā, ka valstīs, kur nav strikti noteiktas vardarbības turētāju tiesības un netiek ievēroti likumi, PMK kalpo kā drošību garantējošie aģenti ne tikai komerciālajai kompānijai, bet arī kā daļēji leģitīmi vardarbības turētāji, kas ar savu klātbūtni padara drošāku ne tikai biznesa, bet visas valsts vidi³⁸.

Rezumējot, varas nesēju transformāciju varētu iedalīt trijos laika posmos: 1) periods līdz Lielajai Franču revolūcijai (1789.g.), kad vardarbības un legālā spēka pielietojums atradās monarhu rokās; 2) nācijvalstu periods, kad valsts ir ar savu identitāti, pastāv nacionālo valstu armijas, un valstis ir tās, kam pieder monopols uz leģitīmu vardarbības pielietojumu; 3) periods pēc Aukstā kara, kad, transformējoties karadarbībai, starptautiskajai sistēmai, izpratnei par draudiem un palielinoties dažādu nevalstisko aktieru un starptautisko organizāciju skaitam, multikulturālisma un globālisma ietekmē izveidojās tas, ko varētu nosaukt par publisko un privāto leģitīmās vardarbības pielietošanas partnerību starp valstīm, nevalstiskajiem aktieriem un kolektīvās vardarbības pielietotājiem (piemēram, starptautisko organizāciju formā kā NATO). Tāpat ir būtiski izprast, ka algotņi ir tikuši izmantoti visos laikos vēstures gaitā, tikai ir atšķīrusies valsts attieksme pret to, kas ir gan iepriekšējā nodaļā

³⁷ Kinsey C. *Corporate Soldiers in International Security. The Rise of Private Military Companies*. London: Routledge. 2006. p.54

³⁸ Turpat, p.54-55

apskatītā taisnīgā izpratne par karu, gan tas, kuriem aģentiem pienākas leģitīmas tiesības pielietot vardarbību.

1.4. Privāto militāro aktieru definējums – drošības *outsourcing* kontekstā

Vairāki autori piekrīt tam, ka PMK loma pēc Aukstā kara beigām kā arī pēc 11/9 teroristu uzbrukuma un draudu aktualizēšanās, bet īpaši pēc ASV iebrukuma Irākā, ir ievērojami augusi. Tajā pat laikā visi autori, kas pētījuši šo nevalstisko militāro aktieru lomu, ir vienisprātis, ka ir ļoti grūti definēt un izšķirt, kas tad īsti ir PMK un ar ko tās atšķiras no līdzīgiem formējumiem. Karloss Ortizs (*Carlos Ortiz*) uzskata, ka PMK pakalpojumi tiek identificēti kā „militāru un ar drošību saistītu specializētu pakalpojumu kopums, ko iepriekš saglabāja valsts jeb tie ir pakalpojumi, ko tikai valsts ar saviem bruņotajiem spēkiem, likumu piemērošanu un izlūkošanas dienestiem varēja legāli un leģitīmi nodrošināt”³⁹.

Iesākumā ir būtiski apskatīt tradicionālo algotņu (*mercenary* – angļu val.) definējumu un pēc tam salīdzināt, ar ko atšķiras jaunie privātie militārie un drošības līgumslēdzēji (*contractor* – angļu val.). Kevins A. O’Braiens (*Kevin A. O’Braien*) tradicionālo algotni definē lakoniski, proti, kā „kareivi, kas ir gatavs pārdot savas militārās prasmes augstāko samaksu sološajai pusei, neatkarīgi no tās karošanas iemesliem”⁴⁰. *Merriam-Webster* vārdnīca skaidro, ka vārds „algotnis” ir radies no latīņu vārda *mercenarius*, šī vārda izmantojums datējams ar 14.gs. un tā nozīme ir „tāds, kas kalpo algai” vai arī „kareivis, kas nolīgts ārzemju dienestā”⁴¹. Kā var secināt, tad algotņa motivācija ir materiālā labuma gūšana, nevis ideoloģija, nacionālā identitāte vai pārstāvētās puses intereses un darbības pamatojums, kā arī tam nav jāpārstāv kāda kompānija vai nevalstiska organizācija, lai saņemtu un izpildītu pasūtījumus. Mūsdienu algotņu viens no svarīgākajiem definējumiem ir iekļauts Ženēvas Konvencijas Papildus protokolā 1977.gadā, kas vienlaicīgi atbilst gan algotņu, gan PMK līgumslēdzēju darbībai. Tajā tiek izdalīti 6 parametri, pēc kuriem var pateikt, ka algotnis ir persona, kas: 1) ir speciāli rekrutēts uz vietas vai ārzemēs ar mērķi cīnīties bruņotā konfliktā; 2) ņem dalību karadarbībā; 3) ir motivēts iesaistīties cīņā personīga labuma gūšanas nolūkos, ko nodrošina daļēji vai pilnībā konfliktā iesaistītā puse, saņemot līdzīgu kompensāciju kā iesaistītās puses bruņoto spēku līdzīga ranga un funkcijas pildošie kareivji; 4) nav iesaistītas puses tautības vai arī

³⁹ Ortiz C. *The Private Military Company: An Entity at the Center of Overlapping Spheres of Commercial Activity and Responsibility*. Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007. p.56

⁴⁰ O’Braien K.A. *Privatizing Security, Privatizing War? The New Warrior Class and Regional Security*. In: Rich P.B. *Warlords in International Relations*. New York: Palgrave Macmillan Publishers. 1999. p.55

⁴¹ *Definition of Mercenary*. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/mercenary> (Merriam-Webster Dictionary; skatīts: 17.04.10)

nedzīvo tajā teritorijā, ko kontrolē konfliktā iesaistītā puse; 5) nav konfliktā iesaistītās puses bruņoto spēku loceklis; 6) nav nosūtīts no valsts, kas nav konfliktā iesaistītā puse, kā bruņoto spēku loceklis oficiālā dienestā⁴².

P.Singers (*Peter W.Singer*), kas tiek uzskatīts par vienu no lielākajiem ASV ekspertiem privāto militāro un drošības aktieru izpētē, privātās militārās firmas definē kā „profesionālu pakalpojumu, kas saistīti komplicētā veidā ar karadarbību, biznesa piegādātājus. Tiem ir korporatīva struktūra, un tie var piedāvāt plaša ranga pakalpojumus, tie specializējas militāro prasmju piedāvāšanā, izpildot taktiskās kaujas operācijas, stratēģisko plānošanu, izlūkošanu, operacionālo un loģistikas atbalstu, karavīru apmācības un tehnisko palīdzību”⁴³. Apkopojša definīcija par to, kas ir PMK, ir „legāli izveidotas starptautiskas firmas, kas piedāvā pakalpojumus, kas iekļauj potenciālu pielietot spēku sistemātiskā veidā ar militāriem vai paramilitāriem līdzekļiem, kā arī atbalstīšana, pārvadāšana, atvieglošana, iebiedēšana, vai arī šī potenciāla atvieglošana, piemēram, ar zināšanu nodošanu klientiem”⁴⁴. Kā to atzīmē K.Ortizs, tad ļoti bieži tieši PMK potenciālā nevis reālā letāla spēka pielietojumā slēpjas to būtība, jo šādu līgumdarbinieku klātbūtne kalpo kā iebiedēšanas līdzeklis, kas nevis pats pielieto spēku, bet attur no tā izmantošanas iespējamās agresorus⁴⁵. Katrā gadījumā no šāda definējuma arī izriet, ka privātais militārais līgumslēdzējs ir civilpersona, kas var gan būt, gan nebūt strādājusi militārajā dienestā un kas ir nodarbināta augstāk minētajā kompāniju sfērā. Tātad, apkopojot kopīgos raksturparametrus iepriekš minētajās definīcijās, var secināt, ka privātie militārie aktieri ir pārsvarā nevalstiskas, komerciālas, uz peļņas gūšanu orientētas, kompānijas, kas izmanto bijušos valstu bruņoto spēku un drošības dienestu darbiniekus, valsts sektorā uzkrātās zināšanas un prasmes, tās papildinot ar tehnoloģiskajiem un specifisku nozaru pilnveidojumiem un atklājumiem, kā rezultātā tās saviem klientiem var piedāvāt dažādus drošības pakalpojumus, kas variē no nemilitāriem apsardzes, loģistikas, izpētes un citiem pakalpojumiem līdz pat kaujas militārajām vienībām ar potenciālu pielietot letālu spēku starptautiskajā vidē.

⁴² Article 47. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977.

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/7c4d08d9b287a42141256739003e636b/f6c8b9fee14a77fdc125641e0052b079> (ICRC mājas lapa; skatīts: 18.04.10)

⁴³ Singer P.W. *The Private Military Industry and Iraq: What Have We Learned and Where to Next?* Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). 2004. p.4

⁴⁴ *PMC's can be defined as...* <http://www.privatemilitary.org/definition.html> (Private Military Homepage; skatīts: 16.04.10)

⁴⁵ Ortiz C. *The Private Military Company: An Entity at the Center of Overlapping Spheres of Commercial Activity and Responsibility.* Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects.* Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007. p.60

Kristofers Kinsejs (*Christopher Kinsey*) izdala četru veidu privāto kompāniju tipus, kas darbojas drošības sfērā – privātās militārās kompānijas (PMK), privātās kaujas kompānijas (PKK), privātās drošības kompānijas (PDK) un pašnodarbinātie (*freelancers* – angļu val.) jeb tas, ko varētu nosaukt par mūsdienu algotņiem⁴⁶. K.Ortizs savukārt izdala tā saukto PMK spektru (privātos militāros aktierus apzīmējot ar vienu nosaukumu, bet kategorizējot pēc funkcijām), kur vienā polā atrodas kompānijas, kas palīdz valsts leģitīmās vardarbības monopola pārvaldībā, kas tiek apzīmētās ar terminiem „privātās armijas” un „jaunie algotņi”, un kas, kā līdzšinējā pieredze rāda, ir palīdzējuši valdībām atgūt savas funkcijas un veiktspēju konfliktu reģionos, piemēram, Balkānos, Papua-Jaungvinejā, Sjerraleonē, Angolā, kā arī pēdējā laikā Irākā un Afganistānā. Otrā polā šajā spektrā atrodas firmas, kas specializējas kādā konkrētā drošības tirgus segmentā vai drošības uzdevumos, piemēram, nodrošinot bruņotus, apsargātus medicīniskās palīdzības pakalpojumus, gaisa un jūras pārvadājumus. Pa vidu tiem vēl atrodas specializācijas tirgus „nišās”, piemēram, K-9 suņu apmācības, konfliktu vides tulki, privātā sektora attīstītāji, finanšu tirgus konsultanti un citi⁴⁷. P.Singers savukārt privātās militārās firmas iedala 3 grupās: 1) privātās militārās kompānijas, kas piedāvā tiešu, taktisko militāro palīdzību klientiem, kas var ietvert kaujas spēju un letāla spēka pielietošanu; 2) militārās konsultantu firmas, kas pārsvarā nodarbojas ar militāro un policijas spēku apmācību; 3) militārā atbalsta firmas, kas neiesaistās tiešā veidā kaujās, bet nodrošina visu neieciešamo, lai tās veiksmīgi varētu izvērst – transportu, loģistiku, tehnisko atbalstu⁴⁸. Vēl viens samērā vienkāršs veids, kā grupēt PMK un PDK ir pēc to no valstīm pārņemtajām funkcijām, respektīvi, letālā spēkā pielietojuma, proti, pēc kārtas – drošība, atbalsts, apmācība, kauja – sakārtojas no tām kompānijām, kas sniedz militāro atbalstu, piemēram, risku novērtēšanu, līdz pat tām firmām, kas piedāvā kaujas spējīgu privāto armiju. Tāpat PMK var iedalīt aktīvajās un neaktīvajās pēc līdzīga augstāk minētā principa vai arī tādās, kas nodrošina iekšējās vai ārējās funkcijas, kur pie iekšējām pieder tradicionālās policijas funkcijas un miera uzturēšana ar nevardarbīgiem līdzekļiem, bet pie ārējām militārās un kaujas spējas un funkcijas. Bet svarīgs K.Ortiza secinājums par PMK ir saistīts ar vienu no izplatītākajiem pakalpojumiem – militārās ekspertīzes – izmantošanu, jo liela daļa šo kompāniju sastāv no bijušajām militārpersonām un izlūkošanas dienestu darbiniekiem, un, tā

⁴⁶ Kinsey C. *Corporate Soldiers in International Security. The Rise of Private Military Companies*. London: Routledge. 2006. p.8

⁴⁷ Ortiz C. *The Private Military Company: An Entity at the Center of Overlapping Spheres of Commercial Activity and Responsibility*. Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007. p.56-58

⁴⁸ Singer P.W. *Corporate Warriors: The Rise of Privatized Military Industry and Its Ramification for International Security*. International Security, Vol.26, No.3. 2002. p.200-202

kā šī ekspertīze tomēr nāk nevis no valsts, bet privāta, komerciāla aģenta, tad tas to izmanto vai var izmantot sava labuma gūšanai starptautiskajās attiecībās un konfliktu pārvaldīšanā⁴⁹.

Šī pētījuma sakarā ir arī ļoti svarīgi izprast, ko tad īsti nozīmē *outsourcing* termins, un kā tas attiecas uz indivīdu, valstu un starptautiskās sistēmas drošību? *Outsourcing* ir ekonomisks termins, process, kas var tikt definēts kā darba pārņemšana, nododot to ārējai iesaistītajai pusei, kur tā var būt gan sastāvdaļa, pakalpojumu, gan ražošanas iepirkšana no ārienes (ārpus firmas darbības). *Outsourcing* procesā ir jāizšķir 3 pozīcijas – klients jeb iesaistītā puse, kas kaut ko iepērk no ārpuses, pārdevējs jeb pārstāvētā puse, kas piedāvā pakalpojumu un pats darbs, kas tiek saukts par projektu⁵⁰. Savukārt ekonomiskā ziņā, salīdzinot *outsourcing* jeb ārpalpojumu (turpmāk tiks izmantots termins angļu val.) izmantošanas ieguvumus ar iespējamām izmaksām, pie ieguvumiem parasti min samazinātas darbības izmaksas un samazinātu risku operācijās, kā arī lielāku darbības diversificēšanu, bet pie izmaksām jeb zaudējumiem tiek izcelti: kontroles zaudēšanu, ziņošanas un atskaitīšanās problēmas, darbinieku aizvainojumu, sliktu morāli⁵¹.

Džons O'Lūnijs (*John O'Looney*) uzsver, ka ir jānodala sfēru privatizācijas no *outsourcing*, jo privatizācija nozīmē valsts nodrošināmo funkciju nodošanu privāto kompāniju un organizāciju rokās, bieži vien pilnībā noņemot šādas sfēras no valdības kompetences. *Outsourcing* savukārt valsts piedāvātie pakalpojumi netiek noņemti no aprites, vienkārši tiek atrasti citi veidi, kā tos nodrošināt. Kopīgās iezīmes gan vienam, gan otram procesam ir sekojošas: samazināt, padarīt efektīvāku un reformēt valdības piedāvātos pakalpojumus. Ar samazināšanu šeit tiek saprasts cenu samazinājums par padarīto darbu un, pretēji tradicionālajam uzskatam, ka tiek mazināta valdības ietekme uz sfēru, tā saglabājas, bet no sabiedrības tiek slēpti nepopulāri valdības izdevumi atsevišķās pakalpojumu sfērās. Padarīt efektīvāku – tiek palielināta konkurence uzņēmumu starpā, kas sacenšas par līgumiem, tādējādi piedāvājot labāku pakalpojumu kvalitāti, tiek atklātas efektīvākas ražošanas vai pakalpojumu sniegšanas metodes. Reformēšanā iekļaujas 5 pozīcijas: 1) demokrātiska lēmumu pieņemšana un atbildība; 2) samazināt ierēdņu varu uz darba līguma tirgošanās procesu; 3) mainīt publiskās pārvaldības dabu, proti, šādu līgumu pārvaldība prasa jaunas

⁴⁹ Ortiz C. *The Private Military Company: An Entity at the Center of Overlapping Spheres of Commercial Activity and Responsibility*. Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007. p.58-60

⁵⁰ Power M.J., Desouza K.C., Bonifazi C. *Outsourcing Handbook: How to Implement a Successful Outsourcing Process*. London: Kogan Page. 2006. p.3

⁵¹ Schniederjans M.J., Schniederjans A.M., Schniederjans D.G. *Outsourcing and Insourcing in an International Context*. New York: M.E.Sharpe Inc. 2005. p.4

prasmes, un publiskajā sektorā tādējādi uzlabosies darbinieku kvalifikācija; 4) reformējot sistēmu līdzīgi kā pēc brīvā tirgus principiem palielināsies sniegto pakalpojumu kvalitāte; 5) pārmaiņas legālajos un ētiskajos aizsardzības mehānismos pret iedzīvotājiem un valdības amatpersonām⁵².

Kaut arī tradicionālās teorijas, kas skaidro *outsourcing* ekonomisko stratēģiju saista to ar komercdarbību un privāto sfēru, tomēr arī valstis ļoti bieži un dažādos veidos, gan iekšlietās, gan ārlietās izvēlas pielietot šādu paņēmienu. Vēsturiski nācijvalstu leģitimitāte balstījās uz to, ka tās saviem iedzīvotājiem nodrošināja dažādus sociālos pakalpojumus, piemēram, medicīnisko aprūpi, policiju un armiju, kas rūpējas par drošību, skolas un izglītības sistēmu, kas attīsta zināšanu un prasmju izaugsmi, kā arī var minēt vairākus citus piemērus. Tomēr šobrīd praksē par pilnīgi normālu parādību ir kļuvis tas, ka cilvēki var izmantot privātās skolas, slimnīcas, apsardzes kompānijas, tādēļ, kāpēc gan lai privātās militārās un drošības kompānijas būtu pelnījušas citādāku attieksmi, tad, kad valstis izvēlas aizvietot un papildināt nacionālos bruņotos spēkus ar šiem privātā sektora aktieriem.

Saskaņā ar P.Singeru, *outsourcing* pieaugošā tendence bija tikai viens no trijiem mainīgajiem lielumiem, kuru dēļ strauji attīstījās PMK pēc Aukstā kara beigām. Autors uzskata, ka privātā militārā industrija sāka savu attīstību 3 iemeslu dēļ: Aukstā kara beigās, karadarbības vides transformācija, sapludinot robežas starp civilpersonām un militārpersonām, kā arī vispārīgā valdības funkciju privatizācijas un *outsourcing* tendence. Būtībā netiek izdalīts tikai viens no faktoriem, bet tie visi kopā, jo privāto militāro un drošības aktieru pieaugumu noteica gan tas, ka pēc ASV un PSRS saspīlējuma bez darba palika liels skaits profesionālu karavīru, gan tas, ka attīstības valstīs palielinājās konflikti, kuros valstis ne vienmēr vēlējās oficiāli iejaukties, kā arī karadarbība kļuva „netīrāka”, parādoties militāriem līderiem (*warlord* – angļu val.) un bērniem-karotājiem nestabilajās valstīs, kā arī jau minētā vispārējā tendence valstīm pārdalīt savu funkciju nodrošinājumu ar privāto sektoru⁵³.

Izdalot veidus, kā valsts drošības un militārā sfērā var tikt izkontraktēta (*contracting out* – angļu val. – termins, ar ko apzīmē izkonkurēšanu), var iezīmēt iekšējās un ārējās funkcijas pēc analogijas ar to, kā tiek iedalītas PMK un PDK. Tātad iekšējā izkonkurēšana ir tādu drošības sfēru pārņemšana privatizācijas vai dalīti ar valsti (*outsourcing*) ceļā, pie kurām pieder iekšpolitisku funkciju nodrošināšana, piemēram, policijas, apsardzes, militārās apmācības,

⁵² O'Looney J. *Outsourcing state and local government services: decision-making strategies and management methods*. Westport: Greenwood Publishing Group. 1998. p.23-28

⁵³ Singer P.W. *Outsourcing War*. Council on Foreign Affairs: Foreign Affairs, Vol. 84, No.2. 2005. p.120

savukārt pie ārējās izkontraktēšanas ir militārie cīņas, pārvadājumu, izlūkošanas un tamlīdzīgi pakalpojumi un to piedāvāšana paralēli valsts nacionālajai armijai, izlūkošanas un speciālajiem dienestiem.

Attiecībā uz karadarbības pieaugošo *outsourcing* fenomenu un PMK, P.Singers šo divu lielumu korelāciju saskata kā koku ar diviem galiem. No vienas puses karavīri var būt pateicīgi tam, ka laikā, kad pasaulē ir vairāk konfliktu, kuru risināšanu valstis ir uzņēmušās, nekā reāli to rīcībā ir armijas karavīru, ir kompānijas, kas var palīdzēt atrisināt plaša spektra problēmas, kā arī pēc oficiālā dienesta beigām ir iespēja saņemt labāk atalgotu darbu sfērā, kurā jau ir gūtas iemaņas. No otras puses līdzšinējā militārā apmācība, ētikas un likumu kopums, kuram pakļāvās militārpersonas bija nodalīts no civilpersonām, bet tagad tas tiek sapludināts un tiek brīvi piedāvāts tirgū, respektīvi, zināšanas un prasmes, ko sniegusi kāda valsts, piemēram, kaujas taktikas, apmācība, tehnoloģiskās zināšanas tiek izpārdotas augstāko cenu sološajai pusei jeb privātajai kompānijai. Tāpat arī apdraudēta ir militārpersonu vēlme veidot savu karjeru nacionālo valstu armijā, jo „kāpšana pa karjeras kāpnēm” ir salīdzinoši ilgs process ar adekvātu atalgojumu atkarībā no ieņemtā ranga, bet PMK un PDK bieži piedāvā daudz motivējošāku algu⁵⁴.

P.Singers uzsver, ka *outsourcing* attiecībā uz politiku noved pie tā, ka tiek izmainīta vide, kurā norisinās publiskās diskusijas un debates, kas ne tikai samazina caurspīdīgumu, jo PMK līgumu informācija nav brīvi pieejama, bet arī noved pie tā, ka liela publiskās politikas debašu un izpētes daļa ar lobistu palīdzību tiek ietekmēta tādā virzienā, kāds ir izdevīgs šo nevalstisko komerciālo aktieru peļņas gūšanai⁵⁵. Tas saskan ar iepriekš apskatīto Dž. O'Lūnija analizēto aspektu, proti, valstīm ir izdevīgi šajā situācijā novirzīt drošības un militārās funkcijas atsevišķos sektoros uz privātajiem aģentiem, jo tās nevēlas publiskot savus izdevumus un visu savu potenciālo iesaisti, piemēram, kāda militāra, bruņota konflikta risināšanā starptautiskajās attiecībās. Tādējādi valstis var neļaut uzzināt savu patieso militāro potenciālu starptautiskajā arēnā, jo oficiāli tās norāda savu aptuveno karavīru, tehnoloģiju un izlūkošanas un drošības dienestu skaitu un potenciālu pielietot spēku, bet ja to rīcībā ir tādi politikas līdzekļi kā līgumu slēgšana ar privātajiem aktieriem, tad tā būtībā kalpo kā slepena rezerve, kas pēc būtības ir kā Šveices nazis, kuru dažādi var izmantot attiecībā no situācijas. Arī nosūtot savu militāro kontingentu uz ārzemēm, sasniedzot ārpolitiskus mērķus, piemēram, pārvaldot kāda bruņota konflikta atrisinājumu savās interesēs, valstis var norādīt tikai

⁵⁴ Singer P.W. *Outsourcing War*. Council on Foreign Affairs: Foreign Affairs, Vol. 84, No.2. 2005. p.127-129

⁵⁵ Singer P.W. *The Private Military Industry and Iraq: What Have We Learned and Where to Next?* Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). 2004. p.11

militārpersonu skaitu, bet līgumslēdzēji var netikt uzrādīti, kas pierāda savā ziņā vienu no *outsourcing* stratēģiskajiem izdevīgumiem drošības sfērā.

Izdarot secinājumus par privātajiem militārajiem aktieriem drošības *outsourcing* kontekstā, var izdarīt vairākus secinājumus. Pirmkārt, ir jānošķir tradicionālā izpratne par algotni, no PMK un tās līgumslēdzējiem, jo pēdējais no minētajiem piedalās korporatīvā struktūrā, kas pārsvarā piedāvā tos pašus pakalpojumus drošības un militārajā sfērā, ko līdz šim piedāvāja valsts, bet eksistē mehānismi, pēc kuriem tiek izvēlēti klienti un bieži tie, atšķirībā no letāla spēka pielietošanai nolīgtiem algotņiem, nemaz nepiedalās aktīvā karadarbībā, bet pilda apsardzes un atbiedēšanas funkcijas. Otrkārt, eksistē dažādi privātie militārie un drošības aģenti, kas variē no tādiem, kas specializējās konkrētās drošības sfērās, ko valstis nemaz pašas nepiedāvā, un tādiem, kas nav nemaz saistīti ar militārām operācijām, līdz pat tādiem, kas klientu rīcībā piedāvā privāto bruņoto armiju ar letāla spēka pielietošanas spējām. Treškārt, *outsourcing* ir ekonomiska stratēģija, ko pēdējo desmitgažu laikā aktīvi pielieto gan privātais, gan valsts sektors, tādējādi dalot savus tiešos pienākumus ar citiem uz ekonomisko labumu tendētiem spēkiem, samazinot pakalpojumu izmaksas un palielinot to kvalitāti. Valstis var izmantot izkontraktētus (piedāvājumus par labāku cenu, kvalitāti vai citu faktoru) gan iekšpolitisku, gan ārpolitisku mērķu realizācijā. Ceturtkārt, kaut arī daudzās sfērās *outsourcing* stratēģija ir bijusi ļoti veiksmīga, tomēr joprojām teorētiskā līmenī ir diskusijas par to, vai tiešām visas sfēras un pakalpojumus, ko līdz šim garantēja un piedāvāja valsts, drīkst piedāvāt konkursa kārtā brīvajā tirgū, vai tomēr ir tādi sociālie pakalpojumi, piemēram, drošība, kuros valstīm ir jā saglabā monopolstāvoklis.

2. PMK un PDK attīstības pēc Aukstā kara beigām daudzdimensiju analīze

Izpētes empīriskajā daļā, lai pārbaudītu izvirzīto hipotēzi, tiks salīdzināti vairāki piemēri, kuros tiks uzsvērtas PMK un PDK ienestās pārmaiņas konfliktu pārvaldībā un valstu un starptautiskās sistēmas drošības kontekstā, lai no dažādām dimensijām – vēsturiskās, politiskās, militārās, ekonomiskās un normatīvās – izanalizētu privāto militāro un drošības kompāniju lomu, darbības legalitāti, intereses, attīstību un kopējo pozīciju mūsdienu starptautiskajās attiecībās. Atšķirībā no citiem pētījumiem par šo tēmu, netiks izpētīta kāda viena konkrēta PMK vai PDK vai arī tās salīdzinātas savā starpā, bet gan analizētas kopējās tendences, ko šādu kompāniju attīstība paralēli nacionālajiem bruņotajiem spēkiem nozīmē valstīm, kurām līdz šim piederēja leģitīmās vardarbības pielietošanas monopols. Katras dimensijas ietvaros tiks pārbaudīts, vai PMK un PDK neatņem valstīm to vardarbības monopolu, konkurences rezultātā ar to armijām, kad jāizdara izvēle par vienu vai otru spēku iesaistīšanu zemas intensitātes konfliktos.

2.1. Privāto militāro aktieru izmantojums vēsturiskajā dimensijā

Viens no jautājumiem, uz kuru būtu jācenšas atbildēt, izprotot PMK un PDK lomu mūsdienu starptautiskās drošības un izmantojumu karadarbībā, ir - vai tiešām tikai valstīm var piederēt leģitīmās tiesības uz vardarbību, vai arī tas jau vēsturiski ir ticis uzskatīts par normālu parādību neatļaut šādu monopolstāvokli, nododot daļu tirgus arī privātā sektora rīcībā? Atšķirībā no teorētiskajā daļā apskatītās leģitīmo vardarbības nesēju transformācijas, šeit tiks sniegti konkrēti piemēri no vēstures, salīdzinot algoritmus ar militārajiem līgumslēdzējiem, izprotot vai eksistē kaut kāda vēsturiskā kontinuitāte starp šiem diviem aktieriem, lai izprastu vai vēsturiski šie aģenti apdraudēja vai palīdzēja nodrošināt drošību? Visubeidzot tiks izprasti tie faktori, kas veicināja PMK un PDK attīstību pēdējās desmitgadēs un izmantojuma nozīmes palielināšanos konfliktu risināšanā.

Kails Balards (*Kyle M. Ballard*) izdara salīdzinoši interesantus secinājumus par privātā sektora pārstāvētajiem militārajiem pakalpojumiem, valsti kā drošības garantu ar tās rīcībā esošo vardarbības monopolu, ieroču un tehnoloģiju attīstību un nepieciešamību pēc to izmantošanas. Respektīvi, eksistē korelācija starp ieročiem un karadarbības tehnoloģijām ar to, kuram sektoram – valsts vai privātajam – tiek piešķirta lielāka nozīme drošības nodrošināšanā. Jo sarežģītākas ir tehnoloģijas un ieroči, kā arī iemaņas, kas nepieciešamas, lai ar tiem rīkotos, respektīvi, vajadzīgs ilgāks laiks, lai apmācītu armiju un karavīriem jābūt apveltītiem ar speciālām prasmēm, jo lielāka iespējamība, ka drošības nodrošināšanas funkciju pārņem

privātas sektors. Un otrādāk, proti, jo vieglāk ir ražot ieročus un tos lietot, jo vairāk cilvēkiem tie būs pieejami, un rodas prasība arī pēc valsts regulētas vardarbības birokratizācijas⁵⁶.

Pirmā reize, kad vēsturē parādās algotņu izmantojums karadarbībā ir Kadešas kauja aptuveni 1300.g. p.m.ē. starp Ramzesa II vadīto Seno Ēģipti un hetu spēkiem, kad algotņi tika izmantoti kā Ēģiptes faraona miesassargi⁵⁷. Bet par reālu algotņu komercializācijas un uzplaukuma sākumu var uzskatīt viduslaikus. Jau 1243.g. Anglijas karalis Henrijs III izveidoja jūras pirātisma komisiju, kas ļāva oficiāli nodarboties ar šo arodu, uzbrūkot citu valstu kuģiem, pusi no laupījuma nododot valstij, bet vēlākos gadsimtos pat paturēt visu iegūto, jo tādējādi tika maksimizēta valsts vara jūrā, īpaši karadarbības laikā. Vēlāk ar to nodarbojās arī Francija un citas valstis, bet pēc būtības tas tiek uzskatīts par vājo valstu līdzekli gan kā likt pamatus savu jūras spēku izveidei, gan veids kā palielināt valsts ietekmi ar maziem vai praktiski nekādiem ieguldījumiem⁵⁸. Tāpat katoļu baznīcas galvas, Romas pāvesta, un Vatikāna sardze jau kopš 1507.g., kad tos par „Baznīcas brīvības aizstāvjiem” iecēla pāvests Jūlijs II, ir Šveices gvardi, kas bija tā laika ļoti respektabli algotņi, kurus nolīga gan Spānija, gan Francija un kuri aizstāvēja daudzas Itālijas pilsētvalstis⁵⁹.

Daniels Kramers tāpat kā daudzi pētnieki, kas cenšas analizēt privāto militāro aktieru lomu vēsturē salīdzinājumā ar mūsdienu drošības pakalpojumu sniedzējiem, par moderno šīs jomas aizsākumu uzskata privātās tirdzniecības kompānijas, kas ir likumsakarīgi, jo starptautisko sistēmu no 16. līdz 20.gs. noteica Eiropas valstis un to ekonomiskā ekspansija. Šīs kompānijas gan uzsāka globālo tirdzniecību, gan arī to rīcībā bija militāri līdzekļi⁶⁰. Anglijas Austrum-Indijas Kompānija, kas tika dibināta 1599.g., bija privāta tirdzniecības kompānija, kura balstījās uz akciju sabiedrības pamata, bet kura izbaudīja Anglijas piešķirtās privilēģijas brīvi pielietot vardarbību pret visiem, kas nebija kristieši. Tā kalpoja kā Anglijas politiskais instruments, lai iekarotu gan jaunas teritorijas, gan piekļuvi jaunām importa precēm un ekonomiskajiem tirgiem. Bet zīmīgi bija tas, ka kaut arī vairāk kā 150 gadu šī kompānija no savas peļņas uzturēja pati savu armiju, kurā visi virsnieki bija briti, tās karavīru apmācību

⁵⁶ Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007. p.38-39

⁵⁷ Santasuosso A. *Kadesh Revisited: Reconstructing the Battle Between the Egyptians and the Hittites*. The Journal of Military History, Vol.60, No.3. 1996. p.428

⁵⁸ Kinsey C. *Corporate Soldiers in International Security. The Rise of Private Military Companies*. London: Routledge. 2006. p.36-38

⁵⁹ *Swiss Guard History*.

http://www.vatican.va/roman_curia/swiss_guard/swissguard/storia_en.htm#The%20Swiss%20Guards%20in%20the%20Vatican (Vatican: the Holy See Home Page; skatīts: 22.04.10)

⁶⁰ Kramer D. *Does History Repeat Itself? A Comparative Analysis of Private Military Entities*. In: Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007. p.24-25

veica speciālā kompānijas militārajā skolā Anglijā, un tās spēki bija lielāki kā visa Lielbritānijas armija, tomēr tie bieži nepakļāvās un nesadarbojās ar valsts valdību un nedarbojās ārpolitikas un diplomātisko mērķu ietvaros⁶¹. Pēc līdzīga principa darbojās arī Nīderlandes Austrum-Indijas Kompānija, kura nodrošināja garšvielu monopolu un citu eksotisku Austrumu preču un dārgmetālu transportēšanu. Tā bija bagātākā privātā kompānija un pirmā, kas nodibināja akciju tirgu, un kuras rīcībā bija 10 000 karavīru liela armija un kura bieži karoja ar citu valstu (Spānijas, Portugāles) kompānijām, kaut arī šo valstu vadītāju starpā tika slēgti miera līgumi⁶². Respektīvi, šīs kompānijas sāka savu darbību laikā, kad valstis lēnām jau sāka pāreju uz nacionālo valstu armijām, bet, tā kā tās nodarbojās ar koloniālu ekspansiju un preču tirdzniecību un pārvadājumiem, tām bija nepieciešama aizsardzība, ko nodrošināja privātās armijas. No vienas puses valstis atbalstīja šādas kompānijas, ļaujot tām izmantot savus militāros spēkus, un tās baudīja dažādas privilēģijas, jo tām ļāva gan iegūt jaunus tirgus, gan arī sacensties ar citām valstīm par koloniālajiem valdījumiem, bet no otras puses valstīm bija maz iespēju kontrolēt šos privātos aktierus tā, lai to rīcība būtu saskaņota ar ārpolitikas pamatnostādņem.

D.Kramers, analizējot to, kā interesēs ir izmantot PDK un PMK, izdala 4 savstarpēji saistītas pozīcijas: 1) attīstītās valstis, kuras var neriskēt izmantot savus līdzekļus un cilvēkresursus, bet spēj saglabāt ar apmācību savu ietekmi uz šādām kompānijām, kā arī var vieglāk iegūt informāciju par citām valstīm; 2) vājo valstu valdības, kuras starptautiskajā tirgū var nopirkt sev drošību; 3) starptautiskās korporācijas, kas nodarbojas derīgo izrakteņu sfērā un kas iegulda naudu gan savu resursu aizsardzībā, gan, sniedzot atbalstu attiecīgās valsts politiskajam režīmam, garantē tā stabilitāti; 4) humanitārai sabiedrībai tas nozīmē globālu drošības palielināšanos, gan netieši ietekmējot vājās valstis, gan aizsargājot investīcijas, tātad ekonomisko drošību⁶³.

Kā redzams no iepriekš minētajiem piemēriem, tad vēsturē algotņi ir bijusi viena no vecākajām profesijām, un tie tikuši izmantoti visdažādākajos veidos karadarbībā un drošības garantēšanā. Var izdalīt pat tādus kā ciklus, kad ir dominējusi algotņu izmantošana, un kad savukārt valstis ir deleģitimējušas privātos vardarbības nesējus. Pēc būtības drošība un privatizēts militārā spēka pielietojums uz tāda paša *outsourcing* pamata jau vēsturē tika nodrošināts gan indivīdu un interešu grupu līmenī (piemēram, pāvests un Vatikāns), gan

⁶¹ Kramer D. *Does History Repeat Itself? A Comparative Analysis of Private Military Entities*. In: Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007. p.25-26

⁶² Turpat, p.26-28

⁶³ Turpat, p.29-30

transnacionālu tirdzniecības aktieru un grupu līmenī (Austrum-Indijas Kompānijas), gan vairākos piemēros pilsētu un valstu aizsardzība, īpaši karadarbības laikā, balstījās tieši uz privātajiem militārajiem vardarbības nesējiem.

Kādi faktori noteica to, ka pēc 2. Pasaules kara, bet īpaši pēc Aukstā kara šī nozare citā formā, bet tomēr piedzīvoja atkārtotu strauju attīstību? K.Kinsejs, pētot PMK un PDK izaugsmi Lielbritānijā, uzskata, ka šajā valstī vienmēr ir eksistējusi vēsturiskā tradīcija izmantot algoritmus, bet 20.gs. 80.gados vienkārši tika pārveidota šo aktieru legālā personība tā, lai varētu sākt uzņemties dažādas komerciālas iespējas attīstības valstīs. Savukārt jau 90.gadu sākumā tās sāka brīvi izplesties, sadarbojoties ar valdības aģentūrām un multinacionālajām korporācijām, piedāvājot pakalpojumus no militārās apmācības līdz pat militārā ekipējuma nodrošinājumam. Tikai valdība ar šo kompāniju palīdzību vēlējas atrisināt dažādas „ēnu politikas” problēmas jeb nodrošināt drošību tajos sektoros, kur tā oficiāli nevarēja iejaukties, kontrolējot tās caur neoficiālajiem kanāliem, bet PMK un PDK attīstījās pārāk strauji un, tā kā to galvenais vadmotīvs bija peļņas gūšana, to darbība tikai epizodiski sakrita ar Lielbritānijas valdības amatpersonu vēlmēm, un kontrole bija virspusīga⁶⁴.

Kā jau iepriekš tas tika apskatīts teorētiskajā daļā, tad P.Singers izdalīja 3 savstarpēji saistītus lielumus, kuru dēļ strauji attīstījās PMK industrija, proti, kara transformācija, *outsourcing* vispārīgā tendence un Aukstā kara beigas. Šeit ir svarīgi izprast pēdējo pozīciju, un ko tad saspīlējuma beigās starp divām lielvarām nozīmēja militārajai un drošības industrijai pasaulē. Pirmkārt, 1990.g. visas pasaules armijas kopumā saruka par 6 miljoniem militārpersonu, kas nozīmēja, ka ļoti liels daudzums cilvēku ar iemaņām vienīgi šajā sfērā palika bez darba⁶⁵. Krievijā salīdzinājumā ar PSRS pēdējiem pastāvēšanas gadiem, ja vēl 80.gadu vidū militārajiem izdevumiem tika tērēti aptuveni 15-17% no nacionālā kopprodukta, tad 90.gadu sākumā militārais budžets ļoti strauji saruka, respektīvi, 1997.g. militārie izdevumi bija tikai 1/7 daļa no 1988.g. un 2/5 no 1992.g. No 1988.g. līdz 1993.g. par 50% saruka visu jomu ieroču ražošana un par 75% izdevumi par ieročiem militārajā budžetā. Salīdzinot izdevumus tieši bruņoto spēku uzturēšanā, tad, ja vēl 1989.g. tie bija 3,9 miljardi dolāru, 1992.g. tie bija 1,9, bet 1997.g. jau salīdzinoši tikai 1,3 miljardi (tātad apmēram trīs reizes mazāki izdevumi)⁶⁶. ASV norisinājās gandrīz identiski procesi, jo militārie izdevumi 5,3% apmērā no

⁶⁴ Kinsey C. *Corporate Soldiers in International Security. The Rise of Private Military Companies*. London: Routledge. 2006. p.70-71

⁶⁵ Singer P.W. *Corporate Warriors: The Rise of Privatized Military Industry and Its Ramification for International Security*. International Security, Vol.26, No.3. 2002. p.193

⁶⁶ *Russian Military Budget*. <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mo-budget.htm> (Global Security Home Page; skatīts: 23.04.10)

IKP 1990.g. samazinājās līdz 3,4% 1997.g., bet aktīvais militārais personāls saruka no aptuveni 2 miljoniem 1990.g. līdz aptuveni 1,4 miljoniem 2000.gadā⁶⁷. 1992.g. diennaktī apmēram 1000 dienestā esošo pameta bruņotos spēkus, bet laikā no 1987.g. līdz 1992.g. kopā ASV bruņotie spēki samazinājās par 16,9% jeb aptuveni par 178,4 tūkstošiem dienesta darbinieku gadā⁶⁸. Otrkārt, brīvi pieejama brīvajā tirgū kļuva liela daļa Aukstā kara laika bruņutehnikas un ieroču, jo līdz pat 90.gadu vidum, bet realitātē līdz pat 2000.g. 24.novembrim, kad 55 valstis pieņēma EDSO *SALW (Small Arms and Light Weapons)* dokumentu par vieglā bruņojuma kontroli un izplatības novēršanu, bija pieejami gan vieglie ieroči, gan tanki un pat kara lidmašīnas⁶⁹. Tam pievienojot arī kara transformāciju uz zemas intensitātes asimetriskiem konfliktiem, kuros pārsvarā karo savā starpā dažādi aktieri valstu iekšienē, būtībā var secināt, ka šāds vakuuma stāvoklis, kāds uz brīdi izveidojās pēc Aukstā kara, nevarēja ilgi pastāvēt. Pastāvēja gan pieprasījums, gan piedāvājums, ko lēnām veidoja bez darba palikušie armijas un drošības sfērā strādājošie, bet Aukstā kara bruņojuma un ieroču pārpalikumu mantojums kombinācijā ar pieaugošo valstu *outsourcing* stratēģijas izmantošanu visdažādākajās sociālo pakalpojumu sfērās, tostarp drošības, likumsakarīgi noveda pie tā, ka brīvā tirgus apstākļos, drošība un karošana kā business pats sevi sakārtoja, savedot kopā attiecīgās interešu grupas. Tā rezultātā arī automātiski nevalstiskā vardarbība lēnām tika atzīta un, no vēsturiskajiem algoritmiem transformējoties korporatīvās struktūrās, valstīm un citiem ietekmīgiem globālā tirgus aktieriem tos izmantojot, tie atkal tika leģitimēti.

2.2. Politiskā dimensija

Kā jau tika noskaidrots iepriekš šajā darbā, tad *outsourcing* stratēģija PMK un PDK izmantojumam var būt izdevīga gan attīstītajām valstīm, gan vājajām un attīstības valstīm, kā arī tā saucamajām *failed-state*. Šajā nodaļā tiks analizēti politiskie mērķi, iespējas un piemēri tam, kā pozitīvā un negatīvā veidā privāto militāro aktieru izmantojums karadarbībā valstīm ļauj gūt sasniegumus iekšpolitikas un ārpolitikas veidošanā.

2.2.1. PMK un PDK izmantojums 20.gs. 90. gados – politiskie ieguvumi

Kā samērā veiksmīgu piemēru PMK izmantojumam attīstības valstu kontekstā var minēt *Executive Outcomes (EO)* kompānijas lomu konfliktu menedžmentā Angolā un Sjerraleonē,

⁶⁷ Gargan J.J. *To Defend a Nation: An Overview of Downsizing and the U.S. Military*. Management, Vol.2, No.3. 1999. p.228

⁶⁸ Brasher B. *Implosion: Downsizing the US Military, 1987-2015*. Westport: Greenwood Publishing Group. 2000. p.87

⁶⁹ Faltas S., Chrobok V. *Disposal of Surplus small arms: A Survey of Policies and Practices in OSCE countries*. Bonn International Center for Conversion, British American Security Information Council, Saferworld, Small Arms Survey. 2004. p.12

kad tā cīnījās valstu valdību interesēs. EO tika izveidota 1989.gadā Dienvidāfrikā ar bijušā Dienvidāfrikas Aizsardzības Spēku un slepenā drošības dienesta darbinieka Ēbena Bārlova (*Eeben Barlow*) iniciatīvu, un tā ilgstoši līdz pat 1999.g., kad tika likvidēta, kalpoja par paraugu citām PMK un PDK pasaulē kā šīs jomas tirgus līdere⁷⁰. Saskaņā ar Herbertu Hovu (*Herbert M.Howe*) EO ir izpildījusi uzdevumus, ko gan Rietumu, gan Āfrikas valdības ir akceptējušas, bet ir vilcinājušās realizēt ekonomisko vai politisko izmaksu dēļ. Salīdzinot atšķirības EO kontekstā starp tās pakalpojumiem un tiem, ko var piedāvāt starptautisko organizāciju multinacionālie spēki, piemēram, ANO miera uzturētājiem, šī kompānija var piedāvāt ātrāku mobilizāciju, skaidrāku iekšējo pārvaldību, mazākas izmaksas, kā arī iespēju izvēlēties jomas profesionāļus⁷¹. Angolas piemērā 1988.g. Brazavillas līgumi nozīmēja to, ka Kuba, PSRS un Dienvidāfrika vairs politiski nestabilajā valstī militāri neiejauksies, bet, tā kā nemieri, pāraugot militārās konfrontācijās, starp MPLA un UNITA pusēm saasinājās, tad MPLA valdība nolīga EO, kaut arī daudzi no tā personāla iepriekš bija cīnījušies Dienvidāfrikas spēkos pret to, lai iznīcinātu Jonasa Savimbi vadīto UNITA. 1991.g tika panākts pamiers starp abām karojošajām pusēm Angolā, kas ilga līdz 1992.g. septembrim, kad vēlēšanās uzvarēja MPLA, izveidojot valdību, ko neatbalstīja J.Savimbi, kā rezultātā EO, parakstot 40 milj. dolāru līgumu ar MPLA valdību, 1992. un 1993. gadu mijā ieradās Angolā. Saskaņā ar E.Hovu, EO darbojās kā „spēka vairotājs”, jo ar 550 karavīru palīdzību tas trenēja aptuveni 5000 valdības (FAA) kareivjus un 30 pilotus⁷². Kā pavērsiens Angolā bija EO-FAA apvienoto spēku uzvara pār UNITA pie N’dalatando un 1994.g. atgūtā kontrole pār dimantu reģionu Cafunfo un naftas infrastruktūru pie Sojo. Būtiskākais politiskais sasniegums bija, kad J.Savimbi UNITA spēkiem nācās kapitulēt, un 1994.g. novembrī tika parakstīts Lusakas Protokols, kas uzsāka jaunu vēlēšanu raundu, kā arī algotņiem lika pamest valsti (kaut arī EO izbaudīja privilēģijas, pagarinot līgumu vēl par 13 mēnešiem)⁷³. Atšķirībā no iepriekš vēsturē izmantotajiem algotņiem, EO nemainīja puses (palika lojāli valdībai), nedraudēja valdībai un neizvairījās no kaujas⁷⁴. Kā redzams, tad šajā gadījumā EO kā jaunizveidota PMK bija ne tikai lojāla vēlēšanās ievēlētai, tātad leģitīmai valdībai, bet arī tās iesaiste karadarbībā bija gan ar taisnīgu mērķi, proti, opozīcijas nepamatotās vardarbības neitralizēšana un industriāli nozīmīgo reģionu atbrīvošana no okupācijas, gan arī tā pārsvarā darbojās apmācības sfērā valstī, kur drošības garantēšanas funkciju jaunizveidotā valdība vēl nebija spēējusi apgūt.

⁷⁰ Fuchs A.E. *Searching for Resources, Offering Security...Private Military Companies in Sierra Leone*. Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007.p.108

⁷¹ Howe H.M. *Private Security Forces and African Stability: The Case of Executive Outcomes*. The Journal of Modern African Studies, Vol.36, No.2, 1998. p.308-309

⁷² Turpat, p.311-312

⁷³ Turpat, p.312-313

⁷⁴ Turpat, p.317

Pēc būtības, tā, iejaucoties šajā konfliktā, nevis atņēma, bet gan piešķīra valstij līdzekļus, kā nodrošināt leģitīmās vardarbības monopolu, kas, kā arī pierādījās, kalpoja par pamatu konfrontāciju beigām.

Sjerraleones piemērā EO palīdzēja ļoti līdzīgā veidā NPRC (*National Provisional Ruling Council*) valdībai cīnīties pret RUF (*Revolutionary United Front*) partizānu spēkiem, kad tie tika noalgoti 1995.gada maijā. Pirms EO ierašanās, karš bija izpostījis valsti, kā rezultātā 1,5 milj. no 4 milj. iedzīvotāju bija bēgļi, apmēram 15 tūkst. bija nogalināti kopš 1992.g., bet dimantu un boksītu atradnes tāpat kā valsts autoceļi bija RUF spēku rokās. Sjerraleones militārie spēki (RSLMF) bija tikai kādi 14 000 karavīru, no kuriem 2/3 trūka pamata militāro zināšanu. Ierodoties Sjerraleonē, EO ar apmēram 30 karavīru palīdzību pirmajās nedēļās apmācīja 150 valdības karavīru⁷⁵. No citiem avotiem tie bija sākotnēji 100 karavīri kuru skaits tika palielināts uz 300. Neatkarīgi no tā, Frītauna un ar dimantiem bagātais Kono reģions tika ātri vien atbrīvoti no RUF spēkiem, un tika panākts pamiers starp abām pusēm, kā rezultātā jau 1996.g. februārī tika izsludinātas vēlēšanas, pēc kurām bez starpgadījumiem Ahmeda Kabba (*Ahmed Tejan Kabba*) jaunā valdība uzsāka darbu, jau novembra beigās izveidojot miera līgumu, kas ilga līdz pat 1997.gadam (kad, beidzoties līgumam, EO pameta šo valsti)⁷⁶. Tiesa gan EO bija arī motivēti atbrīvot dimantu ieguves reģionus gan tādēļ, ka no tiem bija atkarīga valdības spēja tiem samaksāt, gan šai organizācijai ļoti iespējams tika maksāts ar dimantu ieguves tiesībām, ko tā tālāk pārdeva saistītajām ieguves kompānijām. Bet kopumā arī šajā piemērā līdzīgi kā Angolā, PMK sadarbojās tikai ar leģitīmu valdību un tās militārajiem spēkiem, tos trenējot un stiprinot valsts drošības nodrošināšanas funkcijas, kā arī palīdzot vājajām attīstības valstīm to ekonomiskajā drošībā, atbrīvojot dažādas derīgo izrakteņu infrastruktūras, uz ko balstās Angolas un Sjerraleones eksports, kā arī tie piesaista investorus no ārzemēm.

Vēl viens piemērs PMK izmantojumam kā stratēģiskam politiskajam ierocim vēl pirms Irākas kara, ir MPRI kompānijas izmantojums 90. gados. 1994.g. ASV bāzētā MPRI noslēdza līgumu ar Horvātiju, lai apmācītu tās bruņotos spēkus, bet tas norisinājās ne tikai finansiālu motīvu dēļ, bet arī politiskajā kontekstā ASV vēlējās ierobežot serbu ietekmi Dienvidslāvijā,

⁷⁵ Howe H.M. *Private Security Forces and African Stability: The Case of Executive Outcomes*. The Journal of Modern African Studies, Vol.36, No.2, 1998. p.313-314

⁷⁶ Fuchs A.E. *Searching for Resources, Offering Security...Private Military Companies in Sierra Leone*. Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007.p.108-109; Howe H.M. *Private Security Forces and African Stability: The Case of Executive Outcomes*. The Journal of Modern African Studies, Vol.36, No.2, 1998. p.314-315

pati būtiski neiejaucoties un neizmantojot savus karavīrus. Tieši šīs kompānijas militārā apmācība tiek uzskatīta par galveno iemeslu, kāpēc jau 1995.g. horvātu bruņotie spēki spēja veikt veiksmīgus uzbrukumus serbu pozīcijām, ieņemot to anklāvu reģionus Horvātijā, bet pēcāk arī šīs ofensīvas rezultātā Bosnija varēja vadīt savus spēkus pret Serbiju, kas noveda pie miera sarunām un ļāva izbeigt bruņotu konfliktu⁷⁷.

Neskaitot iepriekš minētās valstis, EO ir bijusi ietekme arī konfliktu menedžmentā un drošības jautājumu risināšanā Ugandā, Botsvānā, Zambijā, Etiopijā, Namībijā, Lesoto un Dienvidāfrikā⁷⁸. Kā arī ANO Ģenerālsekretārs bija sazinājies ar EO Ruandas genocīda pirmajās dienās, lai apsvērtu iespējamo kompānijas izmantojumu iejaukšanās misijā. Kaut arī šie pakalpojumi netika izmantoti, tomēr pēc kompānijas aprēķiniem, tā būtu spējusi izglābt 200 000 cilvēku ar 1500 drošības personālu, kas izmaksātu aptuveni 100 miljonus ASV dolāru⁷⁹. Kopumā var secināt, ka PMK var palīdzēt vājām un attīstības valstīm pilsoņu karos tad, ja tām ir leģitīmas, vēlētas valdības un tad, ja tās spēj samaksāt par to izmantotajiem pakalpojumiem. Rezultātā var iedalīt sekojošus ar PMK palīdzību sasniedzamus iekšpolitikas mērķus: 1) atbrīvoties vai cīnīties pret opozīcijas militārajiem spēkiem, kas kā jau zemas intensitātes konfliktos cīnās mazās organizētās grupās; 2) nodrošināt valsts militāro spēku apmācības, līdz tās spēj pilnībā realizēt valsts potenciālu pielietot leģitīmu vardarbību; 3) ļauj valstij realizēt savu ekonomisko potenciālu, ļaujot piekļūt dabīgajiem izrakteņiem, tirdzniecības un transporta ceļiem un veicinot investoru piesaisti valstī; 4) demokratizēt valsti, ļaujot drošā veidā norisināties vēlēšanām un pēc tam garantējot, ka pie varas paliek leģitīmā autoritāte. Šajā gadījumā vājajām valstīm *outsourcing* stratēģija pilnībā attaisno sevi, jo EO klātbūtne ļāva veiksmīgi nodrošināt stabilitāti reģionos un valdībām pilnvērtīgi funkcionēt.

2.2.2. Politiskie ieguvumi un zaudējumi PMK un PDK izmantojumā Irākas karā

Interesanti politiskajā aspektā ir analizēt Irākas karu un PMK un PDK izmantojumu tajā, apskatot gan ieguvumus, gan zaudējumus, ko šo kompāniju klātbūtne karadarbībā, rīcība un ar to saistītās sekas mainīja attiecībā uz valstu un arī pašu kompāniju stāvokli starptautiskajā sabiedrībā. Irākas karš bija labs izpētes punkts, izmantojot tā saukto CNN efektu, pateicoties kuram Rietumvalstu pielāgošanās asimetriska kara tehnikām, tai skaitā izmantojot privātos

⁷⁷ Peterson L. *Privatizing Combat, the New World Order. Making a Killing*. 28.10.2002.

<http://projects.publicintegrity.org/bow/report.aspx?aid=148> (The Center for Public Integrity Home Page; skatīts: 03.05.10)

⁷⁸ *Executive Outcomes*. http://www.globalsecurity.org/military/world/para/executive_outcomes.htm (Global Security Home Page; skatīts: 27.04.10)

⁷⁹ *Executive Outcomes*. <http://www.economicexpert.com/a/Executive:Outcomes.htm> (Economic Expert Home Page; skatīts: 27.04.10)

militāros aktierus, tika nemitīgi starptautiski vērtēta un analizēta. Pīrss Robinsons (*Piers Robinson*) CNN efektu saprot kā „ideju, kad tiešraides komunikāciju tehnoloģijas var izraisīt lielu ietekmi no valsts publikas un politiskās elites uz globāliem notikumiem”⁸⁰. CNN efekts var izpausties divējādi: 1) politiskā elite (elites modelī) izmanto masu medijus, lai paskaidrotu savu izvēlēto ārpolitiku, tādējādi gūstot sabiedrības atbalstu; 2) mediji, atspoguļojot, piemēram, humanitārās Rietumu iejaukšanās, var panākt, izdarot spiedienu, ka elite maina ārpolitiku, palielinot iejaukšanās apmērus vai sasniedzot pretēju efektu⁸¹. Lai nu kā, mūsdienu konfliktu neatņemama sastāvdaļa ir masu mediji un to atspoguļotā informācija, kuras ietekmes rezultātā politiķi riskē ar politiskā atbalsta zaudēšanu savai politikai, savai iespējai tikt pārvēlēti vai pat zaudēt amatu. Tieši masu mediji var uzsvērt ētisko morāles normu un taisnīgas karošanas nozīmi mūsdienu sabiedrībā, kas var kalpot par nozīmīgu viedokli, kad jāizšķiras par to, vai un ar kādiem līdzekļiem drošības sfēru valstīm izmantot kā ārpalpojumu. Karš vienmēr nozīmē zaudējumus un izmaksas, kas var būt gan cilvēku, gan ekonomiskās, gan jau minētās politiskās izmaksas. PMK un PDK, kalpojot kā kara un drošības *outsourcing* stratēģijas pakalpojumu sniedzēji, ļauj noslēpt no sabiedrības gan patieso Irākas karā iesaistīto militārpersonu skaitu, gan bojā gājušo skaitu, gan kopējos patērētos resursus.

To, cik nozīmīgs ir tieši kritušo kareivju godināšanas ceremonijas atspoguļojums medijos attiecībā uz politikas atbalstu pierāda tas, ka ASV 18 gadu garumā līdz pat 2009.g. aprīlim pastāvēja liegums medijiem atspoguļot kritušo kareivju atgriešanās un godināšanas ceremonijas, ko 1991.g. bija ierosinājis Aizsardzības Sekretārs Diks Čeinijs ar prezidenta Dž.H.W.Buša administrācijas atbalstu pāris nedēļas pirms ASV iesaistes Līča karā⁸². Šeit atšķirība starp kritušajiem PMK un PDK darbiniekiem un ASV armiju (tāpat kā citu valstu dienestā esošām militārpersonām) ir tāda, ka pirmo nāves vai ķīlnieku saņemšanas gadījumā masu mediji reti to uzzina, tātad arī plašāka sabiedrība netiek informēta, bet, kad mirst ASV armijas kareivis, tad tas tiek atgriezts valstī speciālā metāla zārkā, kas apsegts ar ASV karogu, to piederīgajiem apbedīšanai nodod Goda sardze 8 vīru sastāvā, godinot kritušo ar goda zalvēm, kā arī uz prezidentu un atbildīgajām amatpersonām tādējādi, ļoti iespējams, tiek izdarīts spiediens sagaidīt un godināt šos kareivjus⁸³.

⁸⁰ Robinson P. *The CNN effect: can the news media drive foreign policy?* Review of International Studies, Vol.25, No.2., 1999. p.301

⁸¹ Turpat, p.301-302

⁸² *After 18-year ban, media see return of war dead.* Associated Press, 06.04.2009.

<http://www.msnbc.msn.com/id/30065783/> (MSNBC Home Page; skatīts:27.04.10)

⁸³ Singer P.W., Pelton R.Y., Drohan M. perf. *Shadow Company*. Dir. Bicanic N., Bourque J. Purpose Films, 2006; Kube C. *Solemn Ceremony Honors War Dead*. NBC News, Fieldnotes, 08.04.2009.

<http://fieldnotes.msnbc.msn.com/archive/2009/04/08/1885755.aspx> (NBC News Home Page; skatīts: 28.04.10)

Savukārt Irākas karā arī atklājās PMK nepilnības, nespēja pakļauties kontrolei, tām tika uzticēta militāru uzdevumu izpilde kā civilpersonām, ar kuriem tās nespēja tikt galā. Tika atklāti arī PMK pastrādāti kara noziegumi, kas būtiski iedragāja gan pašu kompāniju, gan ASV tēlu, kā arī kalpoja par iemeslu šīs industrijas straujākai izpētei. Politiskais izdevīgums, noslēpjot privātos drošības līgumslēdzējus no sabiedrības, pagaisa, kad 4 *Blackwater* kompānijas darbinieki Falludžas pilsētā Irākā 2004.g. 31.martā tika vardarbīgi nogalināti, to mirstīgās atliekas apgānītas un pakārtas pie tilta, procesu filmējot un materiālam nonākot internetā⁸⁴. Tāpat šī kompānija „parūpējās” par to, lai PMK kopumā Irākas kara laikā un pēc tā tiktu uzskatītas kā negatīvi aktieri, jo pierādīja, ka līgumslēdzējiem atšķirībā no dienestā esošajiem karavīriem trūkst izpratnes par *jus in bello* būtību un ētisko nošķirumu starp civiliedzīvotājiem un militārpersonām. *Blackwater* darbinieki bija iejaukti vairākās civiliedzīvotāju apšaudēs un nogalināšanās, no kurām lielākā bija Nisouri laukumā Bagdādē 2007.g. 16.septembrī, kad tika nogalināti 17, bet ievainoti 20 Irākas civiliedzīvotāji⁸⁵. Tāpat laikā no 2005.g. līdz 2007.g. septembrim šī kompānija bija iesaistījies 195 apšaudes gadījumos, no kuriem 163 reizes pirmā atklājusi uguni (kaut arī saskaņā ar līguma nosacījumiem kompānija nolīgta aizsardzībai), tās darbinieks bija alkohola reibumā nogalinājis Irākas viceprezidenta apsargu 2006.g., par to netiekot notiesāts un nesaņemot sodu, kā arī bijuši citi starpgadījumi, kad personas atlaistas, bet nav sodītas par neatļautu vielu lietošanas un ar ieročiem saistītiem starpgadījumiem⁸⁶. Svarīgi ir izdalīt 2 secinājumus no iepriekš minētajiem piemēriem: 1) PMK darbinieki, netiekot pietiekami kontrolēti, kā arī stāvoklī, kad pret tiem nevar pielietot juridiskas sankcijas, neievēro *jus in bello* noteikumus, izdarot kara noziegumus, pielietojot neproporcionālu spēku, pie tam to vēršot apzināti arī pret civiliedzīvotājiem, kas nav nekādā veidā ētiski attaisnojami; 2) neatkarīgi no tā, ka praksē gan dienestā esošie karavīri, gan PMK darbinieki mēdz pastrādāt kara noziegumus, tomēr laikā, kad masu medijiem ir iespējas šādus notikumus nemitīgi atspoguļot plašām auditorijām, valstij un amatpersonām, kas izvēlējušās izmantot privātās kompānijas, bet nespēj tās kontrolēt, tas var rezultēties lielās politiskajās izmaksās un tēla negatīvā veidošanā.

2.2.3. Politiskās skatuves sagatavošana un dažādās attieksmes pret PMK un PDK

Irākas karš kalpoja gan kā pārbaude demokrātiskajām Rietumu valstīm spēt pielāgoties asimetriska kara taktikām, gan arī tas bija „testa brauciens” PMK un PDK izmantojumam.

⁸⁴ Scahill J. *Blackwater. The Rise of The World's Most Powerful Mercenary Army*. New York: Nation Books, 2007. p.166-168

⁸⁵ Turpat, p.6

⁸⁶ *Blackwater boss grilled over Iraq*. BBC News. 02.10.07. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7024370.stm (BBC News Home Page; skatīts: 28.04.10)

Kādi politiski procesi noteica to, ka tieši šādu aktieru piesaiste veicinās panākumus karadarbībā? ASV gadījumā drošības sfēras *outsourcing* stratēģija kara transformācijā ir aplūkojama lielākas politiskās kopainas kontekstā - neokonservatīvisma ideju izplatībā un politiskajās likumsakarībās. Militārās birokrātijas privatizācija ASV aizsākas ne jau pēc 11/9 notikumiem, bet gan jau 1991.g., kad Aizsardzības sekretāra amatā bija Diks Čeinijs, jau Līča kara laikā iesaistot *Halliburton* kompāniju, kurā pats arī darbojās pēc pilnvaru termiņa beigšanās 1993.g. Būtībā politiku, kas ASV veidojās 90.gados var uzvert kā biznesa plānu ar 2 sastāvdaļām – neokonservatīvistu idejas politikā garantē ASV agresīvu ārpolitiku un dažādas iejaukšanās misijas, bet drošības sfēras privatizēšana ļauj tajā izmantot PMK. Jau prezidenta B.Klintonas prezidentūras laikā D.Čeinijs pārstāvētajai kā arī citām PMK un PDK bija iespēja saņemt pasūtījumus Balkānu konfliktos 90.gados un Kosovas karā 1999.gadā⁸⁷. Neokonservatīvistu ideju pamatā ir morāls nošķirums starp labo un ļauno, vēlēšanās pielietot militāru spēku, neuzticēšanās un nepakļaušanās starptautiskajām organizācijām un institūcijām, kā arī ASV militārās un politiskās dominances pasaulē saglabāšana (būtībā unipolārs pasaules redzējums), un 90.gados šīs idejas guva atbalstu pēc Viljama Kristola 1997.g. grupas „Projekts Jaunajam Amerikas Gadsimtam” izveides⁸⁸. Jau grupas sākotnējā sastāvā bija gan D.Čeinijs, gan D.Ramsfelds, kā arī liela daļa ideologu, kā, piemēram, Pols Volfovics, Zalmejs Kalizads, Donalds Keigans un citi, kas jau 90.g. vēlējās ASV iebrukumu Irākā, kad, piemēram, 1998.g. to atklātā vēstulē pauda prezidentam B.Klintonam⁸⁹. Neokonservatīvistu ideju uzvaru Dž.Buša prezidentūras laikā pierādīja jau tas vien, ka 8 no cilvēkiem, kas bija parakstījuši vēstuli, saņēma nozīmīgas pozīcijas šajā administrācijā (tostarp P.Volfovics, D.Ramsfelds, E.Abrams, Dž.Boltons, Z.Kalizads, R.Pērļs)⁹⁰.

Dienu pirms 11/9 notikumiem, D.Ramsfelds, sniedzams vienu no pirmajām runām kā Aizsardzības sekretārs Dž.Buša administrācijas pirmajā gadā, proti, 2001.gada 10. septembrī, uzstājoties Pentagonā, par lielāko draudu vēl uzskatīja Pentagona birokrātiju un aicināja pāriet Aizsardzības Departamentā uz privāto sektoru. Nākamās dienas terora akti darbojās kā katalizators tam, kas vēlāk tika nosaukts par Ramsfelda doktrīnu, proti, lielākai biznesa pieejai

⁸⁷ Scahill J. *Blackwater. The Rise of The World's Most Powerful Mercenary Army*. New York: Nation Books, 2007. p.51-52

⁸⁸ Khong Y.F. *Neoliberalism and the domestic sources of American foreign policy: the role of ideas in Operation Iraqi Freedom*. In: Smith S., Hadfield A., Dunne T. *Foreign Policy: theories, actors, cases*. New York: Oxford University Press. 2008. p.256-257

⁸⁹ *Letter to President Clinton on Iraq, 26.01.1998*. <http://www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm> (New American Century Home Page; skatīts: 29.04.10)

⁹⁰ Khong Y.F. *Neoliberalism and the domestic sources of American foreign policy: the role of ideas in Operation Iraqi Freedom*. In: Smith S., Hadfield A., Dunne T. *Foreign Policy: theories, actors, cases*. New York: Oxford University Press. 2008. p.258

militārajām lietām un līgumslēdzēju pielietojumam visdažādākajās sfērās, tostarp kaujā⁹¹. Dž.Buša komanda jau sākumā sastāvēja gan no neokonservatīvistu ideologiem, gan korporatīvajā ieroču un drošības biznesā iesaistītām personālijām, kuru vadībā Pentagonam, neskaitot mērķi mainīt režīmus stratēģiski nozīmīgajās valstīs, bija paredzēts izvērst lielāko revolūciju militārlietās ASV vēsturē – pielietojot privatizācijas un *outsourcing* stratēģijas militārajā sektorā⁹². Jau 2002.g. ASV Nacionālās Drošības Stratēģijā bija atklāti signāli par drošības birokrātiskās mašīnērijas reformēšanu par labu privātajam sektoram, uzsverot, ka „draudi un ienaidnieki ir mainījušies, tādēļ tas jādara arī mūsu spēkiem”, kā arī „plāns nodrošināt valsts drošību attiecas uz visiem valdības līmeņiem un sadarbību starp publisko un privāto sektoru”⁹³. Attiecībā uz bruņotajiem spēkiem tiek akcentēta „eksperimentēšana ar jaunām karadarbības pieejām”, „zinātnes un tehnoloģiju pilna potenciāla izmantošana”, bet zīmīgi, ka arī „Aizsardzības Departamenta vadība finanšu vadības un rekrutēšanas jomās ir jāmaina”⁹⁴. Kaut arī tobrīd vēl pasaulē netiek pilnībā apjausts PMK potenciāls, bet jau šajā stratēģijā ASV liek saprast, ka Starptautiskā Krimināltiesā (SKT) un tās izmeklēšanas uz to neattiecas, lai sasniegtu savus mērķus, ko pierāda: „Mēs strādāsim kopā ar citām nācijām, lai izvairītos no sarežģījumiem mūsu militārajās operācijās, un ar multilaterālu un bilaterālu līgumu palīdzību aizsargājot ASV pilsoņus no SKT”⁹⁵. Kā var secināt, tad ASV administrācija jau ilgstoši gatavojās pielietot PMK pakalpojumus, 90.gadu konflikti to varēja piedāvāt tikai epizodiski, savukārt 11/9 notikumi katalizēja šīs iespējas piepildīšanos, jo vienā brīdī varēja gan pielietot visus līdzekļus savu mērķu sasniegšanai. Lai uzsāktu karu, bija sniegts gan taisnīgs iemesls, gan arī varēja veikt pārmaiņas valsts pārvaldē, izveidojot partnerību starp privāto un valsts sektoru arī drošības jomā. Pēc būtības neokonservatīvisms kā ideoloģija ne tikai ļāva ASV uzsākt iebrukumu Irākā, bet bija paredzējis, ka privātajam drošības un militārajam sektoram būs jākalpo kā līdzekļiem, ar kuru palīdzību gan veiksmīgi to paveikt militārā ziņā, gan no šī procesa gūt arī finansiālu labumu.

Attiecībā uz otru lielāko PMK un PDK izmantotāju, Lielbritāniju, var izdarīt atšķirīgus secinājumus salīdzinājumā ar ASV, pielāgojot tās politiskās intereses kara transformācijai. Atšķirībā no ASV, Lielbritānijas privātās kompānijas izvairās no aktīvas militārās kaujas darbības, ir rezervētākas un vairāk rūpējas par savu reputāciju, kā arī ir mazāk atkarīgas no valdības pasūtījumiem, ko aizvieto ar specializēšanos drošības konsultēšanā un dažādām nišu

⁹¹ Scahill J. *Blackwater. The Rise of The World's Most Powerful Mercenary Army*. New York: Nation Books, 2007. p.50-51

⁹² Turpat, p.53

⁹³ *The National Security Strategy of the United States of America*. September, 2002. p.29; 8

⁹⁴ Turpat, p.30

⁹⁵ Turpat, p.31

nozāres specialitātēm, tādēļ arī tiek sauktas par PDK nevis PMK⁹⁶. K.Kinsejs, analizējot Lielbritānijas valdības attiecības ar PDK, uzsver, ka valdības aģentūrām trūkst izpratnes par pakalpojumiem, ko kompānijas tām var piedāvāt, algotņu tradīcijas šajā valstī izraisa vairāk diskusiju par to leģitimitāti, kas rezultējas piesardzīgākā attieksmē pret to, kādus uzdevumus piešķirt PDK⁹⁷. Tam par iemeslu var kalpot 90.gados notikušī *Sandline* kompānijas lietas izmeklēšana un politiskā izgāšanās, kad britu PDK *Sandline* bija nogādājusi ieročus Sjerraleonē jau iepriekš minētā prezidenta A.Kabbas bruņotajiem spēkiem, bet tika pārkāpti ieroču embargo noteikumi. Kaut arī sūtījums bija koordinēts ar vairākām Ārlietu un Labklājības departamenta amatpersonām, tomēr laicīgi netika informēti ministri, kā rezultātā izveidojās pārpratums, kas iedragāja PDK reputāciju⁹⁸. Bet tai pat laikā jau 1999.g. parlamentārā ārlietu izmeklēšanas komiteja atzina, ka kaut arī ir nepieciešama likumdošana, kas ierobežotu un regulētu PDK, tomēr „kontakti starp PDK un Aizsardzības ministriju un Ārlietu un Labklājības Biroju var būt noderīgi britu interesēm”⁹⁹. Valsts ārlietu un labklājības lietu sekretāra ziņojumā 2002.gadā par PDK lomu, iespējamajiem ieguvumiem no to izmantošanas, un regulēšanas atklājās Lielbritānijas valdības nostāja pirms Irākas kara, kur iezīmējās sekojošas lietas: 1) tika atzīmēts, ka „šādām kompānijām ir potenciāls sniegt leģitīmu un vērtīgu ieguldījumu starptautiskajā drošībā”; 2) politiskie ieguvumi no PDK darbības – palīdzība vājo valstu valdībām, sniedzot drošību attīstībai, līdzdalība ANO miera uzturēšanā, NVO un uzņēmumu aizsardzība bīstamajos reģionos, vietējās armijas profesionālo standartu palielināšana, kā arī ekonomiskais ieguvums Lielbritānijas biznesam; 3) pilnīgs aizliegums būtu neproduktīvs, bet tā vietā tiek piedāvāti dažādi licenžu izsniegšanas, uzskaites un citi ierobežojumi un labojumi likumdošanā¹⁰⁰. Kaut arī Lielbritānija ir epizodiski izmantojusi PMK un PDK pakalpojumus gan 90.gados, gan Irākas kara laikā, tomēr atšķirībā no ASV, kur šīs kompānijas bija daļa no Dž.Buša administrācijas revolucionārās kara mašīnērijas, tā pret šīm kompānijām izturas piesardzīgāk, ar lielāku uzmanību pieejot to regulācijas jautājumiem, un neeksistē kaut kādas izteiktas politiskās intereses, kas dominētu privāto līgumslēdzēju sfērā. Lielbritānija paredzēja PDK sfēras nozīmību, bet jau minētā algotņu vēsturiskā pieredze lika tai pārdomātāk izturēties pret

⁹⁶ Bearpark A., Schulz S. *The Future of the market*. In: Chesterman S., Lehnardt C. *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*. Oxford: Oxford University Press. 2007. p.240

⁹⁷ Kinsey C. *Corporate Soldiers in International Security. The Rise of Private Military Companies*. London: Routledge. 2006. p.104-105

⁹⁸ UK Parliament House of Commons, Select Committee on Foreign Affairs, *Report on Sierra Leone*. 03.02.99. <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/cm199899/cmselect/cmfa/116/11603.htm> (UK Parliament Home Page; skatīts: 29.04.10)

⁹⁹ Turpat, (skatīts: 29.04.10)

¹⁰⁰ *Ninth Report of the Foreign Affairs Committee. Private Military Companies. Response of the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs*. Session 2001-2002. October, 2002. p.1-4.

http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/7179755/2002_oct_ninth_report (FCO Home Page; skatīts: 29.04.10)

valdības līgumu novirzīšanu uz privāto sektoru, kā arī tas ļāva jau vēl pirms Irākas kara izveidot pozīciju attiecībā uz privātajām kompānijām, kas pieļāva to izmantošanu un atļaušanu regulētā veidā.

Tāpat arī Krievija ir izmantojusi PMK Irākā, Afganistānā, Izraēlā, Libānā un Palestīnā un no tās skatu punkta šādu kompāniju izmantojums ir efektīvs lokālos konfliktos, kur legālu iemeslu dēļ, lai nepārkāptu starptautiskos likumus, nevar uz citu valsti sūtīt regulāro armiju, ja Krievijas kompānijai uzbrūk kādi naidīgi grupējumi. Kaut arī Krievijai ir tādas kompānijas kā *Tiger Top Rent Security* un *Orel Antiterror*, kas no Rietumu firmām atpaliiek vienīgi atalgojuma ziņā, tomēr tā uzskata, ka līgumslēdzēju parādība izzudīs tuvākajā laikā¹⁰¹. Realitātē kā vienīgos iespējamus pasūtītājus šajā valstī varētu iedomāties gāzes un naftas ieguves un pārstrādes kompānijas, bet atklātībā vēl nav informācijas par reāliem līgumiem.

Attiecībā uz starptautisko organizāciju nostādnēm šajā jautājumā, ANO Cilvēktiesību Komisija jau 1995.g. februārī izdeva rezolūciju, kas noteica, ka „algotņi ir nopietns draudu avots visām valstīm”¹⁰². Tajā pat laikā bijušais ANO Ģenerālsekretārs Kofi Anans par iespējamo PMK izmantojumu ir teicis: „Kad mums bija prasība pēc prasmīgiem karavīriem, lai atdalītu karotājus no bēgļiem Ruandas bēgļu nometnēs Gomā, es apsvēru iespēju izmantot privāto firmu. Bet pasaule var nebūt gatava privatizētam mieram”¹⁰³. Kā jau iepriekš tika apskatīts, tad tik tiešām no ANO ir bijuši signāli izmantot PMK kā atbalstu miera uzturēšanas misijām. Savukārt PDK, respektīvi, *Pacific A&D* gan ir tikusi izmantota UNAMSIL operācijā Sjerraleonē, kur tie nodrošināja loģistikas pakalpojumus, bet vismaz Lielbritānijas ārlietu dienestā strādājošo skatījumā, ja jau ASV ir izmantojusi *DynCorp* un *Pacific A&D* firmas, lai rekrutētu kadrus Balkānu novērošanas misijām, tad kāpēc gan lai to pašu, ja vien ir iespējams izdarīt efektīvāk un ar mazākām izmaksām, nedarītu arī ANO, jo daudzas starptautiskās NVO un organizācijas plaši izmanto šo firmu drošības un loģistikas pakalpojumus¹⁰⁴.

¹⁰¹ Shishkov V. *Private military companies to supersede regular armies*. Pravda, 24.02.09. http://english.pravda.ru/world/europe/107146-private_military_company-0 (Pravda Home Page; skatīts: 29.04.10)

¹⁰² Kinsey C. *Corporate Soldiers in International Security. The Rise of Private Military Companies*. London: Routledge. 2006. p.63

¹⁰³ *Private Military Companies: Options for Regulation 2001-02. Green Paper*. UK Foreign and Commonwealth Office, 2002. p.19. http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/pdf4/fco_pdf_privatemilitarycompanies (FCO Home Page; skatīts: 30.04.10)

¹⁰⁴ Turpat, p.19, (skatīts: 30.04.10)

2.3. Militārā dimensija

Šajā nodaļā savukārt ir jāapskata tie faktori, kas ļauj PMK un PDK līdzināties pakalpojumu, funkciju vai kādu citu iemeslu dēļ valstu nacionālajiem bruņotajiem spēkiem vai pat tos pārspēt, jo tas ļautu izprast, cik ļoti drošības *outsourcing* stratēģija atņem valstij vardarbības monopolu. Iesākumā, lai pārbaudītu to, vai karam transformējoties, pieaug arī PMK un PDK loma, izkonkurējot nacionālās armijas, ir jāsalīdzina konfliktos iesaistīto privāto kompāniju darbinieku skaits, kā tas ir pieaudzis un kā ir mainījies attiecībā pret armiju karavīriem karadarbības vietās. 2005.g. P.Singers uzskaita, ka Irākā vēl bija salīdzinoši tikai 60 privātās kompānijas ar apmēram 20 000 lielu personālu¹⁰⁵. Savukārt 2007.g. Irākā jau esot bijušas kopumā ap 170 dažādu privāto militāro un drošības kompāniju, kas nozīmē, ka 2-3 gadu laikā to skaits bija jau trīskāršojies¹⁰⁶. Bet ap 2009.g. orientējošais šo kompāniju skaits, kas piedāvāja ne tikai militāros, bet arī daudzus citus pakalpojumus bija ap 200¹⁰⁷. Kā redzams, tad PMK un PDK izmantojums Irākas karā ir pielīdzināms atombumbas izgudrošanai, tās kalpoja kā revolucionāra Rietumu lielvalstu atbilde uz 21.gs. pretinieku izmantotajām asimetriskajām taktikām. To pierāda arī kopējā privāto līgumslēdzēju pielietošanas tendence karadarbībā, kas attiecībā uz ASV iesaistīšanos konfliktos ir sekojoša – Korejas konfliktā tika izmantota 1 civilpersona uz 2,5 karavīriem, Vjetnamas karā 1:5, bet jau Balkānu konfliktos 90.gados šī attiecībā bija 1:1, kā arī tā ir līdzīga Irākas karā, tikai apjomi ir nesalīdzināmi lielāki, proti, 2008.g. Irākā darbojās aptuveni 190 000 privāto līgumslēdzēju¹⁰⁸.

Pēc Lielbritānijas FCO 2002.g. ziņojuma datiem par PDK un to ierobežošanu proporcija starp militāro un privāto sektoru konfliktu iesaistē atšķiras pēc valstu lieluma un attīstības, proti, attīstītajās valstīs ir 1 PDK darbinieks uz 3 policistiem, bet vājajās attīstības valstīs 1:10¹⁰⁹. PMK un PDK izmantojums karadarbībā lūzuma punktu attiecībā pret nacionālajiem bruņotajiem spēkiem sasniedza 2007.gadā, kad Irākā bija 160 000 ASV karavīru, bet kopējais privātās industrijas darbinieku skaits sasniedza 180 000 (21 000 – ASV, 43 000 – citu valstu, 118 000 – Irākas darbinieku)¹¹⁰. Šie apmēri ir neapšaubāmi lieli, ja salīdzinām privāto

¹⁰⁵ Singer P.W. *Outsourcing War*. Foreign Affairs, Vol.84, No.2, 2005. p.122

¹⁰⁶ Scahill J. *Blackwater. The Rise of The World's Most Powerful Mercenary Army*. New York: Nation Books, 2007. p.15

¹⁰⁷ Isenberg D. *Shadow Force: private security contractors in Iraq*. Westport: Greenwood Publishing Group, 2009. p.7

¹⁰⁸ Grier P. *Record number of U.S. contractors in Iraq*. 18.08.2008.

<http://www.csmonitor.com/USA/Military/2008/0818/p02s01-usmi.html> (The Christian Science Monitor Home Page; skatīts: 30.04.10)

¹⁰⁹ *Private Military Companies: Options for Regulation 2001-02. Green Paper*. UK Foreign and Commonwealth Office, 2002. p.8-9. http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/pdf4/fco_pdf_privatemilitarycompanies (FCO Home Page; skatīts: 30.04.10)

¹¹⁰ Miller C.T. *Contractors outnumber troops in Iraq*. Los Angeles Times, 04.07.2007.

<http://articles.latimes.com/2007/jul/04/nation/na-private4/5> (LA Times Home Page; skatīts: 30.04.10)

līgumslēdzēju iesaisti konfliktos 20.gs. 90.gados ar Irākas karu. EO Angolā izmantoja apmēram 500-550 (attiecība pret 100 000 Angolas bruņotajiem spēkiem, kas tika apmācīti, sanāk 1:200), Sjerraleonē 300 līdz maksimums 500 privātos līgumslēdzējus, bet MPRI ar 200 cilvēku palīdzību trenēja Bosnijā Federācijas spēkus un pirms tam 1995.g. Horvātijas bruņotos spēkus pirms Balkānu konfliktiem¹¹¹. Būtībā 10 gadu laikā no 20.gs. 90. gadiem, kad konfliktos tika iesaistīti 100-500 PMK un PDK darbinieki, līdz Irākas kara un pēcāk miera uzturēšanas un atjaunošanas procesiem, privāto līgumslēdzēju kvantitatīvā izmantojamība konfliktos bija pieaugusi 380 reizes jeb par 38 000%.

Kā atšķiras prasmes, bruņojums un pakalpojumi starp PMK un valstu armijām? Vai ir kādi citi faktori vai spējas, kas privātās kompānijas izceļ militārā ziņā, un tādējādi veicina valstu un citu aktieru izvēli izdarīt par labu tām drošības nodrošinājumā? Atbildes uz šiem jautājumiem var iedalīt 2 grupās: 1) attiecībā uz pakalpojumiem, ko valstis, dažādas organizācijas un indivīdi izmanto; 2) attiecībā uz militāro potenciālu, bruņojumu un kaujas, drošības iespējām. ASV Kongresa Izpētes Dienesta (*Congressional Research Service*) ziņojumā Kongresam 2008.g. par PMK un PDK izmantotajiem pakalpojumiem tie tiek dalīti bruņotajos un ne-bruņotajos. Pie bruņotajiem pieder: 1) statiskā drošība – valdības ēku, dzīvojamo un būvniecības vietu apsargāšanu; 2) konvoja drošība – konvoju pārvietošanās apsardze Irākā; 3) drošības eskorti – indivīdu aizsardzība, pārvietojoties nedrošajos Irākas rajonos, 4) personāla aizsardzība - augsti stāvošo amatpersonu drošības nodrošinājumu. Savukārt ne-bruņotie pakalpojumi ir: 1) operacionālā koordinācija jeb komunikāciju centru uzstādīšana un pārvaldība; 2) izlūkošanas analīze – informācijas apkopošana un draudu analīzes izstrāde; 3) Irākas drošības spēku apmācīšana¹¹². Kā redzams tie ir standarta vispārīgie karadarbības militārie uzdevumi un operācijas, ar kurām varētu tikt galā arī valstu nacionālie bruņotie spēki, ja vien tiktu palielināts to kopējais skaits konfliktu norises vietās.

Ir skaidrs, ka attīstības valstu gadījumā vai, piemēram, Vatikāna apsardzes, drošības un militārie pakalpojumi citādāk nevar tikt nodrošināti, kā vien izmantojot tos kā maksas ārpalpojumu (*outsourcing*), tādējādi šajās valstīs tā ir uzskatāma par normālu praksi. To, kāpēc attīstītās valstis turpina izmantot PMK un PDK pakalpojumus savukārt var skaidrot arī ar to, ka bieži tās ir „nišu” jeb ļoti specifiskas nozares un prasmes, kuru apguve nacionālajiem

¹¹¹ *Private Military Companies: Options for Regulation 2001-02. Green Paper*. UK Foreign and Commonwealth Office, 2002. p.11-13. http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/pdf4/fco_pdf_privatemilitarycompanies (FCO Home Page; skatīts: 30.04.10)

¹¹² Elsea J.K., Schwartz M., Nakamura K.H. *CRS Report for Congress. Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues*. 25.08.2008. p.4. <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32419.pdf> (Federation of American Scientists; skatīts: 01.05.10)

bruņotajiem spēkiem prasītu daudz vairāk resursu. Lielbritānijas PDK *Chillport Ltd.*, piemēram, ir vadošā K9 suņu apmācīšanas kompānija, kas spēj sagatavot suņus 21 dažādās specialitātēs, tostarp: pretterorismā, izsekošanā, narkotiku meklēšanā, nekārtību savaldīšanā un nāvīga spēka pielietošanā, kā arī citās¹¹³. ASV firma *Kellog, Brown & Root (KBR)*, kas ir D.Čeīnija pārstāvētās *Halliburton* atzars un ir saņēmusi vienus no lielākajiem ASV valdības pasūtījumiem, savukārt ir ilgstoši nodarbojusies ar inženieru un būvniecības, kā arī loģistikas pakalpojumu sniegšanu. Šī firma jau 1992.g. noslēdza līgumu ar ASV armijas LOGCAP (*Logistics Civil Augmentation Program*) par iespējamo operāciju loģistikas pusi, tādējādi esot pirmā kompānija, kam ASV armija ir atvēlējusi tik lielu lomu drošības biznesā¹¹⁴. Šī ir bijusi viena no multifunkcionālākajām privātajām kompānijām, kas palīdzējusi ASV armijai gan Somālijā, gan Ruandā, Haiti un Kuveitā 90. gadu sākumā un vidū, nodrošinot dzīvojamās telpas, ēdināšanas pakalpojumus un karavīru pārvadājumus, bet īpaši izcēlusies Bosnijas un Kosovas konfliktu laikā. Tā nodrošināja praktiski visu militāro loģistiku (inženieru un celtniecības darbus; ūdens, ēdiena un degvielas piegādi; ceļu uzturēšanu un pārvadājumus; nometņu veidošanu un uzturēšanu, visa veida, tostarp militārās tehnikas remontdarbus u.c.) ASV spēkiem Bosnijā un pēcāk NATO sastāvā arī KFOR miera uzturētājiem, kā arī zīmīgi, ka tā veidoja nometnes albāņu bēgļiem no Kosovas (ko nebija plānojuši NATO spēki)¹¹⁵. *Skylink Aviation* savukārt piedāvā aviācijas loģistikas pakalpojumus, piemēram, miera uzturēšanas misijām, humānās palīdzības piegādi, ārkārtas evakuācijas un degvielas uzpildes operācijas konfliktu reģionos, un tās palīdzību ir izmantojušas gan tādas valstis kā ASV, Kanāda, Irāka un Itālija, gan starptautiskās organizācijas – ANO, NATO un Sarkanais Krusts¹¹⁶. Kā var secināt, tad šajos piemēros praktiskā veidā pierādās jau teorijas daļā apskatītās *outsourcing* stratēģijas nozīme, jo kara transformācijas procesā, mainoties konfliktu dabai (zemas intensitātes konflikti ilgākā laika periodā) kā arī pēc Aukstā kara samazinātā nacionālo bruņoto spēku apjoma rezultātā, valstu armijas, pirmkārt, nespēj nodrošināt pietiekami lielu militāro kontingentu konfliktu zonās, otrkārt, dažādu specifisku uzdevumu (piemēram, kara bāžu celtniecības) nošķiršana no tiešajiem miera uzturēšanas un kaujas uzdevumiem ļauj kā vienu, tā arī otru uzdevumu izpildīt kvalitatīvāk, jo katru no tiem dara savā jomā specializējušies profesionāļi.

¹¹³ *Chillport (UK) Ltd Canine (K9) services train & supply dogs in following categories...*

<http://www.chillport.co.uk/> (Chillport Ltd Home Page; skatīts: 01.05.10)

¹¹⁴ Singer P.W. *Corporate Warriors: The Rise of Privatized Military Industry*. New York: Cornell University Press, 2003. p.138

¹¹⁵ Turpat, p.143-146

¹¹⁶ *About Us. The impossible just takes a little longer.* <http://www.skylinkaviation.com/about-us/overview/> (SkyLink Aviation Home Page; skatīts: 01.05.10)

Attiecībā uz to, cik ļoti PMK un PDK spēj aizvietot valstu bruņotos spēkus un līdzināties privātajām armijām, var spriest arī pēc to rīcībā esošā bruņojuma un citām militārajām prasmēm. Vistuvāk no PMK, kas varētu potenciāla ziņā līdzināties privātajai armijai, ir *Blackwater*, kuras rīcībā 2007. gadā bija 2300 privātie karavīri, datubāze ar 21 000 bijušajiem Speciālo Spēku (*Special Forces*) vienībās strādājošajiem (tātad iespēja pie lielāka pasūtījuma arī iesaistīt līdz pat desmit reizēm lielāku karavīru skaitu), vairāk kā 20 gaisa vienību (tostarp bruņoti helikopteri) un pašiem sava gaisa izlūkošanas vienība, kā arī lielākā privātā militārā noietne pasaulē ar 7000 akru (2832,9 ha) lielu platību¹¹⁷. Tāpat arī nu jau bijusī PMK *Sandline International* bija to vidū, kas piedāvāja ļoti plaša klāsta pakalpojumus (tostarp piedalīšanos kaujas operācijās), tieši kuru dēļ funkcionalitātes ziņā spēj līdzināties nacionālajiem bruņotajiem spēkiem. Šī kompānija piedāvā vairākus pakalpojumu „blokus”: 1) padomdevēju (stratēģiskā, operacionālā un taktiskā plānošana, bruņoto spēku restrukturizācija, draudu operacionālā izpēte un analīze); 2) apmācību (vispārējā militārā, atmiņēšanas, speciālo spēku un policijas vienību apmācības); 3) operacionālais atbalsts (piedāvā speciālistus vai veselas vienības, kas var nodarboties ar terorisma un narkotiku tirdzniecības novēršanas operācijām, pilotu, inženieru, jūras kara tehnikas, loģistiku, miesassargu vai vēlēšanu novērotāju funkcijām); 4) izlūkošanas atbalstu (tehnoloģiskais atbalsts informācijas savākšanai un analīzei); 5) humānās operācijas (konvoju eskorts, ūdens, ēdiena un militāro celtņu konfliktu vietās veidošana un uzturēšana, medicīniskās palīdzības sniegšana un mediķu apsardze, ūdens attīrīšana); 6) stratēģisko komunikāciju (lobiju, politikas analīzi, drošas elektroniskās komunikācijas avotu nodrošinājumu)¹¹⁸. Pēc būtības ņemot vērā to, ka PMK un PDK darbinieki ir bijušie nacionālo valstu izlūkošanas dienestu, armijas, speciālo uzdevumu vienību pārstāvji, tad viņi iegūtās zināšanas, informāciju un prasmes var brīvi piedāvāt publiskajam sektoram. No vienas puses, klienti var iegūt drošības, izlūkošanas, militāros un citus pakalpojumus vienuviet, tā it kā (ASV piemērā) FBI, CIA, SEAL, Speciālie Spēki (SF), SWAT un jebkura nacionālo bruņoto spēku atzars būtu apvienotas vienā vienībā, kas ir specializējusies visās iepriekš minēto instanču darbībās. No otras puses, ir samērā bīstami brīvi ļaut civilpersonām iegūt militāras kaujas vai izlūkošanas iemaņas, kā arī var rasties pamatotas aizdomas par komercdarbībām ar valsts noslēpumiem, jo indivīdiem bez militārās apmācības ir grūti izdarīt morāli ētisku nošķirumu par rīcības pareizību, līdzīgi kā taisnīga kara teorijā, kad uzsākt konfliktu un ar kādiem līdzekļiem.

¹¹⁷ Scahill J. *Blackwater. The Rise of The World's Most Powerful Mercenary Army*. New York: Nation Books, 2007. p.54

¹¹⁸ *Sandline International. Overview of the company*. <http://www.sandline.com/site/index.html> (Sandline International Home Page; skatīts: 01.05.10)

Jau apskatītās EO privātās kompānijas militārās spējas ir interesanti salīdzināt ar ANO miera uzturēšanas spēkiem. Respektīvi, ja EO ar nepilniem 300 algotņiem un izmaksām 20 milj. dolāru gadā spēja divos gados stabilizēt Sjerraleones stāvokli, vadīt tās armiju un ļaut norisināties demokrātiskām vēlēšanām, tad ANO miera uzturēšanas spēki, kas tika nosūtīti uz Frītaunu pēc tam, kad RUF bija to no jauna ieņēmuši, sastāvēja no 18 000 karavīru, kas izmaksāja aptuveni miljardu dolāru gadā un triju gadu laikā nespēja atrisināt asiņainas sadursmes, ļaujot RUF spēkiem 2 reizes iekarot Frītaunu, pastrādājot dažādus kara noziegumus, kā arī nespēja atturēt Ahmeda Kabba gāšanu¹¹⁹. Kā jau iepriekšējā nodaļā tika noskaidrots, tad arī ANO un daudzas nevalstiskās organizācijas ir izmantojušas vai nopietni apsvērušas izmantot PMK un PDK pakalpojumus, piemēram, miera uzturēšanas misijās vai humānās palīdzības nogādāšanas operācijās, bet šeit drīzāk tiks izmantotas tās privātās kompānijas, kas piedāvā militārās loģistikas, nodrošinājuma un atbalsta funkcijas nevis piedalīšanos kaujas operācijās. Savukārt vājās attīstības valstis izmanto visu iespējamo militāro palīdzību, lai nodrošinātu, piemēram, režīma stabilitāti, bet lielvalstis un attīstītās valstis valdību pasūtījumu rezultātā praktiski arī var brīvi izmantot visus PMK un PDK piedāvātos pakalpojumus, jo bieži operācijas norisinās ilgāk, un tajās ir nepieciešams lielāks cilvēku skaits nekā sākotnēji plānots.

2.4. Ekonomiskā dimensija

Kādi ekonomiskie nosacījumi ir likuši valstīm un citiem aktieriem izvēlēties izmantot PMK un PDK pakalpojumus? Cik lieli ir noslēgtie līgumi starp valstu valdībām un PMK un PDK salīdzinājumā ar to, kādi līdzekļi tiek tērēti, lai uzturētu nacionālās armijas? Kāda ir korelācija starp PMK un PDK izaugsmi, piemēram, šo kompāniju stāvokli akciju tirgū un konfliktu menedžmentu pēdējās divās desmitgadēs?

Vai tiešām ekonomiskais izdevīgums ir tas, ka valstīm liek izmantot drošības *outsourcing* stratēģiju? ASV Valdības uzskaites birojs GAO (*Government Accountability Office*) 2010.g. marta ziņojumā salīdzināja ASV Valsts Departamenta un Aizsardzības Departamenta izmantoto līgumslēdzēju izmaksas salīdzinājumā ar tādas pašas funkcijas pildošu ASV armijas personālu, kur izdevīguma aprēķini ir redzami tabulā Nr.1.

¹¹⁹ *Executive Outcomes*. <http://www.economicexpert.com/a/Executive:Outcomes.htm> (Economic Expert Home Page; skatīts:27.04.10)

**ASV Valsts Departamenta un privāto militāro līgumslēdzēju izmaksu salīdzinājums
(milj. ASV dolāru)¹²⁰**

Līgums	Personāla skaits	Līgumslēdzēju gada izmaksas	Valsts Departamenta gada izmaksas			Izmaksu atšķirība
			Irākā	ASV	Kopā	
Bagdādes vēstniecības statistiskā apsardze	1,982	77,6	681,9	176,5	858,4	-785,1
Bagdādes reģ. personālā aizsardzība	553	380,4	190,3	49,2	239,5	+140,9
Basras reģ. personālā aizsardzība	243	61,6	83,6	21,6	105,2	-43,7
Al-Hallahas reģ. personālā aizsardzība	259	71,9	89,1	23,1	112,2	-40,3
Erbilas reģ. personālā aizsardzība	128	52,1	44,0	11,4	55,4	-3,3

Avots: <http://www.gao.gov/new.items/d10266r.pdf> (skatīts: 03.05.10)

Pēc šīs analīzes rezultātiem četros no pieciem gadījumiem, kad runa ir par drošības nodrošinājumu, PDK līgumdarbinieki izrādās ekonomiski daudz izdevīgāki, kur vislielāko ietaupījumu sniedz Bagdādes vēstniecības apsargāšanas nodošana privātā sektora kompetencē, jo tas ļauj ietaupīt 785,1 miljonus ASV dolāru, bet vienīgā pozīcija, kur PDK pakalpojumi ir dārgāki, ir ASV personāliju apsardze Bagdādes reģionā. Šādas izcenojuma atšķirības tiek skaidrotas ar jau iepriekš apskatītajām speciālajām prasmēm, kuras piemīt PMK un PDK darbiniekiem, un kuru apmācība ASV armijas personālam radītu papildus izmaksas, kā arī administrēšanas, rekrutēšanas, pārvaldījumu izmaksām, un drošības pielaižu piešķiršanas procesu¹²¹. Tas, protams, ir tikai ilustratīvs piemērs, jo nav atspoguļotas Aizsardzības departamenta izmaksas un iespējamais salīdzinājums, bet pietiekoši labi tiek parādīta *outsourcing* ekonomiskā izdevīguma izmantošana, kā arī ASV nostāja šajā jomā, proti, PMK un PDK piedāvātie pakalpojumi ir kvalitatīvāki un lētāki.

¹²⁰ *Warfighter Support: A Cost Comparison of Using State Department Employees versus Contractors for Security Services in Iraq*, GAO-10-266R, March 4, 2010, p.6. <http://www.gao.gov/new.items/d10266r.pdf> (U.S. Government Accountability Office Home Page; skatīts: 03.05.10)

¹²¹ *Warfighter Support: A Cost Comparison of Using State Department Employees versus Contractors for Security Services in Iraq*, GAO-10-266R, March 4, 2010, p.6-10. <http://www.gao.gov/new.items/d10266r.pdf> (U.S. Government Accountability Office Home Page; skatīts: 03.05.10)

Nepieciešams ir arī salīdzināt atalgojumu kā ekonomisko faktoru, kā tas atšķiras armijā un PMK un PDK. Piemēram, *Executive Outcomes* vidējā alga kareivim 90.gados bija 3500 ASV dolāru, bet lauka komandierim un helikoptera pilotam līdz pat 7500 dolāriem mēnesī¹²². *Blackwater* gadījumā Kongresa noklausīšanās laikā atklājās, ka katrs operatīvais kompānijas darbinieks ASV nodokļu maksātājiem izmaksā 1 222 dolāru dienā, kas gadā federālajai valdībai nozīmē apmēram 400 000 dolāru uz vienu darbinieku, kamēr salīdzinājumam ASV armijas seržanti valdībai izmaksā 50 000 – 70 000 dolāru gadā, bet ģenerālis saņem aptuveni 180 000 dolāru gadā¹²³. Algas privātajās militārajās kompānijās īsi pēc Irākas kara sākuma bija no 350 līdz 1500 dolāriem dienā, saskaņā ar *Kroll-Cruscible Security* PMK darbinieka informāciju¹²⁴. 2004. gadā, salīdzinot atalgojumu dažādās PMK un PDK, visaugstākās algas saņēma vai nu īpašas bīstamības uzdevumu izpildei (piemēram, kravas nogādāšana caur Falludžas pilsētu), kas ļāva saņemt pat 1500 dolāru dienā, vai arī Lielbritānijas PDK darbinieki (šīs valsts PMK un PDK tiek visaugstāk vērtētas drošības tirgū), kuru regulārā alga bija virs 1000 dolāriem dienā¹²⁵. Tātad nepilnu 10 gadu laikā bija vērojams ļoti būtisks algu pieaugums privātā sektora drošības nozarē. Tajā pat laikā ar *outsourcing* nodarbojas arī pašas PMK un PDK, par ko liecina gan ļoti atšķirīgie kontrakti starp dažādu nacionalitāšu kompānijām un darbinieku multikulturalitāte. Daudzas PMK un PDK, kā arī paši pasūtītāji pēc pēdējā laika tendencēm izvēlas lielāku pasūtījumu izpildei (piemēram, Irākas karš un miera, drošības nodrošināšana) ņemt savus darbiniekus no attīstības valstīm un reģioniem, piemēram, Latīņamerikas un Āfrikas, jo tie izmaksā pat līdz 5-6 reizēm mazāk kā ASV un Lielbritānijas firmu darbinieki¹²⁶.

Savukārt ASV armijas karavīru pamatalgas (bez piemaksām un kompensācijām) salīdzinoši, ja skatās 2003.g., kad sākās Irākas karš un paralēli arī masveidā līgumu slēgšana privātajās kompānijās, atbilstoši kvalifikācijai un pavadītajiem gadiem dienestā bija sākot no 1064,70 (E1) līdz 7474,50 (O-8) ASV dolāru mēnesī, ja dienēts ir mazāk kā 2 gadus, un līdz pat 12 829,20 (O-10) dolāriem mēnesī, ja dienēts ir vairāk par 26 gadiem. Protams, ka tā ir tikai pamatalga, kurai klāt nāk arī atmaksas par dzīvojamo platību īri, nodokļu atvieglojumi un citi

¹²² Howe H.M. *Private Security Forces and African Stability: The Case of Executive Outcomes*. The Journal of Modern African Studies, Vol.36, No.2, 1998. p.311

¹²³ Scahill J. *Blackwater. The Rise of The World's Most Powerful Mercenary Army*. New York: Nation Books, 2007. p.24

¹²⁴ *High pay – and high risks – for contractors in Iraq*. World. 02.04.2004.

<http://edition.cnn.com/2004/WORLD/meast/04/01/iraq.contractor/> (CNN International Home Page; skatīts: 03.05.10)

¹²⁵ Conachy J. *Private military companies in Iraq: profiting from colonialism*. 03.05.2004.

<http://www.wsws.org/articles/2004/may2004/pmcs-m03.shtml> (World Socialist Web Site; skatīts: 03.05.10)

¹²⁶ Isenberg D. *Shadow Force: private security contractors in Iraq*. Westport: Greenwood Publishing Group, 2009. p.37-39

materiālie ieguvumi (piemēram, sociālās garantijas), tādēļ precīzus algas apmērus un to, vai pozīcijas nacionālajos bruņotajos spēkus ir līdzīgas ar privāto kompāniju darbiniekiem, noteikt ir relatīvi diezgan grūti¹²⁷. Pēc CBO datiem, piemēram, tikai kompensācijas 2006.gadā regulārās armijas karavīriem variēja no 33 000 dolāru naudā, kā arī 28 000 citos materiālajos labumos E-3 līmenī 20 gadu vecam karavīram, kamēr 40 gadus vecs E-8 līmenī esošs karavīrs varēja saņemt kompensāciju 126 000 dolāru gadā¹²⁸.

No iepriekš apskatītā algu salīdzinājumā var secināt, ka atalgojums privātajā militārajā un drošības sfērā ir ļoti augsts un atalgojuma starpība starp nacionālajiem bruņotajiem spēkiem vai drošības dienestiem atšķiras pat 2-3 reizes. Tādējādi darbs PMK un PDK ir ekonomiski izdevīga alternatīva ne tikai pēc Aukstā kara bez darba palikušajiem šīs jomas speciālistiem, bet arī visiem pārējiem nacionālajos bruņotajos spēkos strādājošajiem, kas var izvēlēties pamest darbu, lai būtiski uzlabotu savu finansiālo stāvokli, darbojoties praktiski tādos pašos darba apstākļos un pielietojot attiecīgajā jomā jau iegūtās prasmes. Tīri finansiālā ziņā kara transformācija pilnīgi noteikti ir radījusi tendenci PMK un PDK apdraudēt valstu vardarbības monopolu, tām konkurējot ar armiju. Pentagons pat bija paziņojis par atalgojuma pieauguma garantēšanu līdz pat 150 000 dolāru apmērā, lai neļautu elites karavīriem, piemēram, „zaļajām beretēm” un SEAL vienībām pāriet uz privāto sektoru¹²⁹. Tas tikai pierāda to, ka savā ziņā sistēma un kara mašīnērija transformācijas procesā darbojas pati pret sevi un noteiktu laika posmu ir arī draudu avots pati sev, jo no vienas puses valdības veido lielus pasūtījumus privātajam sektoram, nespējot pilnībā apmierināt savu nepieciešamību pēc drošības, tādējādi ļaujot PMK un PDK vairoties skaita un ekonomiskās kapacitātes ziņā un leģitimējot to pastāvēšanu. Nespējot pilnībā kontrolēt šo parādību tas no drošības *outsourcing* var novest pie privatizācijas, kas var apdraudēt arī valstu suverenitāti, kā pamatā ir arī mūsdienās ja ne vairs monopolstāvoklis, tad vismaz pārlicinoša lielākā daļa no kapacitātes pielietot leģitīmu vardarbību.

To, kā mainās PMK un PDK loma konfliktu iesaistē, transformējoties karam, parāda arī noslēgto līgumu summas un to evolūcija pēdējās divās desmitgadēs. 90. gadu EO kompānijas līgumi Angolā bija 40 miljoni dolāru (kur, neskaitot armijas apmācību, ir iekļauta arī

¹²⁷ *Military Pay Rates, January 1, 2003.*

<http://www.dfas.mil/militarypay/militarypaytables/militarypaypriorrates/2003.pdf> (Defense Finance and Accounting Service Home Page; skatīts: 02.05.10)

¹²⁸ Isenberg D. *Shadow Force: private security contractors in Iraq*. Westport: Greenwood Publishing Group, 2009. p.33

¹²⁹ Turpat, p.59

bruņojuma piegāde), bet Sjerraleonē 35 miljoni ASV dolāru lieli¹³⁰. MPRI gan iesaistoties Horvātijā un Bosnijā, gan citos (kopumā ap 20 līgumos) 1999.g. kopumā novērtēja savus līgumus 90 miljonu dolāru vērtībā¹³¹. Pretstatā 90.gadu līgumu apmēriem ir vērojama ļoti strauja izaugsme 21.gs. sākumā, precīzāk Irākas kara gadījumā, kad, piemēram, *Halliburton* privātās militārās kompānijas atzars *Kellog, Brown & Root* (KBR) Irākas kara laikā saņēma 13 miljardu lielu pasūtījumu, kas, kā P.Singers secina, ir divas ar pusi reizes vairāk nekā ASV iztērēja kopumā Līča karā 1991.gadā¹³². Savukārt jau pieminētā *Blackwater* kompānija 2001.g. saņēma 736 906 dolārus valsts pasūtījumos, bet 2006.g. līgumu summa sasniedza jau 593 601 952 dolāru apmēru, kas nozīmēja finansiālo izaugsmi 80 000% apmērā, bet kopumā šī PMK 5 gadu laikā (2001.-2006.g.) bija saņēmusi līgumus ar kopējo vērtību 1,024,519,018 ASV dolāru¹³³. No 1994.g. līdz 2002.g. ASV Aizsardzības Departaments bija noslēdzis 3061 līgumu ar privātajām militārajām un drošības kompānijām, kuru kopējā vērtība bija 300 miljardi dolāru, no kuriem 2700 līgumi (tātad 88,2% no visiem gadījumiem) bija ar divām kompānijām – *KBR* un *Booz Allen Hamilton*¹³⁴. Savukārt Irākā ASV kopumā ir iztērējusi 85 miljardus dolāru dažādos līgumos ar privātajiem līgumslēdzējiem, tātad apmēram 20% no visiem valsts izdevumiem šajā karā laikā no 2003. līdz 2007. gadam vien¹³⁵. Lielbritānijas Ārlietu un Labklājības birojs (*Foreign & Commonwealth Office*) 2006.g. atklāja, ka sadarbojoties ar *Control Risks Group, Armor Group, Kroll Security Group* un *ERSM*, tā ir iztērējusi Irākas gadījumā £19,121,598 - 2003.g., £45,765,639 - 2004.g., £47,818,682 – 2005.g., £8,766,917 – 2006.g. (no aprīļa līdz jūnijam), bet Afganistānā £2,085,000 - 2004.g., £8,534,000 – 2005.g. un £4,650,000 – 2006.g. (no aprīļa līdz augustam), kā arī Irākā *Armor Group* bijis atsevišķs pasūtījums trenēt Irākas policiju, kas kopumā laikā no 2004.g. aprīļa līdz 2006.g.augustam izmaksāja £15,448,516¹³⁶.

¹³⁰ *Private Military Companies: Options for Regulation 2001-02. Green Paper*. UK Foreign and Commonwealth Office (FCO), 2002. p.11-12. http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/pdf4/fco_pdf_privatemilitarycompanies (FCO Home Page; skatīts: 30.04.10)

¹³¹ Bellamy A.J., Williams P., Griffin S. *Understanding Peacekeeping*. Cambridge: Polity Press, 2004. p.207

¹³² Singer P.W. *Outsourcing War*. Foreign Affairs, Vol.84, No.2, 2005. p.123

¹³³ Committee on Oversight and Government Reform, House of Representatives, Congress of the United States. *Memorandum. Additional Information about Blackwater USA*. 01.10.2007. p.3-4.

http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/02_10_07_cong_blackwater.pdf (BBC News Home Page; skatīts: 04.05.10)

¹³⁴ Peterson L. *Privatizing Combat, the New World Order. Making a Killing*. 28.10.2002.

<http://projects.publicintegrity.org/bow/report.aspx?aid=148> (The Center for Public Integrity Home Page; skatīts: 03.05.10)

¹³⁵ *Contractors Support of U.S. Operations in Iraq*. August, 2008.

<http://www.cbo.gov/ftpdocs/96xx/doc9688/MainText.3.1.shtml#1089334> (Congressional Budget Office Home Page; skatīts: 04.05.10)

¹³⁶ Vēstule no FCO pēc *Channel4* pieprasījuma.

http://www.channel4.com/news/media/2006/09/week_3/22_foi.jpg.doc (Channel 4 Home Page; skatīts: 30.04.10)

Kopējā privātās militārās industrijas attīstības tendence ir augusi no 55,6 miljardiem dolāru 1990.g. līdz 100 miljardiem 2000.g., un tiek plānots, ka tā sasniegs 202 miljardus 2010.gadā¹³⁷. Tātad ekonomiskās izaugsmes ziņā var novērot, ka privātais drošības un militāro pakalpojumu sektors ļoti strauji attīstās, jo, gūstot peļņu, spēj dubultot savus apmērus desmit gadu laikā, kas nozīmē, ka divās pēdējās desmitgadēs šie apmēri ir četrkārtējušies. Protams, ir grūti salīdzināt līgumu summas, kas ir noslēgtas ar PMK, kas darbojas aktīvajā karadarbībā, ar tām, kas nodrošina tikai bruņoto spēku apmācību, vai tām privātajām kompānijām, kas veic loģistikas, apgādes un citas funkcijas, jo pēdējo loma ir samērā lielākā, prasa ievērojami lielāku finansiālo atdevi, resursu un materiālu iepirkumus, kas likumsakarīgi arī noved pie lielākiem līgumiem. Nevar arī objektīvi salīdzināt Sjerraleones vai citas attīstības valsts izmaksas ar tām, ko nodrošina ASV, kas ar militārajiem izdevumiem jau ilgstoši pēc Aukstā kara ir stabila līdere pasaulē. Bet kopējā tendence ir acīmredzama, proti, noslēgto līgumu summas turpina palielināties, privātās militārās, drošības un ar to saistītās apgādes un bruņojuma industrija turpina augt straujos tempos un valdības arvien lielākus līdzekļus no kopējām kara izmaksām novirza uz privāto sektoru.

Samērā interesantu priekšstatu par privāto militāro un drošības kompāniju attīstību un izaugsmi var iegūt arī salīdzinot to iegūtos līgumus, stāvokli akciju tirgū attiecībā pret konfliktiem un iesaistīšanos karadarbībā. Lielākie konflikti, kuros tika iesaistītas arī PMK un PDK pēdējās divās desmitgadēs ir Līča karš 1991.g., Sjerraleone (1995.-1997.g.) un Angola (1992.-1994.g.), Balkānu konflikti 90. gadu vidū un Kosovas konflikts (1999.g.), kā arī, protams, Irākas karš, sākot ar 2003.gadu. *Armor Holdings Inc.*, kas sākot ar 2007.g. ir daļa no *BAE Systems* un kas ir publiski pieejama akciju tirgū, akciju izaugsme kalpo par labu uzskatāmu piemēru. 1992. gada novembrī un decembrī, akciju zemākajā punktā, tās maksāja 30-40 britu mārciņas gabalā, bet līdz 1998. un 1999.g. tās piedzīvoja strauju kāpumu, sasniedzot pat 547 mārciņu par akciju robežu (tātad apmēram 1367% kāpums). Pēc tam tās turpināja kristies līdz 2003.g., bet pēc tam atkal līdz 2008.g. sākumam būtiski auga, sasniedzot 487 mārciņu atzīmi¹³⁸. Neapšaubāmi ir redzama korelācija starp akciju kāpumu un to augstākajiem punktiem attiecībā uz galvenajiem konfliktiem, respektīvi, Balkānu un Kosovas konfliktiem un pēcāk privātās militārās nozares attīstību Irākas kara laikā. *L-3 Communications*, kas ir pārpirkusi tādas kompānijas kā *MPRI*, *Titan* un citas, ir vēl viens piemērs, proti, 2000.g. sākumā akcijas maksāja apmēram 25 ASV dolāru gabalā, tad

¹³⁷ Leander A. *The Market for Force and Private Security: The Destabilizing Consequences of Private Military Companies*. Journal of Peace Research, 2005. p.610

¹³⁸ BAE Systems. *Share Monitor*. <http://bae-systems-investor-relations-2009.production.investis.com/en/share-price-information/share-monitor.aspx> (BAE Systems Home Page; skatīts: 04.05.10)

piedzīvoja kāpumu līdz 43 dolāriem 2001.g. jūnijā, bet tad sāka strauji kristies. Viss mainījās pēc 11/9 notikumiem, proti, ja vēl 2001.g. 10.septembrī akciju cena bija sasniegusi zemāko atzīmi gada laikā – 31,35 dolāri, tad jau pēc nedēļas tās bija „uzlēkušas” atkal līdz 46 dolāriem un kopš Irākas kara sākuma 2003.g. ir piedzīvojušas stabilu kāpumu¹³⁹. 11/9 būtībā bija viena no lielākajām biznesa iespējām PMK un PDK, jo pēc tam sekojošie politiskie procesi bija maksimāli labvēlīgi tam, lai augtu arī šo kompāniju kapitāls. Tiesa gan daudzu kompāniju akcijas nav publiski pieejamas akciju tirgū (piemēram, *Blackwater*, kas pārdēvēta par *Xe Services*, *Triple Canopy*, *Sandline* u.c.) vai arī ir tikušas publiskotas tikai pēc Irākas kara, kā arī šī darba mērķis nav izanalizēt visus drošības tirgus attīstības faktorus un spēlētājus. Iepriekš apskatītie noslēgtie līgumu apmēri tomēr ļauj secināt, ka arī pārējo PMK un PDK izpētes gadījumā būtu novērojama līdzīga korelācija starp lielākajiem konfliktiem starptautiskajā arēnā un būtisku finansiālo pieaugumu akciju tirgū. Būtībā nākotnē pie nosacījuma, ka lielākajai daļai no PMK un PDK akcijas ir brīvi pārraugāmas akciju tirgos un biržās, šo kompāniju finansiālie rādītāji - kritumi un kāpumi – varētu kalpot kā indikators tam, cik pasaulē norisinās bruņotu konfliktu, un ar kādiem līdzekļiem tiek garantēta drošība. Visu potenciālo un esošo PMK un PDK izmantotāju rīcībā ir noteikti resursi, respektīvi, Āfrikas attīstības valstīm ir dimanti, zelts un citi derīgie izrakteņi, lielajām korporācijām, kas, piemēram, iegūst naftu, derīgos izrakteņus vai nodarbojas ar apjomīgām finansu operācijām un pārvaldājumiem, arī ir nepieciešami veidi kā pasargāt ieguldījumu, bet tādām lielvalstīm kā ASV ne tikai politiski, bet arī ekonomiski izdevīgāk savās iejaukšanās misijās ir izdevīgāk nodarbināt privātā sektora aktierus. Tomēr iepriekš analizētie ekonomiskie rādītāji labi parāda gan privātās militārās un drošības nozares izaugsmi, gan PMK un PDK spēju ar vienkārša ekonomiskā izdevīguma palīdzību arī drošības sfērā valstīm likt izmantot *outsourcing* stratēģiju.

2.5. Normatīvā dimensija un privāto militāro spēku regulēšana

Kādas institūcijas regulē un veic monitoringu pār PMK un PDK un cik ierobežota ir to darbība, izvēloties klientus, slēdzot līgumus, darbojoties konfliktu zonās? Teorētiski taisnīga kara morālajiem pamatprincipiem būtu jādarbojas joprojām, arī karam transformējoties un parādoties tādiem jauniem aktieriem kā PMK, bet šeit būtu jāanalizē tas vai šādas normas ir iekļautas likumos, un kā tās tiek kontrolētas. Šajā nodaļā tiks analizēti sekojoši normatīvie faktori: 1) normas un likumi, pēc kuriem vadās un pakļaujas PMK un PDK indivīdu un

¹³⁹ *L-3 Communications Holdings, Inc. (LLL) Stock Charts.*

<http://www.nasdaq.com/aspx/chartingbasics.aspx?intraday=off&timeframe=10y&charttype=ohlc&splits=off&earnings=off&movingaverage=None&lowerstudy=volume&comparison=off&index=&drilldown=off&symbol=LLL&selected=LLL> (Nasdaq Home Page; skatīts: 04.05.10)

grupas, valstu un starptautiskās sistēmas līmenī; 2) likumīgais privāto līgumslēdzēju statuss, iesaistoties konfliktā, un iespējas šos darbiniekus tiesāt, ja tiek pastrādāti noziegumi; 3) monitorings un kontroles iespējas pasaulē, piemēram, starptautisku institūciju formā.

Indivīdu, respektīvi, pašu militāro un drošības līgumslēdzēju un kompāniju darbību, tostarp to, vai iesaistīties karā (*jus ad bellum* šajā gadījumā ir izvēle, ar kuriem klientiem slēgt līgumu) un kādus līdzekļus pielietot (*jus in bello*) var noteikt šo aktieru pašu apņemšanās, kas noteikta organizācijas morālajās vadlīnijās un darbinieku līgumos. Piemēram, *Sandline International*, pozicionējot savu vietu tirgū, nosaka, ka „uzņemsies tikai tādus projektus, kas ir starptautiski atzītām valdībām (vēlams demokrātiski ievēlētām), tādām starptautiskajām institūcijām kā ANO, starptautiski atzītām un atbalstītām atbrīvošanas kustībām”¹⁴⁰. Pēc līdzīgiem principiem kā piemēru var uzskatīt *Triple Canopy*, kas par savu iekšējo biznesa politiku definē „vadīšanos pēc ANO Vispārējās Cilvēktiesību Deklarācijas, Ķīmisko Ieroču Konvencijas, Konvencijas Pret Spīdzināšanu, Ženēvas Konvencijas (iekļaujot pievienotos protokolus), Brīvprātīgajiem Drošības un Cilvēktiesību Principiem”¹⁴¹. Būtībā lielākā daļa PMK un PDK, kas ir saņēmušas līgumus un darbojušās konfliktos pēc Aukstā kara beigām, savās mājas lapās un publiskajā komunikācijā uzsver, ka tās ievēro morāles normas un dažādus likumus, kuros pēc būtības ir iekļautas ar taisnīgas karošanas pamatprincipi. Tiesa gan līgumsaistību noteikumi starp kompānijām un nodarbinātajiem nav publiski pieejami, kā arī organizācijas nevar pašas sevi sodīt, pārkāpjot šos principus, bet darbiniekus, kas izdara kara noziegumus vai neievēro ētiskās vadlīnijas var sodīt vienīgi, tos atlaižot no darba.

Attiecībā uz regulējošo likumdošanu var izdalīt starptautiskos līgumus un likumus, kā arī attiecīgo valstu likumdošanu, kas izmanto vai kuru teritorijā uzturas, ir reģistrētas attiecīgās drošības un militārās kompānijas. Kas attiecas uz līgumu saistībām starp valdību un līgumslēdzējiem, ASV gadījumā neatkarīgi no kuras valsts ir pati PMK vai PDK, tai saskaņā ar līgumu ir jāpakļaujas ASV likumdošanai¹⁴². Irākas kara gadījumā (kas var kalpot kā piemērs šo kompāniju regulācijas izstrādāšanai nākotnē) eksistēja pretrunas starp vairākiem likumiem un normām. Šeit kā labu regulējošo normu klasifikāciju var izmantot 2008.g. CRS ziņojumu ASV Kongresam, kas ASV likumos izdala Ārpus teritoriālo Jurisdikciju

¹⁴⁰ Sandline International. *Company Overview*. <http://www.sandline.com/site/index.html> (Sandline International Home Page; skatīts: 05.05.10)

¹⁴¹ Triple Canopy. *Commitment to Human Rights*. <http://www.triplecanopy.com/triplecanopy/en/about/human-rights.php> (Triple Canopy Home Page; skatīts: 05.05.10)

¹⁴² Isenberg D. *Shadow Force: private security contractors in Iraq*. Westport: Greenwood Publishing Group, 2009. p.43

(*Extraterritorial Jurisdiction*), MEJA, UCMJ un ASV Federālos likumus¹⁴³. 2000.g. ASV izdots MEJA (*Military Extraterritorial Jurisdiction Act*) saskaņā ar 3261. paragrāfu nosaka, ka „Persona, izdarot noziegumu, par kuru var saņemt vairāk kā 1 gadu cietumsodu ārpus ASV teritorijas, ja darbība ir notikusi speciālā jūras vai teritoriālā ASV jurisdikcijā, kamēr saskaņā ar (1) nodarbināts ASV bruņotajos spēkus vai tos pavadošajās vienībās (...), nedrīkst tikt sodīts pēc citas valsts likumiem”¹⁴⁴. Attiecībā uz militāro likumu UCMJ (*Uniform Code of Military Justice*), tad tas ir piemērojams arī līgumslēdzējiem noteiktos apstākļos saskaņā ar 2.paragrāfa A daļas 10.punktu „kara laikā personas, kas dienē kopā ar vai pavadot bruņotos spēkus”¹⁴⁵. No vienas puses šis likums teorētiski ļautu civilpersonas tiesāt pēc militārajiem likumiem, bet no otras puses šis definējums ir ļoti vispārināts, kā arī nav paskaidrots, kas tiek saprasts ar kara stāvokli un kādām attiecībām jāpastāv starp bruņotajiem spēkiem un „pavadošajām personām”. Kā tas tiek norādīts arī CRS ziņojumā, tad ASV tiesu praksē ir pārāk maz gadījumu, kad kāda civilpersona ir mēģināta notiesāt pēc šī likuma, kā arī ir maz iespēju to pielietot attiecībā uz līgumslēdzējiem Irākā, jo šādi pārkāpumi būtu jākonstatē Aizsardzības Departamentam, nododot procesa izskatīšanu tālāk Tiesu Departamentam, kur būtu jāpielieto sarežģīts jurisdikcijas pamatojums tam, kādēļ lieta nevar tikt izskatīta ASV Federālajā tiesā¹⁴⁶. Tāpat ASV parādīja savu protektīvo attieksmi pret savu jauno pieeju karošanai attiecībā uz PMK, kad Pols Brēmers 2004.g. kā CPA (*Coalition Provisional Authority*) administrators izdeva „Pavēli Nr.17”, saskaņā ar kuru PMK darbinieki, tāpat kā citi līgumslēdzēji nevarēja tikt aizturēti, nopratināti vai tiesāti pēc Irākas likumiem¹⁴⁷. Tiesa gan pēdējā, imunitāti garantējošā, pavēle tika atcelta 2008.g. saskaņā ar SOFA līgumu starp ASV un Irāku, kas arī paredzēja karaspēka izvešanu 3 gadu laikā¹⁴⁸. Kā var secināt no iepriekš apskatītajiem normatīvajiem aktiem, tad kopējā tendence gan leģitimē PMK un PDK līgumslēdzēju izmantošanu karadarbībā, gan padara tos imūnus pret tās valsts likumiem, kurā

¹⁴³ Elsea J.K., Schwartz M., Nakamura K.H. *CRS Report for Congress. Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues*. 25.08.2008. p.20. <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32419.pdf> (Federation of American Scientists Home Page; skatīts: 01.05.10)

¹⁴⁴ 3261.a (1). *Military Extraterritorial Jurisdiction Act of 2000*. Public Law 106-523, November, 2000, p.1. <http://www.pubklaw.com/hi/pl106-523.pdf> (Public Law Home Page; skatīts: 05.05.10)

¹⁴⁵ 802. Article 2, a, (10). *Uniform Code of Military Justice*. <http://www.ucmj.us/uniform-code-of-military-justice/sub-chapter-1-general-provisions.shtml#802.%20ART.%202.%20PERSONS%20SUBJECT%20TO%20THIS%20CHAPTER> (Uniform Code of Military Justice Home Page; skatīts: 05.05.10)

¹⁴⁶ Elsea J.K., Schwartz M., Nakamura K.H. *CRS Report for Congress. Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues*. 25.08.2008. p.25-31. <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32419.pdf> (Federation Of American Scientists Home page; skatīts: 01.05.10)

¹⁴⁷ *Coalition Provisional Authority Order Number 17*. 27.06.2004, p.4. http://www.cpa-iraq.org/regulations/20040627_CPAORD_17_Status_of_Coalition_Rev_with_Annex_A.pdf (CPA - Iraq Home Page; skatīts: 05.05.10)

¹⁴⁸ Huskey K.A., Sullivan S.M. *PRI-WAR Report – the United States of America. The American Way: Private Military Contractors & U.S. Law After 9/11*. University of Texas School of Law, 30.04.2009, p.19. <http://priv-war.eu/wordpress/wp-content/uploads/2009/05/nr-02-08-usa.pdf> (PRI-WAR Home Page; skatīts: 05.05.10)

tie darbojas. Bet pārsvarā normatīvais veids, kas ierobežo ASV izmantoto PMK darbību, ir saistīts ASV federālo likumu jurisdikcijas paplašināšanas SMTJ (*Special Maritime and Territorial Jurisdiction*) ietvaros, kas attiecas, piemēram, uz vēstniecībām, diplomātiem un to apsardzi, militārpersonām, kā arī šajā gadījumā līgumslēdzējiem, kas ir ārvalstu misijās un pēc kura dažādi nodarījumi, tostarp slepkavība, joprojām tiek uzskatīti par noziegumiem, par kuru izskatīšanu rūpējas Tieslietu Departaments¹⁴⁹. Neskatoties uz iepriekš minētajiem likumiem un ierobežojumiem, kas nepārkāpj taisnīga kara principus, jo tajos vienkārši vēl nebija iekļauts privāto militāro un drošības kompāniju izmantojums, ir bijuši neskaitāmi ziņojumi par to, kā PMK darbinieki ir apzināti pārkāpuši *jus in bello* principus kaut vai, piemēram, pirmie atklājot uguni, kā arī apzināti par saviem mērķiem izvēloties civiliedzīvotājus (jau apskatītais *Blackwater* gadījums).

Lielbritānijā valsts līmenī PMK darbības regulēšanu un izmaiņas likumdošanā ir iesācis 2002.g. Ārlietu un Labklājības Biroja izdots nozares izpētes dokuments „*Private Military Companies: Options for Regulation*”. Tajā piedāvātas alternatīvas ir sekojošas: 1) aizliegt militārās aktivitātes ārpus valsts, kas vairāk būtu vērsts uz aizliegumu piedalīties kaujā, bet tas neļautu arī militāro apmācību, kas ir svarīga britu armijai, kā arī loģistikas aizliegšana mazinātu iespējas, piemēram, piegādāt medicīnisko palīdzību; 2) aizliegt rekrutēšanu militārajām darbībām ārzemēs – Diploma ziņojuma (1976.g.) atbalstīšana, kas nozīmētu, ka valdība aizliegtu vispārējo rekrutēšanu privātajām kompānijām ar izņēmumiem, kad tas būtu nepieciešams valsts interesēs, bet tas nenovērstu to, ka kompānijas varētu reģistrēties ārzemēs vai arī līgumslēdzējus no viena konflikta līguma pārcelt arī uz citiem; 3) licenzēt militāros pakalpojumus, kas šajā gadījumā pakalpojumu sfērā būtu analogiski tam, kā tiek izsniegtas licences bruņojuma eksportam, kā arī līdzīgi kā ASV, kur tāda sistēma jau darbojās, bet argumenti pret ir tādi, ka būtu grūti pārbaudīt nosacījumu izpildi ārzemēs, kompānijas arī varētu reģistrēties ārzemēs, kā arī neskaidrība par licenču atjaunošanu; 4) reģistrācija un ziņošana – liktu kompānijām ziņot valdībām par līgumiem, ko tās ir uzņēmušās, kas palielinātu arī valdības zināšanas šajā sektorā, bet tas radītu problēmas ar konfidencialitāti, kā arī principā valdība pārāk iejauktos privātā sektora biznesā; 5) PMK un PDK vienreizējā licence – izsniegtot vienu licenci nevis katram līgumam atsevišķi, tādējādi sekojot ASV piemēram, bet tā būtu pārāk liela valdības uzticēšanās kompānijām, par kuru darbībām tās rīcībā ir maz informācijas; 6) pašregulācija – kompāniju vadīšanās pēc vispārējiem

¹⁴⁹ Elsea J.K., Schwartz M., Nakamura K.H. *CRS Report for Congress. Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues*. 25.08.2008. p.20-22.
<http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32419.pdf> (Federation Of American Scientists Home Page; skatīts: 05.05.10)

principiem, ievērojot cilvēktiesību, suverenitātes un starptautisko likumu normas līdzīgi kā tas tika apskatīts indivīdu līmenī, bet tas neļautu izvairīties no galvenā ierobežošanas mērķa, proti, novērst situācijas, kurās privātās kompānijas apdraud Lielbritānijas intereses¹⁵⁰. Vienīgais likums, kas Lielbritānijā nosaka sankcijas, kuras teorētiski varētu piemērot arī PMK un PDK, kas veic savu darbību ārzemēs ir 1870.g. izdotais *Foreign Enlistment Act*, saskaņā ar kuru var sodīt personas, kas vai nu „bez Viņas Augstības licences darbojas karadarbībā, dienējot militārajā vai jūras dienestā, vai saņemot atalgojumu valstī, kuru Lielbritānija uzskata par draudzīgu valsti...” vai arī „bez Viņas Augstības licences atstāj Lielbritānijas valdījumus uz kuģa ar nodomu darboties karadarbībā, dienējot militārajā vai jūras dienestā saņemot par to atalgojumu...”¹⁵¹. K.Aleksandera un N.Vaits, izpētot kopumā 11 potenciālās alternatīvas Lielbritānijā attiecībā uz likumiem, kurus pārveidojot varētu kontrolēt PMK un PDK, no kurām šeit pēc analogijas ar ASV var apskatīt Militāro likumu un Iekšpolitiskās Drošības likumu, atzīmē, ka Lielbritānijā jau bijusi ilgstoša prakse piemērot militāro likumu civilpersonām, kas ticis vairākkārt atjaunots un jaunākajā formā ir 2006. gada Bruņoto spēku likumā, kurā noteikts, ka šis likums attiecas arī uz privātajiem līgumslēdzējiem. Savukārt iekšpolitikā PMK un PDK darbību regulē *Private Security Act 2001*, kura loma ir nepieļaut kompāniju negatīvu ietekmi uz iedzīvotājiem, kā arī celt nozares standartus¹⁵². Jau minētais *Foreign Enlistment Act* ir vienīgais likumu kopums, kas reglamentē PMK un PDK darbību ārzemēs, paplašinot Lielbritānijas jurisdikciju, *Armed Forces Act 2006* attiecas arī uz PMK, bet pagaidām vēl konkrētības, kā tas varētu tikt pielietots attiecībā uz sankcijām tuvākajā nākotnē, nav, bet *Private Security Industry Act 2001* regulē šo kompāniju darbību pašā Lielbritānijā. Savukārt *Provisions of Export Control Act* (regulē ieroču tirdzniecību no Lielbritānijas), *Human Right Act 1998* (regulē sankcijas attiecībā uz cilvēktiesību pārkāpumiem) un *Criminal Court Act 2001* (regulē sankcijas attiecībā uz kara noziegumiem) ir atsevišķas norādes uz PMK un PDK, bet tie saskaņā ar Lielbritānijas likumdošanu nav pilnībā piemērojami šīm kompānijām¹⁵³. Kopumā Lielbritānijas likumdošanā un tās izstrādē vadās pēc industrijas pašregulācijas principa un vēl joprojām nav izstrādāti konkrēti sankciju piemērošanas mehānismi PMK un PDK, ja tiek pastrādāti kara noziegumi, pārkāpjot *jus in bello* principu.

¹⁵⁰ *Private Military Companies: Options for Regulation 2001-02. Green Paper*. UK Foreign and Commonwealth Office (FCO), 2002. p.22-26. http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/pdf4/fco_pdf_privatemilitarycompanies (FCO Home Page; skatīts: 05.05.10)

¹⁵¹ *Foreign Enlistment Act 1870. Revised Statute from the UK Statute Law Database*.

http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1870/cukpga_18700090_en_1#pb1-11g2 (Office of Public Sector Information Home Page; skatīts: 05.05.10)

¹⁵² Alexander K., White N. *PRI-WAR Report – The United Kingdom. The Regulatory Context of Private Military and Security Services in the UK*. University of Sheffield, 30.06.2009, p.38-51. <http://priv-war.eu/wordpress/wp-content/uploads/2009/08/nr-01-09-uk.pdf> (PRI-WAR Home Page; skatīts: 05.05.10)

¹⁵³ Turpat, p.51, (skatīts: 05.05.10)

Starptautiskās sistēmas līmenī kā vienu no būtiskākajiem ierobežojumiem un aizliegumiem var minēt jau iepriekš apskatīto Apvienoto Nāciju 1949.g. Ženēvas Konvencijas 1977.g. „Papildus Protokolu I par Starptautisko Bruņoto Konfliktu Upuru Aizsardzību”, saskaņā ar kuru pēc 47.panta 1.punkta „algotņiem nav tiesību būt par kareivi vai ieslodzīto karā”. Kaut arī šajā protokolā iekļautā algotņa definīcija tika apskatīta teorētiskajā daļā, tāpat kā izdalītas atšķirības teorētiskā līmenī starp algotni un privāto līgumslēdzēju, tomēr ir neapšaubāmi svarīgi atzīmēt, ka ta pēc būtības neatļauj civilpersonām iesaistīties karā materiāla labuma gūšanas nolūkos¹⁵⁴. Šī konvencija un tās papildus protokols ir jau apskatītā taisnīga kara un tajā iekļautā *jus in bello* principu pārveidojums konkrētos terminos normatīva akta formā, un valstis to ratificējot pauž savu attieksmi starptautiskā līmenī par vai pret gadsimtiem ilgi veidojušos kolektīvo izpratni par karošanu. Zīmīgi ir tas, ka Lielbritānija, kā viena no valstīm, kurā bāzējas ievērojams skaits privāto drošības un militāro kompāniju, ir atbalstījusi šo protokolu, to ratificējot (kaut arī tikai 28.01.1998), tāpat kā kopumā 170 valstis pasaulē, kamēr ASV kopā ar Irānu, Pakistānu, Maroku un Filipīnām ir tās valstis, kas ir parakstījušas šo pievienoto protokolu, bet tā arī joprojām nav ratificējušas¹⁵⁵.

Attiecībā uz institūcijām, kas veic privatizētās drošības sfēras monitoringu pasaulē, sevi par vadošo neatkarīgo organizāciju pozicionē Ženēvas Centrs Bruņoto Spēku Demokrātiskai Kontrolei, kas nodarbojas ar drošības sektora reformēšanu un pārvaldību. Organizācija, ko 2000.g. dibinājusi Šveices valdība un kurā uz doto brīdi ir jau 53 dalībvalstis, nodrošina valstīm padomdevēju atbalstu un praktiskās palīdzības programmas, attīsta un veicina demokrātisko normu pielietojumu starptautiskajā un nacionālajā līmenī un veic dažādu politiku izpēti, lai spētu sniegt rekomendācijas, kas nodrošinātu drošības sektora demokrātisku pārvaldīšanu¹⁵⁶. Tieši Šveice arī ir iniciatore kopš 2006.g. kopā ar ICRC (Sarkano Krustu) *Montreux* dokumenta izstrādē, kuru 17 valstis (atšķirībā no Ženēvas Konvencijas papildus protokola arī ASV un Lielbritānija) apstiprināja 2008.g. 17.septembrī pēc vairākkārtējām starpvaldību pārrunām, un kas šobrīd un tuvākajā nākotnē varētu kļūt par nozīmīgāko PMK un PDK regulējošo aktu starptautiskajā līmenī. Kā to skaidro Šveices

¹⁵⁴ Article 47. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977.

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/7c4d08d9b287a42141256739003e636b/f6c8b9fee14a77fdc125641e0052b079> (ICRC Home Page; skatīts: 18.04.10)

¹⁵⁵ Valstis, kuras ir ratificējušas Ženēvas Konvencijas pievienoto Protokolu I.

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=470&ps=P> (ICRC Home Page; skatīts: 27.04.10); Valstis, kuras ir parakstījušas Ženēvas Konvencijas pievienoto Protokolu I.

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=470&ps=S> (ICRC Home Page; skatīts: 27.04.10)

¹⁵⁶ DCAF Mission. <http://www.dcaf.ch/about/index.cfm?nav1=1> (DCAF Home Page; skatīts: 24.04.10)

Federālais Ārlietu Departaments, tad šis dokuments „pauž attieksmi, ka starptautiskais likums, starptautiskais humanitārais un cilvēktiesību likums, attiecas arī uz PMK un ka neeksistē legālais vakuums”¹⁵⁷. Atbalstu nozares regulācijai pierāda tas, ka gada laikā valstu skaits, kas atbalsta šo dokumentu, ir divkārtšojies sasniedzot 34 (Gruzija kā pēdējā 22.10.2009)¹⁵⁸.

Kā tas ir atzīmēts pašā dokumentā, tad „neviens no tā daļām nav legāli saistoša valstīm, kā arī tas necenšas leģitimēt PMK nekādos apstākļos”, tas drīzāk veidots rekomendējošā, rīcībpolitikas izstrādāšanai paredzētā formā¹⁵⁹. *Montreux* dokuments ir dalīts 2 daļās: 1. daļā ir uzsvērti pienākumi, kas valstīm un PMK un PDK ir uzlikti saskaņā ar starptautiskajiem likumiem un to normām, bet 2. daļā ir rīcībpolitikas rekomendācijas. Pirmajā daļā tiek izdalīti pienākumi un normas, kas jāievēro valstīm, kas slēdz līgumus ar PMK un PDK, valstīm, kuru teritorijā darbojas šīs kompānijas, valstīm, kurās tās tiek reģistrētas un uzturas, kā arī pārējām valstīm un pašām kompānijām. Zīmīgi, ka norma, kas tiek izcelta vairākkārtēji dokumentā ir, ka līgumus slēdzošajām valstīm „pienākums ir neslēgt līgumus ar PMK un PDK, lai izvērstu darbības, ko starptautiskais humanitārais likums ir nozīmējis valsts aģentiem un autoritātēm, piemēram, būt par atbildīgo virsnieku kara noietnēs”¹⁶⁰. Visām valstīm par pienākumu ir nepieļaut, ka privātās kompānijas tiek izmantotas, pārkāpjot starptautiskos un vietējos līgumus un likumus, kā arī uzliek par pienākumu veidot PMK uzskaiti, dažādus militāros un administratīvos kontroles mehānismus un likumprojektus tā, lai PMK un PDK respektētu starptautiskos likumus. Attiecībā uz valstīm, kuru teritorijā PMK un PDK izpilda savus uzdevumus, „okupācijas situācijā teritoriālās valsts saistības ir limitētas tajā teritorijā, kur tā var nodrošināt efektīvu kontroli”¹⁶¹. Tāpat šajā dokumentā ir beidzot noteikts privāto līgumslēdzēju statuss, proti, „PMK un PDK personālu aizsargā starptautiskie likumi kā civilpersonas, ja vien tie nav daļa no valsts bruņotajiem spēkiem vai nav integrēti valstu nacionālajās armijās vai citās kaujas grupās, ko vadītu valsts”¹⁶². Šis dokuments paredz, ka pārkāpumu gadījumā atbildību nes arī valdības amatpersonas, militārie vadītāji, komandieri,

¹⁵⁷ *The Montreux Document on private military and security companies*. <http://www.eda.admin.ch/psc> (; skatīts: 06.05.10)

¹⁵⁸ *Participating States of the Montreux Document*.

<http://www.eda.admin.ch/eda/en/home/topics/intla/humlaw/pse/parsta.html> (Confederation Suisse, Federal Department on Foreign Affairs Home Page; skatīts: 06.05.10)

¹⁵⁹ *Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States related to Operations of Private Military and Security Companies during Armed Conflict*. 17.09.2008, p.3.

<http://www.eda.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/topics/intla/humlaw.Par.0057.File.tmp/Montreux%20Document%20%28e%29.pdf> (Confederation Suisse, Federal Department on Foreign Affairs Home Page; skatīts: 06.05.10)

¹⁶⁰ Turpat, p.7 (skatīts: 07.05.10)

¹⁶¹ Turpat, p.9 (skatīts: 07.05.10)

¹⁶² Turpat, p.11 (skatīts: 07.05.10)

kā arī kompāniju īpašnieki. Savukārt otrajā daļā attiecībā uz līgumus slēdzošajām valstīm, teritoriālajām valstīm, kā arī valstīm, kurās PMK un PDK ir reģistrētas, svarīgākās rīcībpolitikas rekomendācijas ir: 1) slēdzot līgumus, izvērtēt kompāniju iepriekšējo pieredzi, pārkāpumus, dažādas spējas (tostarp pakļauties likumam un starptautiskajos līgumos noteiktajām vērtībām), kā arī ieroču nēsāšanas un ieguves pārbaudi; 2) nodrošināt audita un monitoringa iespējas privātajās kompānijās, kā arī paredzēt mehānismus, ka, konstatējot pārkāpumus, tiek izbeigtas līgumsaistības, un PMK vai PDK sauktas pie atbildības; 3) teritoriālajām valstīm ir jāspēj izvērtēt vai PMK darbība tajās novedīs pie šo kompāniju darbinieku iesaistīšanās tiešās bruņotās konfrontācijās, kā arī jāspēj veidot autorizācijas mehānismi, kas pēc noteiktiem kritērijiem atļauj kompānijām saņemt licences; 4) regulācijas mehānismu izveide attiecībā uz PMK vai PDK darbinieku atļaujām nēsāt un pielietot ieročus tikai paš aizsardzībai (par to ziņojot autoritātēm), kā arī kontrolēt ieroču (to veidu un skaitu) un munīcijas daudzumu; 5) aizliegt likumus pārkāpušajām kompānijām atkārtoti saņemt līgumus; 6) valstīm, kurās ir reģistrētas PMK un PDK, izvērtēt, kurus pakalpojumus drīkst eksportēt, kādas licences pie noteiktu kritēriju izpildes drīkst tikt piešķirtas, kā arī ar likumdošanas un kontroles palīdzību veikt PMK un PDK monitoringu¹⁶³. Nenoliedzami 2008.gadā šāda dokumenta izstrādē beidzot parādījās starptautiskā līmenī pausta attieksme par PMK un PDK ierobežošanu un kontroli dažādos aspektos, kā arī ir svarīgi, ka to akceptēja arī ASV un Lielbritānija, kas vienlaicīgi ir bijušas divas lielākās gan līgumus slēdzošās valstis, gan valstis, kuru teritorijā ir reģistrētas un bāzējās šīs kompānijas. No otras puses, šis dokuments ir rekomendējošs, bet nav ne likumīgi saistošs, ne saskaņā ar to būtu piemērojamas sankcijas pārkāpumu gadījumā. Pēc būtības tas ir tikai „labās gribas” apliecinājums no tajā iesaistītajām valstīm pildīt starptautisko līgumu normās paustās saistības, kaut arī tās jau ir saistošas pašas par sevi pēc to ratifikācijas.

P.Singers, mēģinot izprast pēc kādiem likumiem ir iespējams arestēt, izmeklēt un notiesāt PMK darbiniekus, ja tie pastrādā noziegumus, secina, ka neviens vēl 2005.gadā Irākas karā no tiem nebija ticis notiesāts, un uzdod jautājumu: „Ja jau 20 000 privāto līgumslēdzēju 2 gadu laikā nav tikuši sodīti, atšķirībā no vairākiem ASV armijas kareivjiem, tad vai nu tie ir vispaklausīgākie pilsoņi, vai arī sistēmā, kas tos pārvalda, eksistē nopietni „caurumi””¹⁶⁴. Ja skatās analogijās un ja pieņem, ka Aukstā kara beigas radīja vakuuma stāvokli konfliktu

¹⁶³ *Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States related to Operations of Private Military and Security Companies during Armed Conflict*. 17.09.2008, <http://www.eda.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/topics/intla/humlaw.Par.0057.File.tmp/Montreux%20Document%20%28e%29.pdf> (Confederation Suisse, Federal Department on Foreign Affairs Home Page; skatīts: 06.05.10)

¹⁶⁴ Singer P.W. *Outsourcing War*. Foreign Affairs, Vol.84, No.2, 2005. p.127

menedžmentā, ko samērā ātri spēja aizpildīt PMK un PDK, tad tāds pats vakuuma stāvoklis tika radīts arī uz šīs industrijas kontroli un ierobežojošo likumdošanu, kuram risinājums joprojām nav atarsts. Būtiski ir arī tas, ka visa regulējošā likumdošana ir izveidota salīdzinoši neseni, vai nu īsi pirms Irākas kara vai tā laikā, bet realitātē nav izstrādāti pietiekami labi kontroles, monitoringa mehānismi, kas neļautu līgumslēdzējiem pārkāpt savas pilnvaras un noteiktu kārtību, kādā tie ir sodāmi, izdarot kara noziegumus vai nepakļaujoties pavēlēm. Kaut arī normatīvajos likumu aktos ir nodalījums starp civilpersonām un militārpersonām, pēc kuriem PMK un PDK darbinieki ir pieskaitāmi pie pirmās no grupām, tomēr karadarbības transformācijas rezultātā zemas intensitātes konfliktos, kad karā darbojas privātā un publiskā (nacionālo bruņoto spēku) partnerība un kad pretinieki tādās valstīs kā Irāka izmanto asimetriskas taktikas, ir grūti pārraudzīt iesaistīto līgumslēdzēju atbilstību tradicionālajiem *jus in bello* principiem. Nav mehānismu ne valstu, ne starptautiskās sistēmas līmenī, kas spētu objektīvi novērtēt, vai līgumslēdzēji, kuriem ir atļauts pielietot ieročus aizsardzībai (tātad arī savu primāro pakalpojumu nodrošināšanai) vērš mērķtiecīgu vardarbību pret civiliedzīvotājiem vai arī pastrādā kara noziegumus vai arī izanalizētu, ka pielietotā spēka apjoms ir proporcionāls. Kopumā var secināt, ka vai nu gadsimtiem ilgi veidojušās taisnīga kara normas ir novecojušas un 21. gs. kara transformācija, veidojot asimetrisku karadarbību arī nevienlīdzīgā veidā ir pārdalījusi izpratni par tām, vai arī valstis ir vispirms brīvi pieļāvušas privātās militārās un drošības industrijas attīstību, to arvien vairāk izmantojot, bet nav tikušas līdzī tās tempiem, izveidojot atbilstošu likumdošanu. Ja normas nedarbojas tad vai nu PMK nav spējīgas izkonkurēt nacionālos bruņotos spēkus pilnvērtīgā leģitīmā veidā, vai arī to pagaidām vēl nespēj, bet ar aktīvu šīs nozares lobiju to spēs tuvākajā laikā, vai arī jau ir paspējušas izkonkurēt, un šīs normas kā jau iepriekš tika pieļauts vairs nav spēkā. Paradoksālā kārtā PMK un PDK, gūstot valstu pasūtījumus un tādējādi arī atbalstu, kā arī komercializējoties no tradicionālajiem algotņiem par strukturētām, atzītām kompānijām, ir leģitimētas *de facto*, bet starptautiskajā līmenī un līdz galam arī valstu līmenī tas nav pilnībā joprojām izdarīts *de jure*, kas joprojām nozīmē potenciālus draudus arī valstu vardarbības monopolem.

2.6. Privāto militāro un drošības spēku attīstības perspektīvas

Attiecīgi pēc tam, kad ir izpētītas PMK un PDK vēsturiskajā, politiskajā, militārajā, ekonomiskajā un normatīvajā dimensijās, ir iespējams izdarīt prognozes par šīs industrijas perspektīvām un attīstību tuvākajos 10 gados, piedāvājot 3 provizoriskos scenārijus.

2.6.1. Scenārijs A – PMK un PDK triumfs, izkonkurējot nacionālos bruņotos spēkus

Ekonomiskajā dimensijā privātās drošības un militārās industrijas tendence ir skaidra, tā spēj dubultot savus apjomus desmit gadu laikā, kas nozīmē, ja šobrīd tie ir apmēram 200 miljardi dolāru, tad 2020.gadā tie sasniegs jau 400 miljardus dolāru. Salīdzinājumam ASV aizsardzības budžets 2010. fiskālajam gadam tika aprēķināts 663,8 miljardi dolāru (130 miljardi no tiem aizjūras operācijām Irākā un Afganistānā)¹⁶⁵. Pie šādiem kāpumiem industrijā, ja jau šobrīd tās apmēri ir salīdzināmi ar trešo daļu no ASV militārajiem tēriņiem, 10 gadu laikā attiecība varētu būt vismaz puse vai pat divas trešdaļas no tā. Tāpat privāto līgumslēdzēju attiecība pret militārpersonām ir pēdējo 10-20 laikā augusi no 1:10 līdz pat 1:1 un Irākas gadījumā, kā jau tas tika apskatīts, tad 2009.g. līgumslēdzēju skaits pārsniedza ASV armijas kontingentu. P.Singers 2010.g. februārī atzīmē, ka „jau šobrīd ASV Aizsardzības Departaments tērē tikpat daudz naudas līgumu slēgšanai, cik visa valsts par ieročiem”¹⁶⁶. Tas nozīmē, ka 2020. gadā, pieņemot, ka pasaulē joprojām saglabāsies zemas intensitātes asimetriska karadarbība, attiecība konfliktu zonās varētu būt 2 PMK vai PDK darbinieki uz 1 nacionālo bruņoto spēku karavīru. Ekonomiskās recesijas periodā, kad tas ir kļuvis vēl būtiskāk, vēl vismaz līdz 2015. gadam PMK un PDK izmantojums Irākā, bet īpaši jau Afganistānā un citviet potenciālajās konfliktu vietās pasaulē ļaus noslēpt nepopulārus izdevumus un politiskos lēmumus no sabiedrības. Šis scenārijs ir pievilcīgs no plurālistu skatu punkta, proti, daudz lielāka nozīme tiek piešķirta nevalstiskajiem aktieriem, tostarp PMK un PDK, un tikai ar to īpašajām militārajām un citu saistīto specifisko nozaru zināšanām būtu iespējams garantēt drošību, veikt konfliktu stabilizāciju un miera uzturēšanu reģionos, kur norisinās nesamierināmi konflikti starp karojošajām pusēm ar asimetriskām taktikām.

2.6.2. Scenārijs B – PMK un PDK noriets, valstiskās vardarbības nesēju stiprināšana

Saskaņā ar šo prognozi 5-10 gadu laikā PMK tiktu pilnībā aizliegtas starptautiskajā līmenī ar stīpru šī atbalsta paušanu nacionālajā līmenī, bet PDK funkcijas tiktu limitētas līdz apsargāšanai un loģistikas nodrošinājumam, un šo kompāniju kopējais skaits pasaulē saruktu. Tas būtu neoreālisma modelis, kas nosaka, ka valstīm tomēr ir noteicošā loma starptautiskajā arēnā, tātad arī to bruņotie spēki var kalpot par vienīgo drošības avotu, bet citi spēlētāji tikai apdraud šīs pozīcijas, jo valsts varētu pilnībā zaudēt savu monopolstāvokli pielietot leģitīmu vardarbību. Šis scenārijs papildītos pie 2 nosacījumiem: 1) *Montreux* dokuments un

¹⁶⁵ DoD Releases Fiscal 2010 Budget Proposal. 07.05.2009.

<http://www.defense.gov/Releases/Release.aspx?ReleaseID=12652> (U.S. Department of Defense Home Page; skatīts: 08.05.10)

¹⁶⁶ Singer P.W. *The Regulation of New Warfare*. The Politic, February, 2010.

http://www.brookings.edu/opinions/2010/0227_defense_regulations_singer.aspx (Brookings Institution Home Page; skatīts: 08.05.10)

starpvaldību tikšanās kā multilaterāls forums ļautu vai nu papildināt jau esošo dokumentu, iekļaujot tajā arī sankcijas par saistību neizpildi, kā arī tas transformētos no rekomendējoša par legāli saistošu, vai arī izveidotu jaunu starptautisko aktu, kas apvienotu valstis PDK regulācijai un PDK aizliegumam; 2) PMK un PDK tiktu iesaistītas kādā notikumā, kā, piemēram, *Blackwater* vai *Sandline* starptautiskie skandāli, tikai lielākā apjomā un tam piemistu „iedarbinošs efekts”. Ja 11/9 bija „iedarbinošs efekts” attiecībā uz privātajiem militārajiem un drošības spēlētājiem kā būtiskiem ieročiem cīņai pret terorismu, tad līdzīgs notikums, piesaistot sabiedrības uzmanību ar CNN efekta palīdzību, liktu izdarīt spiedienu valstīm mainīt ārpolitiku un aizliegt vai ļoti limitēt PMK un PDK. Kā potenciālo piemēru var minēt masu sacelšanās un demonstrācijas, valsts apvērsumus, kas neļauj valdībām atbildēt ar armijas bruņotu iejaukšanos, lai nepanāktu analogisku nosodījumu kā Ķīnas „Tjananmeņas laukuma” gadījumā, bet PMK iesaiste ļautu gan panākt sacelšanās apspiešanu, gan novadīt nosodījumu uz sevi, bet vienlaicīgi šāda rīcība arī kalpotu kā „iedarbinošais efekts”, proti, spēcīgs arguments, lai aizliegtu šo kompāniju darbību. Irākas karā PMK un PDK piedzīvoja savu visstraujāko izaugsmi kompāniju skaita, pasūtījumu, līgumu uzdevumu ziņā, bet vienlaicīgi arī to darbinieki tika iesaistīti neskatāmos skandālos par uzbrukumiem civiliedzīvotājiem, nepamatotām apšaudēm un nogalināšanām, tādējādi pārkāpjot vairākas *jus in bello* normas, par to netiekot sodīti, kas valstīm 21.gs. otrajā desmitgadē liktu saprast, ka *outsourcing* nevar piemērot sfērām, kuras tieši ietekmē demokrātijas pamatvērtības, proti, neļaut ekonomisku apsvērumu dēļ privātos vardarbības nesējus stādīt augstāk par cilvēktiesībām. Tāpat arī beidzoties karadarbībai Irākā un Afganistānā, izzustu arī lielais pieprasījums pēc PMK un PDK pakalpojumiem valdību pasūtījumu līmenī, bez kuriem šo kompāniju loma starptautiskajās attiecībās strauji mazinātos.

2.6.3. Scenārijs C – regulēta privāto un valsts vardarbības nesēju partnerība

Scenārijs C nozīmētu valstu un privāto drošības kompāniju partnerības turpināšanos arī 21.gs. otrajā desmitgadē, bet ar daudz lielākiem ierobežojumiem starptautisku līgumu formā attiecībā gan uz vieniem, gan otriem. Valstis nedrīkstētu sadarboties ar kompānijām, kuras būtu iepriekš iesaistītas pārkāpumos, kā arī nedrīkstētu izmantot līgumslēdzējus karadarbības pozīcijās, ar ļoti augstu iespēju tikt iesaistītiem bruņotās sadursmēs. Tas nozīmētu, ka PMK izzustu un to darbinieki pārkvalificētos uz PDK (starptautiskā spiediena dēļ vairs nevarētu figurēt jēdziens „privātā armija”), proti, tiktu nodarbināti militārās loģistikas, pārvadājumu, militārpersonu apmācības, vēstniecību un privātpersonu apsardzes kā arī citās specifiskās tirgus nišu nozarēs. Viennozīmīgi algotņu profesija ir viena no vecākajām pasaulē, un kaut arī nav tiešas vēsturiskās kontinuitātes starp PMK, PDK un klasiskajiem algotņiem, tomēr kopējā

tendence rāda, ka valstis nav pašpietiekamas un „potenciālo konfliktu vietu tirgus” joprojām ir plašs, sākot no Āfrikas kontinenta un Tuvajiem Austrumiem, proti, Izraēlu, Irāku, Afganistānu, Irānu, Pakistānu, un beidzot ar Dienvidameriku un Āziju, kas nozīmē, ka pastāvēs nenovēršama nepieciešamība arī pēc privātā sektora palīdzības. Starptautiskā līmenī PDK darbību kontrolētu likumīgi saistoši starptautiskie līgumi (*Montreux* dokumenta papildinājums ar sankcijām pārkāpumu gadījumā vai analogiska starptautiskā akta sastādīšana un ratificēšana), bet monitoringu nacionālajā līmenī nodrošinātu valstu atbildīgās institūcijas, izsniedzot (pārkāpumu gadījumā anulējot) licences, savukārt pārkāpumus izmeklētu un sankcijas piemērotu gan nacionālās, gan starptautiskās kara tiesas. Šis modelis darbotos pēc drošības tirgus pašregulācijas mehānisma, proti, izvēloties līgumus privātās kompānijas vadītos pēc *jus ad bellum* principiem, bet tos izpildot pēc *jus in bello*, proti, nekādā gadījumā nepārkāpjot starptautiskās normas par cilvēktiesībām un spēku pielietojot tikai galējas nepieciešamības gadījumā proporcionālā veidā aizsardzības nolūkos, jo citādāk ekonomisku apsvērumu dēļ būtu jāreķinās ar biznesa pārtraukšanu.

Nobeigums

Bakalaura darbā izvirzīto mērķi - **izpētīt privāto militāro un drošības kompāniju lomu 21.gs. starptautiskajā drošības vidē, izprotot to ietekmi uz mūsdienu karadarbības transformāciju** – ir izdevies sasniegt. Pēc dažādu faktoru, kas noteica PMK un PDK izmantojuma lomas pieaugumu zemas intensitātes konfliktu asimetriskā karadarbībā, analīzes ir iespējams izdarīt vairākus secinājumus, salīdzinot privāto aktieru spējas mainīt valstu monopolstāvokli uz leģitīmās vardarbības pielietošanu, konkurējot ar nacionālajiem bruņotajiem spēkiem vēsturiskajā, politiskajā, militārajā, ekonomiskajā un normatīvajā dimensijās.

Vēsturiskās dimensijas izpēte ļāva izprast to, ka savā vismaz 3300 gadu evolūcijā no algotņiem par strukturētām, uz peļņas gūšanu orientētām PMK un PDK, valstis, tirdzniecības kompānijas un indivīdi ir paļāvušies uz tām, lai nodrošinātu savu drošību, kā arī caur neoficiāliem kanāliem līdzīgi kā „ēnu ekonomikā”, tāpat arī „ēnu politikā” tās ļāva realizēt iepriekš minēto klientu mērķus. Kaut arī tradīcijas ir senas, PMK un PDK tomēr ir jauni aktieri starptautiskajās attiecībās un nevar uzskatīt, ka starp algotņiem un tām eksistē vēsturiskā kontinuitāte, jo tās ir organizētas, ar lielākiem cilvēkresursiem un potenciālu drošības nodrošināšanā, kas novedis pie līdz šim nepieredzēti plašākā to pielietojuma. PMK un PDK radās Aukstā kara beigu periodā atšķirībā no pašnodarbinātajiem algotņiem, kas ir pastāvējuši visu laiku, un to attīstīšanos ietekmēja drošības tirgus pašneregulēšanās pēc visparastākajiem brīvā tirgus ekonomikas principiem, savedot kopā pieprasījumu ar piedāvājumu. Piedāvājumu, karadarbībai transformējoties no bipolāra pasaules dalījuma ar simetrisku karadarbību uz asimetriskiem zemas intensitātes konfliktiem, veidoja bez darba palikušie bijušie nacionālo bruņoto spēku, dažādu speciālo dienestu darbinieki apvienojumā ar pārmaiņu periodā brīvāk pieejamo vieglo bruņojumu un apjukumu, kas uz brīdi iestājās ieroču tirgū, sabrūkot PSRS. Pieprasījumu savukārt veidoja režīmu maiņas dažādās pasaules valstīs, biznesa korporāciju cīņa par derīgajiem izrakteniem, kā arī tas, ka ASV palika bez ievērojamā pretinieka PSRS, tātad kara mašīnerijai vajadzēja pārorientēties uz citiem konfliktiem. Kopumā var secināt, ka PMK un PDK aizpildīja vakuuma stāvokli drošības industrijā, kad valstis samazināja savu militāro kapacitāti neproporcionāli konfliktiem pasaulē, kurus „kādam” vajadzēja atrisināt, un privātās militārās un drošības kompānijas vienkārši uzņēmās šo lomu.

Politiskās dimensijas ietvaros PMK un PDK spēj izmainīt valstu monopolstāvokli leģitīmās vardarbības pielietošanā sekojošos gadījumos: 1) ja pakalpojumu pasūtītāja valstij vai

lēģitīmai neatkarības kustībai nav pašiem savu bruņoto spēku vai tie ir vāji attīstīti, tad PMK un PDK vai nu paši iesaistās karadarbībā vai arī militāro spēju ziņā tos aizvieto vai papildina; 2) ja valdībai ir jānoslēpj no sabiedrības nepopulāri karadarbības izdevumi (finansiālie un cilvēkresursi – bojā gājušo karavīru skaits), tad tā var izmantot, to, ka līgumi ar privātajām kompānijām nav publiski pieejami, kā arī bojā gājušo vai kā karagūstekņu saņemto līgumdarbinieku skaits netiek apkopots un publiskots; 3) ja valsts, uzņemoties saistības starptautiskā līmenī, saprot, ka ar sākotnējo karavīru kontingentu nespēj atrisināt konfliktu (piemēram, miera uzturēšanas misijas vai Irākas kara gadījumā) vai ierobežojumu dēļ nedrīkst to palielināt, tad tā var izmantot privātās kompānijas, lai papildinātu iztrūkumu armijas kapacitātē. Šobrīd vēl teorētiskā līmenī arī starptautiskās organizācijas, piemēram, ANO miera uzturēšanas misijās varētu izmantot PMK un PDK pakalpojumus stratēģisko objektu apsargāšanā, karavīru trenēšanā, loģistikā un citos. Tā saucamais „CNN efekts” jeb visas sabiedrības klātbūtnes faktors konfliktos vairāk kā jebkad agrāk fokusē uzmanību uz politiskajām izmaksām un to, kā politiķi, valdības un valstis karadarbībā tiek galā ar pirms tam iniciētajiem mērķiem un uzdevumiem, tādēļ PMK un PDK izmantojums var tikpat labi uzskatīts kā politisks ieguvums (EO piemērā Angolā un Sjerraleonē), vai arī negatīvi ietekmēt starptautisko atbalstu kādai ārpolitikai. *Blackwater* un citu kompāniju *jus in bello* un cilvēktiesību principu pārkāpumi Irākas karā kalpoja kā politiskie zaudējumi, jo incidenti Falludžas pilsētā un Nisouri laukumā Bagdādē pirmo reizi pievērsa uzmanību PMK un PDK lomai starptautiskajās attiecībās 21.gs. ļoti negatīvā formā. Tie ļāva pamatoti apšaubīt un kritizēt neokonservatīvistu un Dž.Buša administrācijas sagatavoto privātā militārā un drošības sektora integrāciju ASV kara mašīnērijā un iebrukumu Irākā, kā arī PMK un PDK uzticamību un kontroli, un iesākt diskusijas par to ierobežošanu, kontroli un aizliegšanu.

Militārās dimensijas analīze ļāva izprast PMK un PDK attīstības dinamiku pēdējās divās desmitgadēs. Privātās kompānijas salīdzinājumā ar nacionālajiem bruņotajiem spēkiem ir piedzīvojušas ļoti strauju izaugsmi, jo, ja lielvalstu ASV un Krievijas armijas pēc Aukstā kara beigām tika samazinātas par simtiem tūkstošu dienējošo, tad privātajā sektorā bija vērojama diametrāli pretēja tendence. Desmit līdz divdesmit gadu laikā pieaugusi ir gan attiecība starp līgumslēdzējiem un militārpersonām to izmantojumā karadarbībā no 1:50 uz 1:10 līdz pat 1:1, gan arī izmantoto kompāniju skaits konfliktos ir audzis no pāris desmitiem līdz simtiem. Pēc būtības 11/9 notikumi un tos pavadošais Irākas karš bija ne tikai eksplozīva debesskrāpjos, bet īsts sprādziens arī militārajā un drošības tirgū, jo līgumslēdzēju izmantojums skaita ziņā viena konflikta ietvaros no 90.gadu sākuma līdz 21. gadsimta pirmās desmitgades vidum pieauga no pāris simtiem, kas darbojās bruņoto spēku apmācīšanai kā „spēka vairotāji”, līdz pat 190 000

Irākas karā, kur tie jau darbojās gandrīz visās karadarbības un miera uzturēšanas sfērās, sākot no konvoju, personāliju, stratēģisko objektu apsargāšanas līdz pat militārajai loģistikai, pārvadājumiem, izlūkošanai un vietējo bruņoto spēku apmācīšanai. Attīstība pēdējos parametros ir pārsteidzoša, jo izmantotais līgumdarbinieku skaits ir pieaudzis 380 reizes jeb par 380 000%, tādējādi izaugsmes ziņā PMK un PDK pilnīgi noteikti bija izkonkurējušas nacionālos bruņotos spēkus kā valstu leģitīmās vardarbības nesējus. Kaut arī lielāko daļu privāto kompāniju sniegto pakalpojumu varētu paveikt arī nacionālās armijas karavīru, ja vien tiktu palielināts to skaits, tad tai pat laikā eksistē tā saucamās „nišu” nozares, piemēram, K-9 suņu apmācības, militārā loģistika, pārvadājumi, arhitektūras un inženieru pakalpojumi, kurās, no vienas puses, privātās sektors ir ļoti labi specializējies, bet no otras puses valstij un armijai šo prasmju apgūšana prasītu papildus laiku un resursus, bet brīžos, kad steidzami jāpieņem lēmumi par iesaistīšanos karadarbībā, tad pēdējās minētās nepieciešamības var izrādīties pašas kritiskākās.

Analizējot PMK un PDK kā jaunus aktierus **ekonomiskajā dimensijā**, tika pārbaudīts, vai ekonomiskais izdevīgums ir tas, kas valdībām liek izmantot privātā sektora pakalpojumus valsts piedāvāto vietā. Irākas kara gadījumā, analizējot ASV valdības atskaites un salīdzinot PDK izmantojumu apsardzes pakalpojumiem ar nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, atklājās, ka 4 no 5 gadījumiem tie novērtēti kā lētāki, ļaujot ietaupīt valstij simtiem miljonu dolāru. Tādējādi praksē pierādījās *outsourcing* stratēģijas pamatnozīme, atdalot drošības sfēras izmaksas tajās pozīcijās, kur privātais sektors to var izdarīt lētāk, no armijas primārajiem uzdevumiem, respektīvi, tiešas iesaistīšanās bruņotos konfliktos. Tāpat arī tika pārbaudīts atalgojums kā motivējošais faktors karavīriem, izvēloties starp savstarpēji konkurējošajiem valsts nacionālajiem bruņotajiem spēkiem un PMK un PDK kā privāto sektoru. Atalgojuma atšķirības izrādījās pārsteidzošas, proti, PMK un PDK darbinieki dienā Irākā saņem no 350 līdz 1500 dolāriem dienā, nedēļas laikā nopelnot tikpat vai pat vairāk kā regulārās armijas kareivji mēnesī, bet gada laikā atalgojums var būt apmēram 3-6 reizes augstāks nekā armijā dienējošajiem. Tādējādi privātās kompānijas ir finansiāli vilinoša alternatīva ne tikai pēc Aukstā kara bez darba palikušajiem karavīriem un specdienestu darbiniekiem, bet arī pašreizējiem bruņotajos spēkos dienējošajiem. Arī ar PMK un PDK noslēgto līgumu skaits un apjoms nepilnu 10 gadu laikā ir audzis no pāris desmitiem miljonu līdz pat 1 miljardam dolāru, un tikpat straujos tempos ekonomisko izaugsmi ir piedzīvojusi arī visa privātā drošības un militārā industrija kopumā, spējot desmitgades laikā dubultot savus apmērus, bet kopumā kopš Aukstā kara beigām pat četrkārtot. Pētījumā par vienu no metodēm, kā pārbaudīt PMK un PDK industrijas izaugsmi, tika izvēlēta to ekonomiskā stāvokļa akciju

tirgū izmaiņas attiecībā pret konfliktiem pasaulē. Kaut arī lielākā daļa kompāniju nav nodevušas savas akcijas publiskā tirgū vai arī to ir darījušas tikai pēdējos gados jau pēc Irākas kara, tomēr atsevišķu lielāko bruņojuma un privāto militāro pakalpojumu korporāciju gadījumā korelācija starp to akciju kāpumu un iesaisti karadarbībā ir nepārprotami pozitīva – jo vairāk tās iesaistās starptautiskajos konfliktos, jo lielāku kāpumu piedzīvo to akcijas. Ja pirms un pēc Kosovas konflikta PMK un PDK piedzīvoja kritumus, tad paša konflikta laikā, bet īpaši pēc 11/9 notikumiem un Irākas karam sākoties, to stāvoklis akciju tirgū tikai uzlabojās. No tā var secināt, ka tuvākajā nākotnē PMK un PDK stāvokļa izpēte akciju tirgū var kalpot kā labs izpētes instruments un lakmusa papīrs tam, lai noteiktu, cik konfliktu norisinās pasaulē un cik daudz no tiem ir iesaistīts privātais sektors.

Normatīvajā dimensijā jāuzsver, ka algotņu izmantojums valstīm vienmēr ir bijis „zobens ar divām šķautnēm” - no vienas puses mūsdienās tāpat kā vēsturē līgumslēdzēju izmantojums ļauj stiprināt armijas pozīcijas karadarbībā, atbildot uz asimetriskajām pretinieku kaujas taktikām, bet no otras puses vēl nekad valstīm nav izdevies pilnībā pakļaut likumiem un kontrolēt privāto drošības tirgu. PMK un PDK neiztur šīs dimensijas kritiku ne attiecībā uz karadarbības privatizāciju, ne to, ka tās nevar tikt sauktas pie atbildības, pārkāpjot *jus in bello* un cilvēktiesību principus, pastrādājot kara noziegumus. Kaut arī indivīdu un grupas līmenī, PMK un PDK akcentē, ka vadās pēc ierastās taisnīga kara izpratnes, neuzņemoties līgumus ar krimināliem vai starptautiski neatzītiem klientiem, pielietojot tikai proporcionālu spēku, tomēr realitātē, izdarot kara noziegumus, tās sevi sodīt var vienīgi atlaižot darbiniekus. Valstu līmenī, salīdzinot ASV un Lielbritānijas (kā lielākās PMK un PDK izmantotājas un valstis, kurās tās ir reģistrētas) attiecīgos likumu aktus, atklājās, ka paradoksālā kārtā ASV līgumdarbinieku noziegumu izmeklēšanu un notiesāšanu veic nevis valstī, kurā tie tiek pastrādāti, bet gan tikai ASV, tādējādi padarot šīs kompānijas imūnas Irākas gadījumā pret tās likumiem. Tāpat joprojām nav precizitātes tajā, pēc kāda likuma un pēc kāda statusa – civilpersonas vai militārpersonas – var tiesāt līgumdarbiniekus, kā rezultātā eksistē regulējošās likumdošanas un monitoringa vakuums. Lielbritānija, savukārt, vēl pirms Irākas kara jau ir sākusi diskusijas un rīcībpolitikas izstrādi attiecībā uz PMK un PDK, bet kopumā tā izturās ļoti piesardzīgi pret šo nozari (kaut arī tieši šīs valsts līgumdarbinieki tiek visaugstāk vērtēti, saņemot vislielākos atalgojumus) savas vēsturiskās pieredzes ar algotņiem dēļ. Šīs valsts politiskajās nostādnēs attiecībā uz regulāciju dominē uzskats, ka privātās kompānijas tomēr nedrīkst aizliegt, tā atzīst, ka joprojām ir pārāk maz zināšanu par šo nozari un balstās uz ideju, ka privātajā sektorā darbojas pašregulācijas principi. Starptautiskajā līmenī ANO Ženēvas Konvencijas Papildus Protokols I aizliedz izmantot algotņus karadarbībā, bet

neparedz sankcijas par pārkāpumiem, un ASV kā lielākā PMK un PDK izmantotāja to nav ratificējusi, bet kā forums un rekomendējošs, vienojošais dokuments, kurā tiek meklēti monitoringa un ierobežošanas risinājumi, kalpo *Montreux* dokuments, kas tuvākajā nākotnē varētu kalpot par pamatu jauno aktieru juridiskā stāvokļa noteikšanai un kontrolei. Kamēr PMK un PDK, valstīm tās izmantojot, ir atzītas tikai *de facto*, bet nav līdz galam atrisināts to juridiskais stāvoklis, tikmēr nevar uzskatīt, ka tās spēj nopietni apdraudēt valstu vardarbības garanta monopolstāvokli, izkonkurējot nacionālos bruņotos spēkus.

Bakalaura darbā izvirzītā **hipotēze - „PMK un PDK straujā attīstība pēc Aukstā kara beigām, konkurējot ar nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, neapdraud valstu monopolstāvokli vardarbības pielietošanā” – tiek pierādīta.** Valstu monopolstāvoklis netiek apdraudēts, jo: 1) neatkarīgi no PMK un PDK lomas nozīmīguma pieauguma, ne lielvalstis, ne attīstības valstis uz tām pilnībā nepaļaujas, armijām joprojām ir galvenā nozīme nacionālajā drošībā; 2) kaut arī PMK un PDK ekonomisku, politisku un militāru faktoru dēļ tiek izmantotas vēsturē vēl nepieredzētos apmēros, tomēr pārsvarā tās darbojas vājajās un *failed-state* valstīs, kurām nav izveidojies vai nostabilizējies leģitīmās vardarbības monopols, bet attīstītās valstis – ASV un Lielbritānija – konfliktu risināšanā izmanto armiju un privātās kompānijas vienlīdzīgās proporcijās; 3) PMK un PDK ieņem vietu drošības tirgū paralēli valstīm kā leģitīmās vardarbības nesēju (armijas) turētājām, izpildot *outsourcing* stratēģijas uzdevumus nevis privatizējot valstu funkcijas; 4) neatkarīgi no kara transformācijas, PMK un PDK joprojām pilda atbalsta nevis tiešās armijas funkcijas, pie tam tikai ekonomiski izdevīgākajās sfērās; 5) kamēr valstis tikai faktiski atzīst PMK un PDK, tās izmantojot, bet neleģitīmē tās juridiskā formā, tikmēr tās nevar uzskatīt par pilnvērtīgām nacionālo bruņoto spēku aizvietotājām. Šobrīd ir sasniegts kritiskais punkts, kad PMK un PDK tiek izmantotas tikpat lielos apmēros kā nacionālie bruņotie spēki, tādēļ nevar uzskatīt, ka to pozīcijas attiecībā pret valstu vardarbības monopolu būtu spēcīgākas, bet atkārtoti pētījumi tuvākajā laikā ļautu izprast, kam par labu nosliecas svaru kausi – valstu armijām vai PMK un PDK drošības nodrošināšanā starptautiskajā sistēmā.

Atbildot uz izpētes **problēmjaudājumu „PMK un PDK straujā attīstība un darbība pēdējā laikā ir drauds vai panākumu atslēga valstu drošības nodrošināšanā starptautiskajā sistēmā?”**, PMK un PDK rīcībā esošās attiecīgo nozaru prasmes un potenciāls ļauj valstīm veiksmīgi sasniegt iekšpolitikas un ārpolitikas mērķus, nodalot uz ekonomiskā izdevīguma pamata tiešās no netiešajām karadarbības funkcijām un izmaksām, konfliktu atrisināšanā. Tiesa gan tas izpildās vienīgi pie nosacījuma, ka PMK un PDK

nepārkāpj taisnīga kara principus, kas ir ietverti starptautiskajos un nacionālajos cilvēktiesību un kara likumu aktos, kā arī tad, ja pašas kompānijas, valstis un starptautiskās organizācijas spēj privāto sektoru kontrolēt un pakļaut sankcijām pārkāpumu gadījumā. Pretējā gadījumā militārā un drošības vakuuma aizpildījums ar privātajiem aktieriem konfliktos, kur valstis pēc Aukstā kara vienas pašas netiek galā, nav attaisnojums ar normatīvā un kontroles vakuuma pieļaušanu. Mūsdienu starptautiskajās attiecībās vairs nevar vadīties pēc principa, ka visi izmantotie līdzekļi karā ir labi un attaisnojami, par to izmantošanu ir jāuzņemas atbildība. Kas attiecas uz darba sākumā izvirzītajiem uzdevumiem mērķa sasniegšanai, tad tie ir izpildīti, jo ir izdevies sniegt atbildes uz pētāmajiem jautājumiem saistībā ar PMK un PDK lomu starptautiskajās attiecībās visās 5 analīzes dimensijās.

No 3 iespējamajiem PMK un PDK attīstības scenārijiem, autoraprāt, pietiekami ticamas ir gan prognozes par privāto kompāniju aizliegumu, gan to, ka tās spēs apdraudēt valstu vardarbības monopolu, būtiski konkurējot ar armiju. Tomēr pēc 5 dimensiju analīzes visticamākā perspektīva ir C scenārijs, proti, joprojām tuvāko 10 gadu laikā pastāvēs vienlīdzīga partnerība starp privāto un publisko sektoru drošības sfērā, PMK un PDK joprojām būs *outsourcing* nevis privatizācijas stratēģijas aktieri, bet tiks panāktas nozīmīgas likumīgi saistošas starptautiskās vienošanās, kas pārskatīs, kuras funkcijas privātajām kompānijām uzticēt, paredzot pastiprinātu valdību monitoringu un kontroles, licencēšanas mehānismu izstrādi nacionālajā un starptautiskajā līmenī.

Tā kā šajā pētījumā tika sniegtas atbildes uz jautājumiem un analizētas tikai vispārējās 5 dimensiju tendences attiecībā uz PMK un PDK, atbildot uz iepriekš sagatavotiem jautājumiem, tad eksistē vēl ļoti daudz iespēju šos aktierus analizēt gan katrā no dimensijām padziļinātāk, gan izpētīt to lomu vienā konkrētā konfliktā, gan salīdzināt vairākas kompānijas savā starpā. Tēma ir visnotaļ zinātniski interesanta un ir pelnījusi maksimāli dažādu viedokļu apmaiņu par to. Pastāv vēl daudz neizpētītu aspektu, kā arī nav iespējams precīzi paredzēt, kā mainīsies PMK un PDK loma gan pēc konfliktu atrisināšanas Irākā un Afganistānā, gan kā valstu un starptautiskajā līmenī izdosies atrisināt to kontroles un normatīvos aspektus, tādēļ tas ir nākamo pētījumu uzdevums.

Izmantoto avotu un literatūras saraksts

Literatūra:

- 1) Aguirre M. *Conflicts armés fin de siècle*. Monde diplomatique, Novembre 1995. p.10;
- 2) Bearpark A., Schulz S. *The Future of the market*. In: Chesterman S., Lehnardt C. *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*. Oxford: Oxford University Press. 2007. p.240;
- 3) Bellamy A.J., Williams P., Griffin S. *Understanding Peacekeeping*. Cambridge: Polity Press, 2004. p.207;
- 4) Brasher B. *Implosion: Downsizing the US Military, 1987-2015*. Westport: Greenwood Publishing Group. 2000. p.87;
- 5) Crevelde M.V. *On Future War. The Most Radical Reinterpretation of Armed conflict Since Clausewitz*. London: Brassey's (UK). 1991. p.10-14; 20;
- 6) Faltas S., Chrobok V. *Disposal of Surplus small arms: A Survey of Policies and Practices in OSCE countries*. Bonn International Center for Conversion, British American Security Information Council, Saferworld, Small Arms Survey. 2004. p.12;
- 7) Frankel B. *Roots of Realism*. London: Frank Cass and Company. 1996. p.212;
- 8) Fuchs A.E. *Searching for Resources, Offering Security...Private Military Companies in Sierra Leone*. In: Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007.p.108-109;
- 9) Gargan J.J. *To Defend a Nation: An Overview of Downsizing and the U.S. Military*. Management, Vol.2, No.3. 1999. p.228;
- 10) Hobbes T. *Leviathan*. London: Forgotten Books. 2008. p.85-86;
- 11) Hobson J.M. *The State and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press. 2000. p.64;
- 12) Holsti K.J. *War, Peace and the State of the State*. International Political Science Review, 1995, vol.16, Nr.4. p.321;
- 13) Howe H.M. *Private Security Forces and African Stability: The Case of Executive Outcomes*. The Journal of Modern African Studies, Vol.36, No.2, 1998. p.308-309; 311-317;
- 14) Isenberg D. *Shadow Force: private security contractors in Iraq*. Westport: Greenwood Publishing Group, 2009. p.7; 33; 43; 59;
- 15) Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007. p.38-39;

- 16) Khong Y.F. *Neoconservatism and the domestic sources of American foreign policy: the role of ideas in Operation Iraqi Freedom*. In: Smith S., Hadfield A., Dunne T. *Foreign Policy: theories, actors, cases*. New York: Oxford University Press. 2008. p.256-258;
- 17) Kinsey C. *Corporate Soldiers in International Security. The Rise of Private Military Companies*. London: Routledge. 2006. p.8; 36-38; 40-43; 54-55; 63; 70-71; 104-105;
- 18) Kramer D. *Does History Repeat Itself? A Comparative Analysis of Private Military Entities*. In: Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007. p.23-30;
- 19) Leander A. *The Market for Force and Private Security: The Destabilizing Consequences of Private Military Companies*. *Journal of Peace Research*, 2005. p.610;
- 20) Matheson C. *Weber and The Classification of Forms of Legitimacy*. *The British Journal of Sociology*, Vol.38., No.2. 1987. p.199-204;
- 21) Mearsheimer J.J. *Structural Realism*. Dunne T., Kurki M., Smith S. *International relation theories: discipline and diversity*. Oxford: Oxford University Press. 2007. p.72.-74;
- 22) Murphy M.C. *Surrender of Judgement and The Consent Theory of Political Authority*. *Law and Philosophy*, Vol.16, No.2. 1997. p.115;
- 23) O’Braien K.A. *Privatizing Security, Privatizing War? The New Warrior Class and Regional Security*. In: Rich P.B. *Warlords in International Relations*. New York: Palgrave Macmillan Publishers. 1999. p.55;
- 24) O’Looney J. *Outsourcing state and local government services: decision-making strategies and management methods*. Westport: Greenwood Publishing Group. 1998. p.23-28;
- 25) Ortiz C. *The Private Military Company: An Entity at the Center of Overlapping Spheres of Commercial Activity and Responsibility*. In: Jager T., Kummel G. (Eds.) *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag fuer Sozialwissenschaften. 2007. p.56-60;
- 26) Power M.J., Desouza K.C., Bonifazi C. *Outsourcing Handbook: How to Implement a Successful Outsourcing Process*. London: Kogan Page. 2006. p.3;
- 27) Robinson P. *The CNN effect: can the news media drive foreign policy?* *Review of International Studies*, Vol.25, No.2., 1999. p.301-302;
- 28) Santasuosso A. *Kadesh Revisited: Reconstructing the Battle Between the Egyptians and the Hittites*. *The Journal of Military History*, Vol.60, No.3. 1996. p.428;
- 29) Scahill J. *Blackwater. The Rise of The World’s Most Powerful Mercenary Army*. New York: Nation Books, 2007. p.6; 15; 24; 50-54; 166-168;

- 30) Schniederjans M.J., Schniederjans A.M., Schniederjans D.G. *Outsourcing and Insourcing in an International Context*. New York: M.E.Sharpe Inc. 2005. p.4;
- 31) Singer P.W. *Corporate Warriors: The Rise of Privatized Military Industry and Its Ramification for International Security*. International Security, Vol.26, No.3. 2002. p.193; 200-202;
- 32) Singer P.W. *Corporate Warriors: The Rise of Privatized Military Industry*. New York: Cornell University Press, 2003. p.138; 143-146;
- 33) Singer P.W. *Outsourcing War*. Foreign Affairs, Vol. 84, No.2. 2005. p.120; 122-123; 127-129;
- 34) Singer P.W. *The Private Military Industry and Iraq: What Have We Learned and Where to Next?* Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). 2004. p.4; 11;
- 35) Singer P.W., Pelton R.Y., Drohan M. perf. *Shadow Company*. Dir. Bicanic N., Bourque J. Purpose Films, 2006;
- 36) Snow D.M. *Cases in International Relations. Portraits of the Future. Fourth Edition*. New York: Longman. 2009. p.83; 89-96;
- 37) Sorabji R., Rodin D. *Ethics of War: Shared Problems in Different Traditions*. Aldershot: Ashgate Publishing. 2006. p.153; 157-160; 165-166;
- 38) *The National Security Strategy of the United States of America*. September, 2002. p.8; 29-31;
- 39) Vasquez J.A. *The War Puzzle*. Cambridge: Cambridge University Press. 1991. p.23-25;
- 40) Vēbers M. *Politika kā profesija un aicinājums*. Igors Šuvajevs - priekšv., koment., pēcv. - Rīga : Zvaigzne ABC, 1999. 31. lpp;
- 41) Waltz K.N. *Structural Realism after the Cold War*. International Security, Vol.25, No.1. (Summer 2000), p.10-12;
- 42) Walzer M. *The triumph of Just War Theory (and the Dangers of Success)*. Social Research, Vol.69., No.4 (Winter 2002). p.930-931;
- 43) Wendt A. *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*. International Organization, Vol.46, No.2, (Spring, 1992). p.398-400.

Interneta avoti:

- 44) 3261.a (1). *Military Extraterritorial Jurisdiction Act of 2000*. Public Law 106-523, November, 2000, p.1. <http://www.pubklaw.com/hi/pl106-523.pdf> (Public Law Home Page; skatīts: 05.05.10);

- 45) 802. Article 2, a, (10). *Uniform Code of Military Justice*. <http://www.ucmj.us/uniform-code-of-military-justice/sub-chapter-1-general-provisions.shtml#802.%20ART.%202.%20PERSONS%20SUBJECT%20TO%20THIS%20CHAPTER> (Uniform Code of Military Justice Home Page; skatīts: 05.05.10);
- 46) *About Us. The impossible just takes a little longer*. <http://www.skylinkaviation.com/about-us/overview/> (SkyLink Aviation Home Page; skatīts: 01.05.10);
- 47) *After 18-year ban , media see return of war dead*. Associated Press, 06.04.2009. <http://www.msnbc.msn.com/id/30065783/> (MSNBC Home Page; skatīts:27.04.10);
- 48) Alexander K., White N. *PRI-WAR Report – The United Kingdom. The Regulatory Context of Private Military and Security Services in the UK*. University of Sheffield, 30.06.2009, p.38-51. <http://priv-war.eu/wordpress/wp-content/uploads/2009/08/nr-01-09-uk.pdf> (PRI-WAR Home Page; skatīts: 05.05.10);
- 49) *Article 47. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977*. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/7c4d08d9b287a42141256739003e636b/f6c8b9fee14a77fdc125641e0052b079> (ICRC Home Page; skatīts: 18.04.10);
- 50) BAE Systems. *Share Monitor*. <http://bae-systems-investor-relations-2009.production.investis.com/en/share-price-information/share-monitor.aspx> (BAE Systems Home Page; skatīts: 04.05.10);
- 51) *Blackwater boss grilled over Iraq*. BBC News. 02.10.07. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7024370.stm (BBC News Home Page; skatīts: 28.04.10);
- 52) *Chillport (UK) Ltd Canine (K9) services train & supply dogs in following categories...* <http://www.chilport.co.uk/> (Chillport Ltd Home Page; skatīts: 01.05.10);
- 53) Clausewitz C. *On War*. The Project Gutenberg Ebook. 2006. <http://www.gutenberg.org/files/1946/1946-h/1946-h.htm#2HCH0001> (The Project Gutenberg Ebook; skatīts: 13.04.2010);
- 54) *Coalition Provisional Authority Order Number 17*. 27.06.2004, p.4. http://www.cpa-iraq.org/regulations/20040627_CPAORD_17_Status_of_Coalition_Rev_with_Annex_A.pdf (CPA - Iraq Home Page; skatīts: 05.05.10);
- 55) Committee on Oversight and Government Reform, House of Representatives, Congress of the United States. *Memorandum. Additional Information about Blackwater USA*. 01.10.2007. p.3-4.

- http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/02_10_07_cong_blackwater.pdf (BBC News Home Page; skatīts: 04.05.10);
- 56) Conachy J. *Private military companies in Iraq: profiting from colonialism*. 03.05.2004.
<http://www.wsws.org/articles/2004/may2004/pmcs-m03.shtml> (World Socialist Web Site; skatīts: 03.05.10);
- 57) *Contractors Support of U.S. Operations in Iraq*. August, 2008.
<http://www.cbo.gov/ftpdocs/96xx/doc9688/MainText.3.1.shtml#1089334> (Congressional Budget Office Home Page; skatīts: 04.05.10);
- 58) *DCAF Mission*. <http://www.dcaf.ch/about/index.cfm?nav1=1> (DCAF Home Page; skatīts: 24.04.10);
- 59) *Definition of Mercenary*. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/mercenary> (Merriam-Webster Dictionary; skatīts: 17.04.10);
- 60) *Definition of War*. <http://mw1.merriam-webster.com/dictionary/war> (Merriam-Webster Dictionary Home Page; skatīts: 08.02.10);
- 61) *DoD Releases Fiscal 2010 Budget Proposal*. 07.05.2009.
<http://www.defense.gov/Releases/Release.aspx?ReleaseID=12652> (U.S. Department of Defense Home Page; skatīts: 08.05.10);
- 62) Elsea J.K., Schwartz M., Nakamura K.H. *CRS Report for Congress. Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues*. 25.08.2008.
<http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32419.pdf> (Federation of American Scientists; skatīts: 01.05.10);
- 63) *Executive Outcomes*. <http://www.economicexpert.com/a/Executive:Outcomes.htm> (Economic Expert Home Page; skatīts: 27.04.10);
- 64) *Executive Outcomes*.
http://www.globalsecurity.org/military/world/para/executive_outcomes.htm (Global Security Home Page; skatīts: 27.04.10);
- 65) *Foreign Enlistment Act 1870. Revised Statute from the UK Statute Law Database*.
http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1870/cukpga_18700090_en_1#pb1-11g2 (Office of Public Sector Information Home Page; skatīts: 05.05.10);
- 66) Grier P. *Record number of U.S. contractors in Iraq*. 18.08.2008.
<http://www.csmonitor.com/USA/Military/2008/0818/p02s01-usmi.html> (The Christian Science Monitor Home Page; skatīts: 30.04.10);
- 67) *High pay – and high risks – for contractors in Iraq*. World, 02.04.2004.
<http://edition.cnn.com/2004/WORLD/meast/04/01/iraq.contractor/> (CNN International Home Page; skatīts: 03.05.10);

- 68) Huskey K.A., Sullivan S.M. *PRI-WAR Report – the United States of America. The American Way: Private Military Contractors & U.S. Law After 9/11*. University of Texas School of Law, 30.04.2009, p.19. <http://priv-war.eu/wordpress/wp-content/uploads/2009/05/nr-02-08-usa.pdf> (PRI-WAR Home Page; skatīts: 05.05.10);
- 69) *Just War Theory*. <http://plato.stanford.edu/entries/war/#2.1> (Stanford Encyclopedia of Philosophy; skatīts: 07.02.10);
- 70) Kube C. *Solemn Ceremony Honors War Dead*. NBC News, Fieldnotes, 08.04.2009. <http://fieldnotes.msnbc.msn.com/archive/2009/04/08/1885755.aspx> (NBC News Home Page; skatīts: 28.04.10);
- 71) *L-3 Communications Holdings, Inc. (LLL) Stock Charts*. <http://www.nasdaq.com/aspx/chartingbasics.aspx?intraday=off&timeframe=10y&charttype=ohlcsplits=off&earnings=off&movingaverage=None&lowerstudy=volume&comparison=off&index=&drilldown=off&symbol=LLL&selected=LLL> (Nasdaq Home Page; skatīts: 04.05.10);
- 72) *Letter to President Clinton on Iraq, 26.01.1998*. <http://www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm> (New American Century Home Page; skatīts: 29.04.10);
- 73) Maiese M. *Jus ad Bellum. Beyond Intractability*. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Research Consortium, University of Colorado, Boulder. Posted: June 2003. (Pieejams: http://www.beyondintractability.org/essay/jus_ad_bellum/, skatīts: 08.02.10);
- 74) *Mala in Se*. <http://dictionary.die.net/mala%20in%20se> (Die.net Online Dictionary; skatīts: 09.02.10);
- 75) *Military Pay Rates, January 1, 2003*. <http://www.dfas.mil/militarypay/militarypaytables/militarypaypriorrates/2003.pdf> (Defense Finance and Accounting Service Home Page; skatīts: 02.05.10);
- 76) Miller C.T. *Contractors outnumber troops in Iraq*. Los Angeles Times, 04.07.2007. <http://articles.latimes.com/2007/jul/04/nation/na-private4/5> (LA Times Home Page; skatīts: 30.04.10);
- 77) *Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States related to Operations of Private Military and Security Companies during Armed Conflict*. 17.09.2008, p.3. <http://www.eda.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/topics/intla/humlaw.Par.0057.File.tmp/Montreux%20Document%20%28e%29.pdf> (Confederation Suisse, Federal Department on Foreign Affairs Home Page; skatīts: 06.05.10);

- 78) *Ninth Report of the Foreign Affairs Committee. Private Military Companies. Response of the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs.* Session 2001-2002. October, 2002. p.1-4.
http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/7179755/2002_oct_ninth_report (FCO Home Page; skatīts: 29.04.10);
- 79) *Participating States of the Montreux Document.*
<http://www.eda.admin.ch/eda/en/home/topics/intla/humlaw/pse/parsta.html>
(Confederation Suisse, Federal Department on Foreign Affairs Home Page; skatīts: 06.05.10);
- 80) Peterson L. *Privatizing Combat, the New World Order. Making a Killing.* 28.10.2002.
<http://projects.publicintegrity.org/bow/report.aspx?aid=148> (The Center for Public Integrity Home Page; skatīts: 03.05.10);
- 81) *PMC's can be defined as...* <http://www.privatemilitary.org/definition.html> (Private Military Home Page; skatīts: 16.04.10);
- 82) *Private Military Companies: Options for Regulation 2001-02. Green Paper.* UK Foreign and Commonwealth Office, 2002. p.8-26.
http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/pdf4/fco_pdf_privatemilitarycompanies (FCO Home Page; skatīts: 30.04.10);
- 83) *Russian Military Budget.* <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mo-budget.htm> (Global Security Home Page; skatīts: 23.04.10);
- 84) Sandline International. *Company Overview.* <http://www.sandline.com/site/index.html>
(Sandline International Home Page; skatīts: 05.05.10);
- 85) Shishkov V. *Private military companies to supersede regular armies.* Pravda, 24.02.09.
http://english.pravda.ru/world/europe/107146-private_military_company-0 (Pravda Home Page; skatīts: 29.04.10);
- 86) Singer P.W. *The Regulation of New Warfare.* The Politic, February 2010.
http://www.brookings.edu/opinions/2010/0227_defense_regulations_singer.aspx
(Brookings Institution Home Page; skatīts: 09.05.10);
- 87) *Swiss Guard History.*
http://www.vatican.va/roman_curia/swiss_guard/swissguard/storia_en.htm#The%20Swiss%20Guards%20in%20the%20Vatican (Vatican: the Holy See Home Page; skatīts: 22.04.10);
- 88) *The Montreux Document on private military and security companies.*
<http://www.eda.admin.ch/psc> (Confederation Suisse, Federal Department on Foreign Affairs Home Page; skatīts: 06.05.10);

- 89) Triple Canopy. *Commitement to Human Rights*.
<http://www.triplecanopy.com/triplecanopy/en/about/human-rights.php> (Triple Canopy Home Page; skatīts: 05.05.10);
- 90) UK Parliament House of Commons, Select Comitee on Foreign Affairs, *Report on Sierra Leone*. 03.02.99. <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/cm199899/cmselect/cmfaaff/116/11603.htm> (UK Parliament Home Page; skatīts: 29.04.10);
- 91) Valstis, kuras ir parakstījušas Ženēvas Konvencijas Pievienoto Protokolu I.
<http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=470&ps=S> (ICRC Home Page; skatīts: 27.04.10);
- 92) Valstis, kuras ir ratificējušas Ženēvas Konvencijas Pievienoto Protokolu I.
<http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=470&ps=P> (ICRC Home Page; skatīts: 27.04.10);
- 93) Vēstule no FCO pēc *Channel4* pieprasījuma.
http://www.channel4.com/news/media/2006/09/week_3/22_foi.jpg.doc (Channel 4 Home Page; skatīts: 30.04.10);
- 94) *Warfighter Support: A Cost Comparison of Using State Department Employees versus Contractors for Security Services in Iraq*, GAO-10-266R, March 4, 2010. p.6-10.
<http://www.gao.gov/new.items/d10266r.pdf> (U.S. Government Accountability Office Home Page; skatīts: 03.05.10).

Anotācija

Bakalaura darba tēma ir „Privātās militārās un drošības kompānijas – jauni aktieri starptautiskajās attiecībās pēc Aukstā kara beigām”. Izpētes mērķis ir izpētīt privāto militāro un drošības kompāniju lomu 21.gs. starptautiskajā drošības vidē, izprotot to ietekmi uz mūsdienu karadarbības transformāciju. Problēmējautājums, uz kuru tiek meklēta atbilde ir – „Vai PMK un PDK straujā attīstība un darbība pēdējā laikā ir drauds vai panākumu atslēga valstu drošības nodrošināšanā starptautiskajā sistēmā?” Bakalaura darbs balstīts uz pētnieciskās hipotēzes: „PMK un PDK straujā attīstība pēc Aukstā kara beigām, konkurējot ar nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, neapdraud valstu monopolstāvokli vardarbības pielietošanā”.

Izpētes pirmajā daļā tiek gūts priekšstats par kara transformāciju, leģitīmās vardarbības pielietotāju izmaiņām, kā arī definēts, kas ir privātās militārās un drošības kompānijas un kā tās saistāmas ar pieaugošo drošības *outsourcing* fenomenu. Otrajā, empīriskās izpētes daļā PMK un PDK tiek analizētas 5 dimensijās – vēsturiskajā, politiskajā, militārajā, ekonomiskajā un normatīvajā. Tāpat arī piedāvātas PMK un PDK perspektīvas iespējamo nākotnes attīstības scenāriju veidā.

Darba gaitā izvirzītā hipotēze pierādās. Pēc Aukstā kara beigām PMK un PDK, kas ir jauni aktieri un nav pielīdzināmi algotņiem, aizpildīja drošības vakuuma stāvokli, kuru radīja lielvalstu armiju neproporcionāls samazinājums attiecībā pret konfliktiem pasaulē, bet kuru turpmāko attīstību veicināja vispārējā *outsourcing* tendence. Ekonomiskā ziņā PMK un PDK attīstās straujākos tempos nekā valstu armijas, saņemot arvien lielākus pasūtījumus, palielinoties līgumdarbinieku izmantojumam karadarbībā, Irākas karā pat pārsniedzot 1:1 attiecību ar armijas karavīriem kā arī izkonkurējot nacionālos bruņotos spēkus atalgojuma ziņā. Tāpat to izmantojums ļauj atbrīvošanas kustībām un vāji attīstītām valstīm nopirkt sev drošību un ar apmācību attīstīt pašām savus bruņotos spēkus, bet lielvalstīm noslēpt no sabiedrības nepopulāras kara izmaksas un papildināt savu militāro kapacitāti konfliktu reģionos. Tomēr PMK un PDK neiztur normatīvo kritiku, tās pastrādā kara noziegumus, par kuriem netiek sodītas, nav mehānismu to kontrolei un, kaut arī valstis tās izmanto, tās joprojām nav likumīgi atzītas. PMK un PDK neapdraud valstu leģitīmās vardarbības monopolu, jo tiek izmantotas paralēli armijai, pildot atbalsta nevis tiešās kaujas funkcijas, kā arī dažādie incidenti, kurās tās ir tikušas iesaistītas, liek valstīm pret tām izturēties piesardzīgi, galveno lomu drošības garantēšanā joprojām uzticot armijai.

Summary

The subject of research is „Private military and security companies – new actors in international relations after the end of Cold War”. The aim of the work is to analyse the impact of private military and security companies on transformation of warfare in global security environment of the 21st century. Author tries answering to the question – „The rapid development of private military and security companies is blessing or threat to state’s security in international system?” Research is based on a hypothesis: „The rise of private military and security companies after the end of Cold War does not endanger by challenging national armed forces state’s monopoly of using legitimate violence”.

In first part author analyses transformation of warfare and involvement of new private security actors as a result of global outsourcing trend. In second part PMC and PSC are analysed in 5 dimensions – historical, political, military, economical and normative. Three possible scenarios of future development of private military and security companies are offered in the end.

PMC and PSC are new actors in international relations (can not be compared to traditional mercenaries) that filled the gap in security industry made by general downsizing of military buildup that was disproportional to post-Cold War conflicts. Private military and security companies have seen huge development in last two decades by experiencing much bigger use in conflict resolution and faster economical growth than national armies. Developing and weak countries as well as national liberation movements can buy their defense or reshape and strengthen their military forces by using PMC and PSC while developed Western countries use them to hide unpopular expenditures of modern warfare in their intervention missions.

Hypothesis is confirmed - PMC and PSC does not endanger state’s monopoly of using legitimate violence because they are used to support national forces instead of replacing them by completing tasks that are not related directly to combat for example military logistics, transportation and security of facilities and important persons. They have been involved in serious incidents by trespassing laws of war and that makes states to still be cautious against them. Monitoring and careful work on legislation in national and international levels is still needed to properly control the private military and security sector.